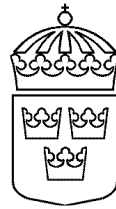

Förslag till riksdagen

2001/02:RR20

Riksdagens revisorers förslag angående ITiS – en statlig satsning på IT i skolan

2001/02
RR20

1 Revisorernas granskning

Riksdagens revisorer har granskat det nationella programmet för IT i skolan (ITiS). ITiS genomförs under åren 1999–2002 och kostar ca 1,7 miljarder kronor. Syftet med programmet är att stimulera användningen av informationsteknik i skolan. Delegationen för IT i skolan, som är kopplad till Regeringskansliet, ansvarar för genomförandet av satsningen.

Programmet för IT i skolan innehåller flera förvaltningspolitiskt problematiska särdrag. Konstruktionen med en särskild delegation inom Regeringskansliet med ansvar för genomförandet av satsningen är ett exempel på att regeringen och dess kansli själv tar på sig förvaltningsuppgifter som vanligen ankommer på myndigheter under regeringen. ITiS är också ett exempel på en form av statlig styrning av skolan som avviker från statsmakternas intentioner med målstyrning och generella statsbidrag.

I granskningen behandlas frågor som rör programmets beredning, organisation och genomförande. I första hand är granskningen inriktad mot de delar som har direkt beröring med kommunerna och som är mest omfattande, dvs. datorer till lärare, statsbidrag till kommunerna för Internet och e-post samt kompetensutveckling av lärare.

Resultatet av granskningen har redovisats i rapporten *ITiS – en statlig satsning på IT i skolan* (2001/02:10). Rapporten bifogas som bilaga 1.

Rapporten har remitterats till några berörda myndigheter, kommuner och organisationer för synpunkter. Yttranden har inkommit från Delegationen för IT i skolan, Statskontoret, Skolverket, Högskolan i Skövde, Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen), Huddinge kommun, Stockholms stad, Malmö stad, Göteborgs stad, Sandvikens kommun, Bräcke kommun, Svenska Kommunförbundet, Lärarförbundet, Sveriges Skolledarförbund, Lärarnas Riksförbund i Huddinge kommun och Lärarförbundet i Sandvikens kommun. Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet), Lärarhögskolan i Stockholm, Uppsala universitet (pedagogiska institutionen), Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Strängnäs kommun, Olofströms kommun, Lärarnas Riksförbund, lokalföreningen för Lärarnas Riksförbund i Sandvikens kommun och Bräcke kommun samt lokalförening-

en för Lärarförbundet i Huddinge kommun och Bräcke kommun har beretts tillfälle men avstått från att yttra sig. En sammanställning av remissvaren bifogas som bilaga 2.

2 Sammanfattning av revisorernas rapport och remissinstansernas synpunkter

2.1 Beredningen av ITiS

Regeringen presenterade satsningen på IT i skolan våren 1998 i skrivelsen Lärandets verktyg – ett nationellt program för IT i skolan. Programmet följde i tiden omedelbart på KK-stiftelsens skolutvecklingsprojekt under åren 1995–1999. Beredningsprocessen var tämligen kort. Förslaget till ITiS föregicks inte av något sedvanligt utredningsförfarande. Regeringen inväntade inte heller resultaten från Skolverkets pågående utvärdering av IT-användningen i skolväsendet eller utvärderingen av KK-stiftelsens skolutvecklingsprojekt.

Så sent som hösten 1997 konstaterade regeringen i en redovisning av utvecklingen på IT-området att den samlade kunskapen om informationsteknikens effekter på undervisningen var liten, vilket enligt regeringen var ett besvärande faktum med tanke på att det gjordes stora materiella och immateriella satsningar på informationsteknik i skolan i praktiskt taget alla kommuner.

Revisorerna ansåg att en djupare analys av erfarenheterna från andra satsningar och av situationen i skolorna hade varit önskvärd. En sådan analys kunde ha lett till en mer differentierad och mer ändamålsenlig satsning.

700 miljoner kronor av medlen till ITiS används för inköp av datorer till de lärare som deltar i ITiS (ca 50 % av lärarkåren). Datorerna är avsedda att brukas i hemmen. Detta är den enskilt största utgiften i budgeten för ITiS. Kostnaden för utbildning inklusive regionala samordnare uppgår till ca 270 miljoner kronor.

Satsningen på lärardatorer har ifrågasatts från flera håll. Flera menar att det är tveksamt om nyttan och behovet står i relation till kostnaderna, särskilt som de flesta lärare har datorer hemma sedan tidigare, inte minst i form av hem-pc genom kommunen.

Revisorerna gjorde bedömningen att ett mera ingående beredningsarbete inför beslutet om ITiS, inklusive en undersökning av skolornas behov, kunde ha lett till en mer ändamålsenlig utformning och dimensionering av datorsatsningen.

Remissinstanserna

Flera kommuner betonar att det var positivt att bidraget för infrastruktur efter hand gjordes mer flexibelt. När det gäller lärarnas utbildning går åsikterna isär. Sandvikens kommun, som hade satsat mycket pengar på IT-utveckling i skolan redan före ITiS, önskar att även genomförandet av kompetensutveckl-

ingen hade haft en mer flexibel uppläggning. Andra kommuner, liksom Svenska Kommunförbundet, anser att möjligheten för kommunerna att anpassa resurserna för ITiS efter lokala behov redan var tillräcklig. Lärarförbundet betonar att en ökad IT-användning i skolorna måste ske på verksamhetens villkor och att man redan tidigt i ITiS-projektet uttryckte behovet av större flexibilitet i medelsanvändningen.

Lärarnas Riksförbund i Huddinge kommun saknar riktlinjer för arbetet efter ITiS. Man anser att kommunerna borde ha tvingats ta itu med vardagen efter projektiden.

Stockholms stad instämmer i den kritik revisorerna har framfört när det gäller bristande analys av erfarenheter från andra satsningar på IT i skolan.

Delegationen för IT i skolan betonar i sitt remissyttrande att det inom delegationens kansli finns stor erfarenhet från tidigare satsningar på IT i skolan. Analyser av utvärderings- och forskningsrapporter, en enkät till kommuner, intervjuer och samtal med forskare och aktörer i tidigare satsningar samt nu gällande läroplaner har legat till grund för satsningens utformning.

2.2 Delegationen för IT i skolan

I stället för att låta Skolverket ansvara för genomförandet av ITiS tillsatte regeringen en särskild delegation i Regeringskansliet för denna uppgift. Motiven bakom bildandet av delegationen är oklara. De motiv som vid intervjuer har framförts av företrädare för Utbildningsdepartementet – önskemål om representation från flera parter där ingen skulle vara starkare än någon annan – är enligt revisorernas mening inte övertygande.

Revisorernas principiella inställning har varit att särskilda delegationer endast bör användas i undantagsfall. Mot denna bakgrund ansåg revisorerna att motiven för att bilda delegationen borde ha analyserats av departementet och redovisats för riksdagen.

Delegationen ombildades av ekonomiadministrativa skäl senare till en egen myndighet. Personalen överfördes dock inte till myndigheten, utan är anställd i Regeringskansliet och anlitas av delegationen på konsultbasis. Myndigheten har därmed en mycket ovanlig konstruktion. Delegationen leds av en statssekreterare i Utbildningsdepartementet. Revisorerna ansåg att det av principiella skäl är tveksamt att en myndighet under regeringen leds av en statssekreterare.

Remissinstanserna

Statskontoret och Skolverket har kommenterat frågan om ITiS-delegationen. Statskontoret delar revisorernas uppfattning att den här typen av delegationer endast bör användas i undantagsfall och att inrättandet bör motiveras väl. Enligt Statskontoret hade en motivering till inrättandet av Delegationen för IT i skolan varit särskilt välbehövlig eftersom även Skolverket har uppdrag inom IT-området. Vidare pekar man på den uppföljningsproblematik som uppstår när såväl ITiS-delegationen som Skolverket har ansvar för utvecklingen av IT i skolan.

Statskontoret delar också revisorernas bedömning om det tveksamma i att en statssekreterare är ordförande i en statlig myndighet. Statskontoret anser även att situationer där en myndighet ges kanslistöd av Regeringskansliet bör undvikas.

Skolverket poängterar att styrningen av skolan blir problematisk när staten organiserar sina stödsatser till de kommunala skolhuvudmännen genom flera olika organ och kanaler. Det finns också en risk för att samordningsvinster uteblir. Skolverket anser att behovet av samordning, överskådlighet och långsiktighet ökar ju mer riksdag och regering försöker påverka skolans utveckling med direkta och riktade utvecklingsinsatser, såsom specialdestinerade statsbidrag.

2.3 Genomförandet av ITiS

Programmet för IT i skolan utformades som ett erbjudande till kommunerna. Det fanns möjlighet för kommunerna att tacka nej till hela eller delar av programmet. Samtliga kommuner valde dock att acceptera erbjudandet i dess helhet.

Enligt revisorernas bedömning har genomförandet av ITiS i huvudsak fungerat väl. Kommunernas erfarenheter förefaller övervägande positiva. Deltagandet i ITiS har dock inneburit vissa kostnader för kommunerna, både direkta och indirekta. På längre sikt tillkommer ytterligare kostnader för lärardatorerna och framtida kostnader för gjorda investeringar i IT-infrastruktur.

Revisorerna ansåg att det även fanns fog för vissa kritiska synpunkter. Exempelvis var revisorerna kritiska till det sätt på vilket KK-stiftelsens bidrag till arbetslagen var konstruerat. Revisorerna ansåg också att genomförandet av ITiS kunde ha fördelats över tre och ett halvt år i stället för två och ett halvt år.

Remissinstanserna

Remissinstanserna bekräftar att ITiS har lett till merkostnader i kommunerna. Sandvikens kommun menar också att kommunledningen inte gavs möjlighet att på förhand förstå vad ITiS skulle innebära i arbetsbelastning och kringkostnader.

I remissvaren poängteras vidare att det har varit svårt för lärarna att få tid till ITiS. Göteborgs stad gör bedömningen att genomslaget för ITiS skulle ha blivit större om lärarna fått särskild tid avsatt för projektet. När det gäller pengarna från KK-stiftelsen konstaterar Lärarförbundet i Sandvikens kommun att den hårda styrningen av medlen har varit en källa till missnöje hos vissa medlemmar.

Revisorernas uppfattning att genomförandet av ITiS med fördel kunde ha fördelats över tre och ett halvt år i stället för två och ett halvt år får inte stöd av remissinstanserna. Högskolan i Skövde skriver att kommunerna bör ha klarat av att planera in och genomföra de olika delarna av satsningen inom två och ett halvt år. Högskolan betonar också att kommunernas åtagande var

frivilligt. Sandvikens kommun tror inte att genomförandet hade blivit bättre om satsningen pågått ett år längre. Problemet var enligt kommunen i stället att förutsättningarna för satsningen hela tiden ändrades.

2.4 Framtida satsningar

Revisorerna konstaterade att frågan om IT i skolan även i dag är högt prioriterad av regeringen. Samtidigt är IT-användningen förknippad med betydande kostnader och skolan har många behov att fylla.

Revisorerna framhöll att det är viktigt att stora statliga satsningar av ITiS slag föregås av noggranna analyser och överväganden av såväl satsningarnas innehåll som formen för deras genomförande. Revisorerna ansåg också att regeringen på grundval av de uppföljningar och utvärderingar som görs av ITiS borde sammanfatta erfarenheterna av satsningen och redovisa dessa för riksdagen.

3 Revisorernas överväganden

Revisorernas granskning av ITiS har visat att genomförandet av programmet i huvudsak har fungerat väl. Samtidigt fick revisorerna under granskningen intrycket att satsningens tillkomst kännetecknades av en stark tro på fördelarna med IT i skolan i kombination med viss politisk otålighet. Det egentliga motivet till satsningen är oklart. I regeringens skrivelse Lärandets verktyg – ett nationellt program för IT i skolan (skr. 1997/98:176) saknas en uttalad problembild. ITiS var svaret – men på vad? Vilka svårigheter skulle ITiS komma till rätta med och varför var ITiS den bästa lösningen? Programmet för IT i skolan var ett exempel på en lösning utan något tydligt formulerat problem.

ITiS (främst när det gäller kompetensutvecklingsdelen) är också en satsning där staten på ett detaljerat sätt reglerar hur bidragsmedlen ska användas. En av de kommuner som revisorernas kansli besökte under granskningen såg det som en fördel att ITiS var en ”styrd och välkontrollerad satsning”. Det ledde till att pengarna verkligen kom skolan till del. En annan uppfattning som revisorerna mötte i granskningen var att ITiS bryter mot principen om målstyrning av skolan. Skolverket betonar i sitt remissvar att tidsbegränsade insatser såsom ITiS kan störa kommunernas egen planering och hindra genomförandet av lokala skolplaner och lokalt initierad kompetensutveckling.

Även om kommunerna och skolorna överlag är positiva till ITiS har granskningen också givit exempel på att satsningen inte har varit opblematis. Här kan nämnas förhållandet att lärardatorerna inte alltid kan användas i kommunens nätverk. Det gäller exempelvis i Huddinge kommun, där lärardatorerna är av en annan standard än den som kommunen har valt att använda. Lärarnas Riksförbund i Huddinge kommun benämner i sitt remissvar detta som ”vansinne”.

Ett annat problem har varit den ökade arbetsbelastning som ITiS har medfört för lärarna. Flera lärare har, såväl i granskningen som i remissvaren, uppgett att det har varit svårt att få tid till ITiS. Enligt Lärarnas Riksförbund

i Huddinge kommun kunde de timmar som ITiS tog i anspråk ”icke ens med skohorn tvingas in i den arbetstid som står våra medlemmar till buds”. Skolorna har heller inte alltid satt in vikarier för de lärare som deltagit i ITiS-seminarier. Det har inneburit att kollegor till ITiS-deltagarna har fått ökad arbetsbelastning, men även att elever ibland har blivit utan undervisning. Göteborgs stad gör bedömningen att ITiS skulle ha fått ytterligare genomslagskraft om de deltagande lärarna hade fått särskild tid avsatt för ITiS.

Mot bakgrund av att behovet av fortbildning på IT-området såg olika ut på olika platser i landet framhöll revisorerna i rapporten att det hade varit önskvärt med en mer differentierad satsning. Denna synpunkt får i remissomgången stöd av Sandvikens kommun, som var en av de kommuner revisorerens kansli besökte under granskningen. Sandviken har satsat betydande medel på IT-projekt i skolan och har även erhållit stöd från KK-stiftelsen. De övriga kommuner som har avgett remissyttranden har däremot inte betraktat utformningen av lärarnas kompetensutveckling som något problem.

De kommuner som har lämnat remissyttranden har inget att invända mot den förhållandevis korta genomförandetiden för ITiS. Enligt Sandvikens kommun var problemet i stället att förutsättningarna för projektet hela tiden ändrades. Förändringarna gjorde att kommunens planering fick ändra inriktning mycket snabbt, vilket ledde till en stor arbetsbelastning för den kommunala samordnaren.

3.1 Kostnader för kommunerna

Revisorerna konstaterade i rapporten att deltagandet i ITiS har inneburit merkostnader för kommunerna. Detta bekräftas av remissinstanserna.

Kostnaderna utgörs av såväl direkta som indirekta utgifter. Som en indirekt utgift kan nämnas framtida kostnader för underhåll och utveckling av gjorda investeringar i IT-infrastruktur. Bland de direkta utgifterna märks finansieringen av den kommunala administrationen och samordningen av ITiS. Huddinge kommuns ITiS-samordnare arbetar exempelvis i det närmaste heltid med ITiS. Malmö stad bekostar en halvtidstjänst för samordningen av ITiS kompetensutveckling.

Från kommunalt håll har framförts att den kommunala samordnarens arbete ”glömdes bort” i samband med planeringen av ITiS. Sandvikens kommun skriver i remissvaret att den funktionen inte ens nämndes i informationsmaterial från ITiS-delegationen, trots att samordnaren har haft stor betydelse för att få satsningen att fungera i kommunerna. Enligt Sandvikens kommun gavs inte kommunledningen möjlighet att på förhand förstå vad ITiS skulle innebära för kommunen i arbetsbelastning och kringkostnader.

Andra direkta kostnader gäller lärardatorerna. I Sandviken har kommunen investerat närmare 400 000 kr i nätverkskort till datorerna. Denna åtgärd ansågs nödvändig för att det skulle gå att dra någon verklig nytta av datorerna. Kommunen har också valt att försäkra datorerna till en kostnad om drygt 250 000 kr. Revisorerna har inte undersökt hur vanligt det är att kommunerna har bekostat extrautrustning till och försäkring av lärardatorerna. Klart är dock att kommunerna, eftersom lärardatorerna har köpts in av ITiS-

delegationen och sedan överförts i kommunernas ägo, ansvarar för samtliga framtida kostnader som datorerna kan komma att medföra. Hur stora dessa kostnader blir är naturligtvis svårt att säga.

Som framgår av rapporten utreddes inte frågan om kommunernas kostnader för ITiS närmare vid beredningen av programmet. Utbildningsdepartementet har under granskningen betonat att deltagandet i ITiS var frivilligt för kommunerna. Samtidigt är det väl känt att det är svårt för kommunerna att säga nej till statliga pengar i den här storleksordningen, vilket också poängteras i remissomgången av såväl Malmö stad som Svenska Kommunförbundet.

Förhållandet att kommunerna inte gärna tackar nej till statliga pengar, samtidigt som dessa pengar kan innebära att kommunerna drar på sig oplanerade merkostnader, gör att specialdestinerade bidrag inverkar på kommunernas egna prioriteringar av sina utgifter. Därför bör specialdestinerade bidrag till kommunerna utformas med beaktande av de merutgifter för kommunerna som bidragen kommer att medföra. Kommunerna bör få möjlighet att sätta sig in i vad som krävs i form av administration och andra utgifter.

Revisorerna konstaterade i rapporten att frågan om IT i skolan har fortsatt att vara högt prioriterad av regeringen. En arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet har tillsatts för att utarbeta en ny nationell IT-strategi för skolan. Tanken är att strategin ska ta vid där andra satsningar slutar. Revisorerna anser att regeringen inför en eventuell ny IT-satsning i skolan bör få i uppdrag att noggrant följa upp vilka merkostnader ITiS har lett till i kommunerna. Även kommande kostnader för kommunerna av en sådan nationell IT-satsning bör beräknas och beaktas.

3.2 Erfarenheterna av ITiS

Granskningen av ITiS visade att beredningsprocessen var tämligen kort. Resultaten från Skolverkets pågående utvärdering av IT-användningen i skolväsendet eller den pågående utvärderingen av KK-stiftelsens skolutvecklingsprojekt inväntades inte. Så sent som hösten 1997 konstaterade regeringen att den nationella och internationella kunskapen om informationsteknikens effekter på undervisningen var liten. Enligt regeringen var detta ett besvärande faktum med tanke på att det gjordes stora materiella och immateriella satsningar på informationsteknik i skolan i praktiskt taget alla kommuner. Trots detta föreslog regeringen våren 1998 att en och en halv miljard kronor skulle avsättas för en nationell satsning på informationsteknik i skolan. Förslaget om ITiS förefaller således ha tillkommit trots den bristande kunskap på området som regeringen själv framhållit.

Som revisorerna betonade i rapporten är det viktigt att den nya nationella IT-strategi som regeringen utarbetar utformas på ett sådant sätt att den blir relevant för utbildningens behov. Revisorerna anser också att regeringen på grundval av de uppföljningar och utvärderingar som görs av ITiS ska sammanfatta erfarenheterna av satsningen och redovisa dessa för riksdagen.

4 Revisorernas förslag

Det nationella programmet för IT i skolan har kostat staten ungefär 1,7 miljarder kronor. Med hänvisning till vad som har framförts under avsnittet Revisorernas överväganden föreslår Riksdagens revisorer att riksdagen fattar följande beslut:

Kostnader för kommunerna

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad Riksdagens revisorer har anfört i avsnitt 3.1 om kostnader för kommunerna.

Erfarenheterna av ITiS

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad Riksdagens revisorer har anfört i avsnitt 3.2 om en sammanfattning av erfarenheterna av ITiS och redovisning för riksdagen.

Detta ärende har avgjorts av revisorerna i plenum. I beslutet har deltagit revisorerna Ingemar Josefsson (s), Per Rosengren (v), Bengt Silfverstrand (s), Margit Gennser (m), Karl-Gösta Svensson (m), Agneta Lundberg (s), Björn Kaaling (s), Ingvar Eriksson (m), Sten Lundström (v), Gunilla Tjernberg (kd), Ulla Wester (s) och Ann-Kristine Johansson (s).

Vid ärendets slutliga handläggning har vidare närvarit kanslichefen Åke Dahlberg, utredningschefen Karin Brunsson och byrådirektören Anna Björnemo (föredragande).

Stockholm den 5 juni 2002

På Riksdagens revisorers vägnar

Ingemar Josefsson

Anna Björnemo

Rapport 2001/02: 10

ITiS – En statlig satsning på IT i skolan

Förord

Riksdagens revisorer har granskat det nationella programmet för IT i skolan (ITiS). ITiS genomförs under åren 1999–2002 och syftar till att stimulera användningen av informationsteknik i skolan. För genomförandet av programmet ansvarar på central nivå Delegationen för IT i skolan. Granskningen behandlar frågor som rör satsningens beredning, organisation och genomförande.

Information om ITiS har inhämtats genom intervjuer och dokument. Intervjuer har gjorts med representanter för Regeringskansliet, Delegationen för IT i skolan, Skolverket, Lärarhögskolan i Stockholm m.fl. Därutöver har revisoreernas kansli besökt ett antal kommuner och skolor för att ta del av deras erfarenheter av ITiS.

Granskningen har beretts inom revisoreernas andra avdelning. I andra avdelningen ingår Per Rosengren, ordf. (v), Bengt Silfverstrand, v.ordf. (s), Margit Gennser (m), Hans Stenberg (s), Nils-Göran Holmqvist (s), Ulla Wester (s), Lennart Hedquist (m) och Rolf Olsson (v).

Inom revisoreernas kansli har byrådirektör Anna Björnemo haft ansvaret för granskningsarbetet. Även revisionsdirektör Karin Rudberg och kanslichef Åke Dahlberg har medverkat i granskningen.

Beslut om rapporten har fattats av revisorerna i plenum den 7 mars 2002. Rapporten sänds nu på remiss till ett antal berörda myndigheter, kommuner och organisationer.

Sammanfattning

Riksdagens revisorer har granskat det nationella programmet för IT i skolan (ITiS). ITiS genomförs under åren 1999–2002 och omfattar ca 1,7 miljarder kronor. Programmet syftar till att stimulera användningen av informationsteknik i skolan och innehåller följande sju delar:

- satsning på kompetensutveckling av lärare,
- dator som arbetsverktyg för lärare,
- Internet till skolor,
- e-postadress till alla elever och lärare,
- utveckling av IT-baserade hjälpmedel till elever med funktionshinder,
- utveckling av det svenska och det europeiska skoldatanätet,
- pris för utmärkta pedagogiska insatser med hjälp av IT.

Den del som omfattar mest pengar är satsningen på datorer till lärare (700 miljoner kronor). Andra stora utgiftsposter är statsbidrag till kommunerna för Internet och e-post (sammanlagt 540 miljoner kronor) samt kompetensutvecklingen av lärare (270 miljoner kronor).

Den statliga satsningen på IT i skolan har flera förvaltningspolitiskt intressanta särdrag. Konstruktionen med en särskild delegation inom Regeringskansliet med ansvar för genomförandet av satsningen är ett exempel på att regeringen och dess kansli själv tar på sig förvaltningsuppgifter som vanligen ankommer på myndigheter under regeringen. ITiS är också ett exempel på en form av statlig styrning av skolan som avviker från modellen med målstyrning och generella statsbidrag. Avsikten med granskningen har framför allt varit att fylla behovet av insyn i och kunskap om denna typ av satsning.

Granskningen behandlar frågor som rör satsningens beredning, organisation och genomförande. I första hand är granskningen inriktad mot de delar som har direkt beröring med kommunerna och som omfattar mest pengar, dvs. datorer till lärare, statsbidrag till kommunerna för IT-infrastruktur samt kompetensutveckling av lärare.

Beredningen av ITiS

Regeringen presenterade satsningen på IT i skolan våren 1998 i skrivelsen Lärandets verktyg – ett nationellt program för IT i skolan. Programmet följde i tiden omedelbart på KK-stiftelsens skolutvecklingsprojekt under åren 1995–1999. Beredningsprocessen var tämligen kort. Förslaget till ITiS föregicks inte av något sedvanligt utredningsförfarande. Regeringen inväntade inte heller resultaten från Skolverkets pågående utvärdering av IT-användningen i skolväsendet eller utvärderingen av KK-stiftelsens skolutvecklingsprojekt.

Så sent som hösten 1997 konstaterade regeringen i en redovisning av utvecklingen på IT-området att den samlade kunskapen om informationsteknikens effekter på undervisningen var liten, vilket enligt regeringen var ett besvärande faktum med tanke på att det gjordes stora materiella och immateriella satsningar på informationsteknik i skolan i praktiskt taget alla kommuner.

Det går inte heller att se någon tydlig samordning eller koppling mellan ITiS och andra satsningar på IT i skolan.

Revisorerna anser att en djupare analys av erfarenheterna från andra satsningar och av situationen i skolorna hade varit önskvärd. En sådan analys kunde ha lett till en mer differentierad och mer ändamålsenlig satsning.

En stor del av ITiS – 700 miljoner kronor av totalt 1,7 miljarder – syftade till att förse de deltagande lärarna med datorer för privat bruk i hemmet. Värdet av denna del av satsningen är starkt omdiskuterat. Det är oklart om nyttan och behovet av lärardatorerna stått i relation till kostnaden, särskilt då ett stort antal lärare redan hade datorer hemma sedan tidigare, inte minst i form av hem-PC genom kommunen. Revisorernas bedömning är att ett mera ingående beredningsarbete inför beslutet om ITiS, inklusive en undersökning av skolornas behov, hade lett till en mera ändamålsenlig utformning och dimensionering av datorsatsningen.

Organisation

Delegationen för IT i skolan

Programmet för IT i skolan kännetecknas av en komplex verkställighetsorganisation med många aktörer inblandade. För uppgiften att förbereda, planera och genomföra satsningen på IT i skolan tillsatte regeringen våren 1998 en särskild delegation; Delegationen för IT i skolan. Delegationen hade inledningsvis ställning av en kommitté inom Regeringskansliet men övergick under hösten 1999 till att bli en egen myndighet. Därmed kom delegationen att, liksom andra myndigheter under regeringen, revideras av RRV:s avdelning för årlig revision. Ordförande för delegationen var dock fortfarande statssekreteraren i Utbildningsdepartementet och delegationens kansli kom även fortsättningsvis att ha Regeringskansliet som arbetsgivare.

Revisorerna har i granskningen ställt sig frågan varför Skolverket, som är den ordinarie förvaltningsmyndigheten och som sedan 1992 har haft olika uppdrag med syfte att utveckla användningen av datorer i skolan, inte ålades att ansvara för planeringen och genomförandet av ITiS. I regeringens skrivelse Lärandets verktyg framförs inte något tydligt motiv till den valda organisationsformen. Företrädare för Utbildningsdepartementet har under granskningen uppgett att delegationen inrättades därför att man i genomfö-

randeprocessen ville ha flera parter representerade och att ingen part därvid skulle vara starkare än någon annan.

Riksdagens revisorer anser att motivet till bildandet av en särskild delegation för genomförandet av ITiS borde ha redovisats för riksdagen. Utifrån vad som stadgas i regeringsformen om myndigheters självständighet finner revisorerna det också principiellt tveksamt att en myndighet under regeringen leds av en statssekreterare i Utbildningsdepartementet, såsom är fallet med ITiS-delegationen.

Regional och kommunal nivå

För att stödja genomförandet av ITiS finns en regional stödorganisation bestående av ca 30 regionala samordnare. Samordnarna företräder delegationen i regionerna (vilka ungefärligen motsvarar länen) och ska ha god förankring i skolan och i de berörda kommunerna.

Kommunerna har stor del i uppläggningsen och genomförandet av ITiS. Hur väl ITiS faller ut i en kommun beror således till viss del på hur kommunen själv har organiserat genomförandet av ITiS. För att kommunernas planering ska kunna fullföljas krävs samtidigt att den regionala och centrala organisationen fungerar.

Genomförandet av ITiS

Programmet för IT i skolan utformades som ett erbjudande till kommunerna där det fanns möjlighet för kommunerna att tacka nej till hela eller delar av programmet. Samtliga kommuner valde dock att acceptera erbjudandet i sin helhet.

Enligt revisorernas bedömning har genomförandet av ITiS fungerat väl. Erfarenheterna från kommunal nivå förefaller positiva. Deltagandet i ITiS har dock inneburit vissa kostnader för kommunerna, både direkta och indirekta. På längre sikt tillkommer eventuella ytterligare kostnader för lärardatorerna och framtida kostnader för gjorda investeringar i IT-infrastruktur.

Det finns även fog för vissa kritiska synpunkter. Det bidrag som har tilldelats ITiS arbetslag från KK-stiftelsen var konstruerat som ett automatiskt utfallande bidrag men det var kopplat till villkor som i praktiken var svåra att uppfylla. Enligt revisorernas mening var detta en ologisk konstruktion.

Revisorerna är också kritiska till det faktum att hela satsningen genomfördes i full skala från hösten 1999, vilket var ITiS första termin. De iakttagelser som gjorts i granskningen tyder på att det hade varit en fördel om ITiS hade börjat i mindre skala och tillåtits att ta något längre tid. Om genomförandet hade fördelats över exempelvis 3½ år i stället för de 2½ som ursprungligen planerades så skulle de ansvariga ha fått bättre möjligheter att lära av erfarenheten under den tid satsningen pågick.

I granskningen har från flera håll framförts att det bästa hade varit om skolledarna hade fått sin utbildning *innan* lärarna påbörjade sina ITiS-arbeten. En sådan uppläggning hade också underlättats om ITiS-satsningen hade genomförts i ett något lugnare tempo. Då skulle det också ha blivit lättare för kommunerna att planera så att datorutrustning och teknisk support fanns på plats i rätt tid.

Framtida satsningar

Riksdagens revisorer konstaterar avslutningsvis att frågan om IT i skolan även i dag är högt prioriterad av regeringen. Samtidigt är IT-användningen förknippad med betydande kostnader och skolan har många behov att fylla.

Vidare framhåller revisorerna att det är viktigt att stora, statliga satsningar av ITiS slag föregås av noggranna analyser och överväganden av såväl satsningarnas innehåll som formen för deras genomförande. Revisorerna finner det också angeläget att regeringen på grundval av de uppföljningar och utvärderingar som görs av ITiS sammanfattar erfarenheterna av satsningen och redovisar dessa för riksdagen.

1 Granskningens bakgrund och inriktning

Kommunerna har ansvaret för att genomföra skolverksamheten i landet. Den totala kostnaden för skolväsendet uppgick år 2000 till ca 97 miljarder kronor.¹ Verksamheten finansieras i huvudsak genom generella statsbidrag och genom kommunal skatt. Det är dock inte ovanligt att riksdag och regering beslutar om bidrag till skolans område som är förknippade med vissa villkor eller syften. Dessa s.k. riktade eller specialdestinerade bidrag till skolan uppgår under sjuårsperioden 1997–2003 till omkring 46 miljarder kronor.²

De specialdestinerade bidragen kan användas av riksdag och regering för att omsätta den nationella politiken i lokalt agerande. Bidragsformen är dock inte oomtvistad. Kommunförbundet anser att staten med de riktade bidragen går förbi kommunernas egna prioriteringar. Vidare framhåller man att administrationen ökar och att svårigheterna att planera och budgetera verksamheten blir större när kommunerna inte på förhand vet vad som gäller.

Fördelning av bidrag på olika ändamål är vanligtvis en uppgift för myndigheter under regeringen. Skolverket fördelade under år 2000 en stor mängd specialdestinerade bidrag på skolans område. Regeringen kan emellertid också välja att inrätta tillfälliga organisationer för att ansvara för dessa typer av uppgifter. Ett annat alternativ är att regeringen sköter bidragsfördelningen själv, efter beredning inom Regeringskansliet eller av en tillfällig organisation.

Staten beslutade 1998 att genomföra en riktad och tidsbegränsad satsning för att stimulera skolhuvudmännen att satsa på IT. Det nationella programmet för IT i skolan, eller ITiS som satsningen också kallas, genomförs under åren 1999–2002 och omfattar ca 1,7 miljarder kronor. Programmet innebär bl.a. att kommunerna kan erhålla statsbidrag för kompetensutveckling av lärare och investeringar i IT-infrastruktur. Alla landets kommuner har valt att delta i programmet.

Anslaget till programmet för IT i skolan är ett sådant anslag som hanteras utanför den reguljära myndighetsstrukturen. Programmet administreras centralt av en inom Regeringskansliet särskilt skapad delegation; Delegationen för IT i skolan. Delegationen drar upp riktlinjer för satsningen och beslutar om utbetalning av medel till kommunerna.

¹ Skolverket; *Barnomsorg, skola och vuxenutbildning. Jämförelsetal för huvudmän*, del 2, 2001

² Det är svårt att få fram klara och entydiga siffror på de specialdestinerade statsbidragens omfattning. Beloppet 46 miljarder kronor, som nämns i texten, grundar sig på en beräkning som Riksdagens revisorer har gjort. I beloppet inkluderas anslag som Skolverket fördelar (anslag 25:2, 25:8, 25:12, 25:15 samt 25:5 t.o.m. 2000), bidrag till personalförstärkningar i skolan, bidrag till det nationella programmet för IT i skolan (ITiS), Storstadsdelegationens bidrag till kommuner med integrationsproblem samt Kunskapslyftet. Andra särskilda bidrag till kommunerna, såsom de s.k. "Perssonpengarna" till vård, skola och omsorg, och bidrag till införande av mactaxa i barnomsorgen, ingår inte.

1.1 Motiv till granskning

Riksdagens revisorer granskar frågor som kan sägas vara av generellt eller principiellt intresse. Det nationella programmet för IT i skolan är en specifik och tidsbegränsad satsning på att stimulera IT-användningen i landets skolor. Det faktum att programmet även är ett exempel på när Regeringskansliet – här genom Delegationen för IT i skolan – själv fördelar pengar i stället för att lägga uppgiften på en förvaltningsmyndighet gör dock satsningen intressant även ur en mer principiell aspekt.

Anslag till regeringens disposition har på en övergripande nivå granskats av Riksdagens revisorer under våren 2001 (2000/01:RR14; *Anslag till regeringens disposition*). Ett specifikt sådant anslag som granskades av revisorerna är bidragen till kommunerna för lokala investeringsprogram (1999/2000:RR3; *Det statliga stödet till lokala investeringsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling*). Ytterligare ett exempel är Östersjömiljarderna, som granskades hösten 2001 (2001/02:RR14; *Östersjömiljarderna – insyn och kontroll*). Revisorerna menar att en granskning av ITiS kan bidra till ytterligare erfarenheter av denna typ av insatser.

Som antytts ovan utgör det specialdestinerade bidraget för IT i skolan också ett exempel på en typ av statlig styrning av skolan som avviker från den gängse modellen med målstyrning och generella statsbidrag. Riksdagens revisorer genomför för närvarande ett större granskningsprojekt angående statens styrning av kommunerna. I projektet ingår tre delgranskningar, varav en behandlar statens styrning av skolan. En granskning av ITiS kan i detta sammanhang bidra med en närmare belysning av betydelsen av specialdestinerade bidrag för kommunernas verksamhet.

Ytterligare ett skäl till granskning av programmet för IT i skolan är att revisorerna hösten 2000 mottog en skrivelse från en rektor vid en skola som på flera punkter uttryckte kritik mot satsningen. I skrivelsen framfördes kritik mot ITiS avseende upplägget på lärarprojektet, tekniska krav på kommunen och skolledarnas utbildning. Vidare påpekades att det finns konflikter mellan målstyrningen av skolan och ITiS-satsningen.

1.2 Granskningens uppläggning och genomförande

ITiS innehåller flera olika delar. Dessa är kompetensutveckling och datorer till lärare, statsbidrag till kommuner för IT-infrastruktur (ska användas till Internet och e-post i skolan), utveckling av IT-baserade hjälpmedel till elever med funktionshinder, utveckling av det svenska och det europeiska skoldatånätet samt pris för utmärkta pedagogiska insatser med hjälp av IT. Granskningen är i första hand inriktad mot de inslag som har direkt beröring med kommunerna och som omfattar mest pengar, dvs. kompetensutvecklingen av lärare, datorer till lärare och infrastrukturbidraget för Internet och e-post. Dessa delar av ITiS omfattar knappt 1,6 miljarder kronor, eller 96 %, av de budgeterade medlen.

Granskningen behandlar hur ITiS i de aktuella avseendena har organiserats och genomförts. Exempel på frågor som revisorerna berör är varför en särskild delegation inrättades inom Regeringskansliet för att genomföra programmet, hur satsningen fungerar i kommunerna i praktiken, vilka krav som finns på återrapportering från kommunerna och på vilka sätt programmet följs upp och utvärderas.

Revisorerna har inhämtat information om ITiS genom intervjuer och dokument. Intervjuer har gjorts med representanter för Regeringskansliet, Delegationen för IT i skolan, Skolverket, Lärarhögskolan i Stockholm m.fl. Därutöver har revisorerna besökt tre kommuner för att ta del av deras erfarenheter av satsningen. I varje kommun har intervjuer gjorts med den kommunala samordnaren för ITiS samt med rektorer, handledare och lärare vid två skolor.

Rapportens disposition

I kapitel 2 (*IT i skolan vid sidan av ITiS*) redogörs för åtgärder på området IT och skola som ligger utanför ITiS. Bakgrunden till regeringens program för IT i skolan presenteras i kapitel 3 (*Ärendets beredning*). ITiS-satsningen innehåller flera olika delar. Vad dessa delar innebär behandlas kortfattat i kapitel 4 (*Satsningens innehåll*). Kapitel 5 åskådliggör hur genomförandet av ITiS är fördelat på olika aktörer (*Uppgifter och ansvarsfördelning*). I kapitel 6 (*Kostnader och finansiering*) redovisas hur stora medel som tilldelas programmet för IT i skolan och hur pengarna fördelas på de olika insatserna. Även ekonomihanteringen beskrivs i stora drag.

Erfarenheterna av ITiS i de tre kommuner som revisorerna har besökt presenteras i kapitel 7 (*Erfarenheter från fallstudier m.m.*). Kapitel 8 ger information om vilka uppföljnings- och utvärderingsinsatser som görs och har gjorts angående ITiS (*Uppföljning, utvärdering och revision*). Kapitel 9 (*Några kritiska synpunkter*) är av mer resonerande karaktär. I detta kapitel redovisas bl.a. vissa kritiska synpunkter som har inhämtats i granskningen. Tidigare erfarenheter av sådana anslag som, i likhet med ITiS, disponeras av regeringen eller Regeringskansliet återges i kapitel 10 (*Anslag till regeringens disposition – exempel på andra studerade satsningar*). Revisorernas överväganden och förslag med anledning av granskningen presenteras i kapitel 11.

Till rapporten fogas två bilagor. I *bilaga 1* redovisas översiktligt resultatet från tidigare utvärderingar av IT-användningen i skolan. *Bilaga 2* innehåller en närmare beskrivning av erfarenheterna av ITiS i de tre fallstudiekommunerna.

2 IT i skolan vid sidan av ITiS

ITiS, eller ”Lärandets verktyg” som programmet också kallas, är en bland flera satsningar på att utveckla användningen av IT i skolan. Sedan mitten av 1990-talet har det satsats stora ekonomiska medel på introduktion och ut-

veckling av informations- och kommunikationsteknik i skolan. Det har under de senaste åren också gjorts ett antal utvärderingar inom området.

Två aktörer som sedan början respektive mitten av 1990-talet har arbetat med att främja IT-användningen i landets skolor är Skolverket och Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen). Skolverket fick 1992 i uppdrag att utveckla och genomföra en nationell datapolitik på skolans område. KK-stiftelsen har under åren 1995 till 1999 bl.a. satsat 450 miljoner kronor på skolprojekt av olika slag där IT-användning har varit ett framträdande drag. Stiftelsen har begärt motfinansiering från kommunerna för stora delar av de satsade pengarna, och ett stort antal kommuner har startat IT-projekt för skolan med egna medel. I en rapport som givits ut av Skolverket ("*... utvecklingen beror då inte på användningen av datorer.*", 1999) gör Uppsalaforskaren Ulla Riis uppskattningen att de medel som Sveriges kommuner lagt på IT i skolan uppgår till ett par, tre miljarder kronor under åren 1996 fram till millennieskiftet.³ Skolverket skrev i en rapport 1997 att det "i praktiskt taget alla svenska kommuner" gjordes stora materiella och immateriella satsningar på IT i skolan. Man konstaterade vid denna tidpunkt dock också att den samlade nationella och internationella kunskapen om informationsteknikens effekter på undervisningen var liten.⁴

På uppdrag av Skolverket har pedagogiska institutionen vid Uppsala universitet i samarbete med Linköpings universitet under åren 1995–1999 genomfört en utvärdering av IT-användningen i skolväsendet. Utvärderingen har bedrivits inom ramen för ett, för ändamålet skapat, forskningsprogram kallat ELOIS – Elever, lärare och organisationer kring informationstekniken i skolan. Inom ELOIS-programmet bedrivs också utvärdering och forskning finansierad av andra aktörer. Bland annat genomförs en utvärdering av KK-stiftelsens 27 stora kommunbaserade skolutvecklingsprojekt (se nedan). En slutrapport beräknas föreligga vid årsskiftet 2001/2002. I oktober 2001 hade sammanlagt tolv större, fristående publikationer producerats inom ELOIS-programmet.

2.1 Regeringens uppdrag till Skolverket

Statens skolverk är central förvaltningsmyndighet för det offentliga skolväsendet. Myndigheten ska verka för att de mål och riktlinjer som riksdagen och regeringen har fastställt för verkets ansvarsområde förverkligas. År 1992 fick Skolverket i uppdrag av regeringen att ansvara för utvecklingen och genomförandet av en nationell datapolitik för skolområdet. Under år 1994 fick verket också i uppdrag att ansvara för uppbyggnaden av ett svenskt skoldatanät.⁵ Skoldatanätet är en webbplats som i första hand riktar sig till

³ Skolverket; "*... utvecklingen beror då inte på användningen av datorer.*", 1999

⁴ Skolverket; *Vilken betydelse har externa projektmedel för IT i skolan?* Skolverkets rapport nr 137, 1997

⁵ Regeringsbeslut nr 44, 1996-06-13

lärare och annan personal i skolan. Webbplatsen ska ge lärarna vägledning i arbetet med att integrera IT i undervisningen, dels genom egna tjänster, dels genom att vara en guide till andra relevanta webbresurser. I november 2001 hämtades i genomsnitt drygt 220 000 sidor från Skoldatanätet per dag.⁶

I juni 1996 antog riksdagen regeringens förslag till mål för en övergripande nationell IT-strategi och godkände regeringens förslag att låta utbildning vara ett prioriterat område i samband med främjandet av IT-utvecklingen (prop. 1995/96:125, bet. 1995/96:TU19, rskr. 1995/96:282). Mot bakgrund av detta ansåg regeringen att Skolverket borde få ett nytt och samlat uppdrag inom området informationsteknik och skola. Regeringen gav således den 13 juni 1996 Skolverket i uppdrag tills vidare att utveckla användningen av informationsteknik i skolan. Uppdraget ersatte de två tidigare uppdragen från 1992 respektive 1994.

I regeringsbeslutet sägs att utgångspunkten för Skolverkets arbete ska vara de riktlinjer inom utbildningsområdet som anges i regeringens ”IT-proposition” (prop. 1995/96:125). Vidare framförs: ”Det är naturligt att Skolverket inom ramen för sitt generella uppdrag, t.ex. vad gäller kompetensutveckling hos lärare, forskning, utvärdering och uppföljning, vad avser IT-området, i sitt fortsatta arbete utgår från ovanstående inriktning [riktlinjerna i IT-propositionen, revisorernas anm.]. I Skolverkets fortsatta arbete inom IT-området är det även rimligt att verket anlägger ett IT-perspektiv i det generella kursplanarbetet, t.ex. analys av behovet av särskilda IT-mål i de olika ämnena och kurserna.”⁷

Regeringen uppdrog också åt Skolverket att ha fortsatt ansvar för drift och utveckling av Skoldatanätet samt att med utgångspunkt i IT-propositionen bygga upp ett nätverksbaserat resurscentrum för IT-baserade läromedel (”Multimediabyrån”).⁸ Vidare fick verket i uppdrag att utveckla ett omfattande och övergripande informationssystem för utbildningsområdet. Skolverket har bedrivit detta arbete tillsammans med Lärarhögskolan i Stockholm. Informationssystemet är Internetbaserat och kallas ”Utväg”. Det syftar till att förmedla samhällsinformation i frågor som rör skola och utbildning. Målgrupperna är i första hand elever, föräldrar och skolpersonal.⁹

Efter förslag i propositionen (1999/2000:86) *Ett informationssamhälle för alla* gav regeringen den 28 juni 2001 ett utvecklat uppdrag till Skolverket. I det nya uppdraget ingår, utöver de tidigare uppgifterna, att utreda hur myndigheter och andra intressenter kan samverka i frågan hur IT kan användas i

⁶ www.skolverket.se/skolnet, 2002-01-09

⁷ Regeringsbeslut nr 44, 1996-06-13

⁸ Enligt Skolverkets årsredovisning för år 2000 är Multimediabyrån en känd och använd resurs av landets IT-pedagoger och ITiS-handledare, och används som utbildningsresurs för arbetslagen inom ITiS. Webbplatsen har enligt årsredovisningen 12 500 medlemmar och i genomsnitt 18 000 träffar per dag.

⁹ Regeringsbeslut nr 44, 1996-06-13. Skolverket; *Årsredovisning 2000*. <http://utvag.skolverket.se>

skolan. Skolverket ska även följa, dokumentera och bedöma den nya teknikens betydelse för skolans arbetsorganisation och elevernas lärande. Uppdraget ska slutrapporteras senast den 31 december 2003.¹⁰

Kostnaden för Skolverkets samlade IT-uppdrag uppgick till ca 17 miljoner kronor år 2000. År 1999 var kostnaden ca 18 miljoner kronor. Omkring 15 miljoner kronor om året avsattes under åren 1998 och 1997. De totala kostnaderna för Skolverkets verksamhet uppgick år 2000 till ca 480 miljoner kronor.¹¹

2.2 KK-stiftelsens skolutvecklingsprojekt

Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling, KK-stiftelsen, bildades den 1 augusti 1994 efter ett regeringsbeslut i juni samma år. Vid bildandet förfogade stiftelsen över totalt 3,5 miljarder kronor, vilka hade genererats ur de nedlagda löntagarfonderna. Stiftelsen har enligt sina stadgar tre ändamål, varav ett är ”främjande av informationsteknik”. År 1995 påbörjade KK-stiftelsen en omfattande IT-satsning på skolan. Satsningen bestod av följande fyra delar:

- Stöd till ett stort antal *skolutvecklingsprojekt* i syfte att hjälpa skolväsendet att ta till sig informationstekniken och utveckla en ny pedagogik baserad på IT-stöd.
- Stöd till utveckling av *IT-baserade läromedel*.
- Webbplatsen *KNUT* (kunskapsnät för utbildning). Platsen är numera ersatt av Kollegiet (se nedan).
- *LearnIT*; ett forskningsprogram under åren 2000–2007 inom området lärande och informations- och kommunikationsteknik. Programmet syftar till att främja forskning om IT i skola och utbildning.

De skolutvecklingsprojekt som har fått stöd från KK-stiftelsen är över 500 till antalet. Syftet med projektmedlen har enligt uppgift från KK-stiftelsen varit att ge stöd till utveckling av metoder och kompetens för att IT ska kunna användas som ett pedagogiskt verktyg i undervisningen. För samtliga projekt gäller att stiftelsen har ställt krav på motfinansiering från kommunerna. KK-stiftelsen har också haft som krav att samtliga projekt som erhållit pengar från stiftelsen ska utvärderas.

Skolutvecklingsprojekten kan delas upp i ”större” och ”mindre” projekt. De större projekten utgörs av stiftelsens satsning på 27 kommun- eller länsbaserade ”fyrornsprojekt” under åren 1996–1999. Stiftelsen satsade sammanlagt 360 miljoner kronor på projekten och kommunerna motfinansierade med ungefär 530 miljoner kronor.

¹⁰ Regeringsbeslut nr 17, 2001-06-28

¹¹ Skolverket; *Årsredovisning 2000*

I rapporten *Pedagogik, teknik eller ekonomi? En baslinjebestämning av KK-stiftelsens kommunbaserade skolutvecklingsprojekt* (1997) konstaterade professor Ulla Riis att KK-stiftelsen inte hade fastställt några mål i pedagogiska termer för de 27 skolprojekten. Den verkställande direktören hade dock beskrivit det övergripande målet för satsningen som *erfarenhetsgenerering i systemförändrande riktning*. Som en del i utvärderingen av projekten identifierade Riis m.fl. två mål för skolutvecklingsprojekten: För det första ett förändrat arbetssätt i skolan samt förändrade lärar- och elevroller. För det andra en effektivisering av elevernas tid för inläring och av lärarnas tid för undervisning, planering och uppföljning.¹²

De mindre skolutvecklingsprojekten omfattar sammanlagt 200 miljoner kronor. KK-stiftelsen har bidragit med 90 miljoner kronor och kommunerna med 110 miljoner kronor. Samtliga KK-stiftelsestödda skolprojekt är nu i huvudsak avslutade. KK-stiftelsens arbete är i stället inriktat på spridning av erfarenheter och resultat från skolprojekten. En kanal för erfarenhetsspridning är bl.a. webbplatsen Kollegiet, som har skapats av KK-stiftelsen för att vara en form av mötesplats för alla som är verksamma i den svenska skolan. Kollegiet kommer att finnas kvar t.o.m. år 2003. Enligt KK-stiftelsen satsar man uppskattningsvis 0,5 miljarder kronor på att sprida erfarenheterna från skolutvecklingsprojekten.

2.3 Ny nationell IT-strategi för skolan

Vid utgången av år 2002 upphör ITiS. Vid denna tidpunkt upphör också den kommitté som sedan 1997 har haft i uppgift att koordinera ett antal EU-finansierade projekt inom ramen för det europeiska skoldatanätet; Kommittén för ett europeiskt skoldatanät.¹³ År 2003 upphör KK-stiftelsens webbplats Kollegiet. En arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet har därför tillsatts för att utarbeta en ny nationell IT-strategi för skolan, som kan ta vid där de andra satsningarna slutar. Utbildningsdepartementet skriver i en promemoria att en ny nationell IT-strategi för skolan måste utarbetas "för att kunna bidra till fortsatt skolutveckling och bl.a. möta den snabba tekniska utvecklingen, en ökad konkurrens från andra länder och framför allt de höjda förväntningarna från lärarkåren som en ökande IT-användning medför."¹⁴ Målet med såväl statliga som kommunala satsningar på att främja IT-användningen i skolan är enligt promemorian dock att nå en bättre uppfyllelse av läroplanens mål. Vidare vill man att hela den svenska lärar- och skollära kåren ska "uppleva IT som ett kraftfullt verktyg i en medveten strävan att utveckla skolan".

¹² Riis, Jedeskog: *Pedagogik, teknik eller ekonomi? En baslinjebestämning av KK-stiftelsens kommunbaserade skolutvecklingsprojekt*, 1997

¹³ För information om det europeiska skoldatanätet se kap. 4.5

¹⁴ Utbildningsdepartementet; *Arbetsgrupp för ny nationell IT-strategi för skolan*, dnr. U2001/3301/G

I arbetsgruppens arbete med att utforma förslag till en ny strategi för att främja och utveckla användningen av IT i skolan ingår att utreda hur den kompetens och organisation som har byggts upp inom ramen för ITiS, Kommittén för ett europeiskt skoldatanät, Skoldatanätet och KK-stiftelsen kan tas tillvara. Frågan om samordning med Skolverkets uppdrag ska också belysas. Arbetsgruppen ska även undersöka orsakerna till den svaga marknaden för webbaserade utbildningar ("e-learning") samt belysa möjligheterna att stimulera denna form av lärande i utbildningssektorn. Departementet konstaterar i promemorian att samtidigt som den internationella utvecklingen inom detta område är omfattande, tycks relativt få kommersiella initiativ i Sverige växa sig livskraftiga.

Arbetsgruppen inom Utbildningsdepartementet påbörjade sitt arbete i september 2001. De slutgiltiga förslagen till en ny IT-strategi för skolan ska presenteras senast den 1 oktober 2002.

2.4 Tidigare utvärderingar av IT-användningen i skolan – kort sammanfattning av forskningsresultat

Som en belysning av vad forskningen har kommit fram till i studier av IT-användningen i skolan redovisas i *bilaga 1* resultat från de utvärderingar som har gjorts inom ramen för ELOIS-programmet. I samma bilaga återges även resultat från ett delprojekt inom skolutvecklingsprojektet "Skola i utveckling", liksom en utvärdering av ett enskilt försök med datorstöd vid en grundskola. De aktuella rapporterna har publicerats under åren 1999–2001.

Forskningen visar att motiven bakom datoranvändningen i skolan har varierat en del under de två senaste decennierna. Den nu rådande synen är att IT ska fungera som motor i en generell skolutvecklingsprocess. Det finns dock olika uppfattningar om teknikens betydelse för skolutvecklingen. Den ena åsiktsriktningen beskrivs av en forskare som "högljudd och anspråksfull"¹⁵ och ser den nya tekniken som lösningen på en rad gamla och kända pedagogiska problem. Mot detta finns den mer svala tron att informationstekniken inte kommer att förändra skolan på ett så omvälvande sätt, utan absorberas av skolan och bli ett hjälpmedel vid sidan av andra hjälpmedel.

Empiriska studier visar att IT-användningen troligtvis inte har haft någon avgörande betydelse för skolutvecklingen. Forskningen har inte heller kunnat påvisa några effekter i form av förbättrad inläring. För faktorer som inläring, lärarroll och elevroll samt arbetssätt och arbetsorganisation har i stället omständigheter såsom förändringar i läroplanen, arbetstidsavtalet från 1995, det successiva bildandet av arbetslag och den allmänna spridningen av IT i samhället förmodligen varit viktigare.

Informationstekniken i samverkan med andra faktorer uppmuntrar ett mer elevaktivt arbetssätt. Detta arbetssätt är mer gynnsamt för duktiga elever än

¹⁵ Skolverket; "... utvecklingen beror då inte på användningen av datorer.", 1999

för svaga. I försöket med datorstöd vid en grundskola lämnades, enligt utvärderaren, svagpresterande elever åt sitt öde på ett oacceptabelt sätt. De elever som har en svag studietradition och en låg studiemotivation missgynnas enligt forskningen av system utan tydliga ordningsregler och strukturer. ELOIS-forskarna anser att ett system där skola och lärare överlåter åt eleverna att själva – via ett undersökande eller ”forskande” arbetssätt – skapa struktur åt sig är ett möjligt men ur pedagogiskt perspektiv oacceptabelt system. Forskarna konstaterar emellertid att för elever med vissa typer av inlärningshinder eller handikapp kan datorer och IT vara ett utmärkt hjälpmedel som öppnar för nya möjligheter.

Forskarna konstaterar också att den ökande IT-användningen i skolan kommer att få betydande ekonomiska konsekvenser för kommunerna. Bland annat kommer stora resurser att behövas till teknisk support. Forskarna inom ELOIS-programmet skriver i en rapport från år 2000 att det uppskattningsvis kommer att behövas mellan 3 000 och 3 500 tekniker i de svenska skolorna. Det motsvarar enligt rapporten en total lönekostnad om mellan 1 och 1,5 miljarder kronor per år.

3 Ärendets beredning

3.1 Skrivelsen ”Lärandets verktyg”

I vårpropositionen 1998 presenterade regeringen flera olika åtgärder med syfte att öka befolkningens delaktighet i informationssamhället. Bland annat aviserade regeringen att man planerade att avsätta totalt 1,5 miljarder kronor under tre år för en satsning på informationsteknik i skolan.¹⁶ I slutet av maj 1998 lade regeringen fram skrivelsen *Lärandets verktyg – ett nationellt program för IT i skolan*.¹⁷ I skrivelsen presenterades satsningens innehåll närmare. Under hösten återkom regeringen i budgetpropositionen för år 1999 med ett förslag till medelsanvisning för programmet.¹⁸

I skrivelsen *Lärandets verktyg* framhöll regeringen att informationsteknik (IT) är ett ”redskap att nå en förbättrad utbildning och fördjupade kunskaper”. Man menade också att alla elever måste vara förtrogna med IT när de lämnar skolan. Denna förtrogenhet uppnås enligt regeringen bäst genom att eleverna får använda IT som ett verktyg för sin inläring. Det nationella programmet för IT i skolan, ITiS, syftar enligt skrivelsen till att ”utveckla skolan med hjälp av IT”. Samtidigt angavs att meningen med de statliga insatserna är att stimulera skolhuvudmännen att satsa på IT-utveckling.

Enligt skrivelsen behöver skolan öka användningen av informationsteknik av flera anledningar. Bland annat kan informationstekniken bidra till att ut-

¹⁶ Prop. 1997/98:150, bet. 1997/98:FiU20, rskr. 1997/98:318

¹⁷ Skr. 1997/98:176, bet. 1998/99:UbU1, rskr. 1998/99:98

¹⁸ Prop. 1998/99:1, bet. 1998/99:UbU1, rskr. 1998/99:98

veckla undervisningen till ett mer elevaktivt arbetssätt och ett förnyat pedagogiskt förhållningssätt. Dessutom behöver alla elever utbildning i IT som förberedelse för sitt kommande vuxenliv eftersom informationstekniken förekommer nästan överallt i samhället och arbetslivet. En ökad satsning på IT är dessutom en viktig rättvisefråga. Slutligen skapar informationstekniken nya förutsättningar för skolans internationalisering.

Programmet för IT i skolan skulle enligt skrivelsen genomföras under åren 1999–2001 och omfatta förskoleklassen, grundskolan, särskolan, specialskolan, sameskolan samt gymnasieskolan. Programmet har senare förlängts t.o.m. år 2002 och utvidgats till att även omfatta lärare inom vuxenutbildningen och folkhögskolan. Innehållet i satsningen utgörs av följande sju delar: (Insatserna beskrivs närmare i kap. 4.)

- satsning på kompetensutveckling av lärare,
- dator som arbetsverktyg för lärare,
- Internet till skolor,
- e-postadress till alla elever och lärare,
- utveckling av IT-baserade hjälpmedel till elever med funktionshinder,
- utveckling av det svenska och det europeiska skoldatanätet,
- pris för utmärkta pedagogiska insatser med hjälp av IT.

Av skrivelsen framgick att regeringen hade tillsatt en särskild delegation för uppgiften att förbereda, planera och genomföra programmet. I delegationen ingick företrädare för Utbildningsdepartementet samt ledamöter från ”de samarbetspartners som är nödvändiga för ett framgångsrikt genomförande, bl.a. Skolverket, Svenska Kommunförbundet och KK-stiftelsen”. Något direkt motiv till den valda organisationsformen redovisades inte.

Skrivelsen behandlade också kortfattat hur lärarnas kompetensutveckling skulle organiseras. Det framgick att delegationen skulle ha det övergripande ansvaret för kompetensutvecklingen men att satsningen skulle genomföras och samordnas regionalt. Frågan om uppföljning och utvärdering av ITiS behandlades inte i skrivelsen.

Utöver riktlinjerna för ITiS innehöll regeringens skrivelse ett avsnitt om etiska frågor i samband med skolornas användning av Internet. Vidare presenterades översiktligt hur IT hittills hade använts i skolan, hur tillgången på datorer såg ut m.m. Man refererade även kortfattat en forskningsöversikt som givits ut av Skolverket och tidigare erfarenheter av IT-projekt i skolan samt gav internationella exempel på arbete med IT i skolan. Regeringen gjorde dock inte någon bedömning av kommunernas framtida kostnader för en ökad IT-användning i skolan.

Riksdagens ställningstagande

Utbildningsutskottet anförde i sitt betänkande 1998/99:UbU01 att den treåriga satsningen på IT i skolan som regeringen beskriver i Lärandets verktyg är angelägen. Utskottet påpekade även att det är viktigt att informationstek-

niken underordnas pedagogiken i skolans undervisning. Regeringens förslag till nationellt program för IT i skolan såsom det presenterades i skrivelsen tillstyrktes av utskottet. Utskottet tillstyrkte även regeringens förslag till medelsanvisning för programmet. Riksdagen beslutade den 16 december 1998 i enlighet med utskottets förslag.

Beredningen av skrivelsen Lärandets verktyg

I Lärandets verktyg presenteras inte några direkta motiv till den statliga satsningen på IT i skolan; det finns inte någon uttalad problembild. Av skrivelsen framgår inte heller vilket underlag förslaget bygger på. Vid intervjuer med Utbildningsdepartementet har framkommit att ITiS initierades hösten 1997 av den dåvarande skolministern. Förslaget föregicks inte av något utredningsförfarande i traditionell mening. I stället utarbetades skrivelsen på grundval av interna underlagspromemorior och den samlade kunskap som fanns inom departementet sedan tidigare.

Efter att regeringens första "IT-proposition" presenterats 1996 (proposition 1995/96:125; *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik*) utarbetade departementet under samma år en rapport angående IT-frågor i skolan (Ds 1996:67; *IT i skolan – om IT som en förändringskraft i skolans utveckling*). Denna rapport låg enligt uppgift från Utbildningsdepartementet till grund för en kommande IT-politik på skolans område.

En företrädare för Utbildningsdepartementet som medverkade vid utarbetandet av skrivelsen Lärandets verktyg beskriver ITiS som en stor, statlig satsning på skolutveckling. Målet med programmet är i första hand att eleverna genom att använda den nya tekniken ska få bättre förutsättningar för sitt lärande. Att genomföra en bred kompetensutveckling bland hälften av landets lärare, i kombination med att fördela ett investeringsbidrag för förbättrad nätkapacitet samt e-post, bedömdes vara det lämpligaste sättet att genomföra satsningen på. Motivet till inslaget med datorer till de deltagande lärarna var att lärarna skulle få ett incitament att delta. Dessutom ansåg departementet att det var viktigt att förse lärarna med egna "verktyg" för arbetet. På många arbetsplatser är datorer ett självklart inslag, men inte på lärarnas.

Den aktuella tidpunkten för genomförandet, åren 1999–2001, bestämdes utifrån programmets omfattning och det faktum att man ville påbörja satsningen så snart som möjligt. Tre år bedömdes vara den tid som behövdes för att kompetensutveckla 60 000 lärare. En genomförandeperiod på tre år ansågs också lämplig av budgetmässiga skäl, då budgeten planeras för tre år i taget.

Revisorerna har i granskningen ställt frågan hur eventuella följdverkningar på framtida kostnader för kommunerna beaktades vid beredningen av ITiS. Utbildningsdepartementet menar att frågan berördes, men att man inte kunde se att satsningen i sig skulle medföra några stora kostnader för kommunerna. Dessutom utformades ITiS som ett frivilligt åtagande för kommunerna. Från departementets sida framhåller man också att det faktum att teknisk support

etc. kostar mycket pengar inte är något som har med själva ITiS-satsningen att göra. Ökade kostnader för teknisk support är mer en följd av att IT alltmer blir ett naturligt inslag i skolans verksamhet, menar departementet. Man framhåller även att när det gäller datorer till de deltagande lärarna upphandlades inte enbart själva datorerna utan även teknisk och programvarurelaterad support.

Andra regeringskrivelser på området IT och skola

Regeringen har behandlat frågan om skolans relation till IT i flera olika propositioner och skrivelser under senare delen av 1990-talet. I den s.k. IT-propositionen från 1996 föreslogs att varje kommun skulle upprätta en IT-strategi för skolan. Regeringen anförde vidare att fr.o.m. år 1998 skulle samtliga som erhöll examen för läraryrket ha kunskaper om och erfarenheter av hur IT kunde användas i undervisningen.¹⁹ I regeringens utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning från mars 1997 framhölls att det var en viktig rättvise- och demokratifråga för skolan att göra alla elever väl förtrogna med IT. Samtidigt menade man att användningen av IT kunde fungera som en förändringskraft i skolarbetet, då informationstekniken gav nya förutsättningar för såväl innehållet i undervisningen som arbetsformer och pedagogik. Enligt regeringen var det därför viktigt att alla lärare följde med i utvecklingen inom IT-området och att eleverna dels hade tillgång till datorer och nätverk, dels fick använda datorer i skolarbetet.²⁰

I en redovisning från hösten 1997 av utvecklingen på IT-området konstaterade regeringen att den samlade nationella och internationella kunskapen om informationsteknikens effekter på undervisningen var liten. Det var, enligt regeringen, ett besvärande faktum med tanke på de stora materiella och immateriella satsningar på informationsteknik som gjordes i skolan i praktiskt taget alla kommuner. Regeringen menade att det var viktigt att ha ambitionen att samla kunskap om informationsteknikens effekter på skola och undervisning från utvärdering och forskning. Genom att sprida exempel på användandet av informationsteknik i undervisningen kunde successivt en pedagogisk utveckling inom området skapas.²¹

I propositionen *Ett informationssamhälle för alla* från mars 2000 föreslog regeringen som IT-politiskt mål att "Sverige som första land blir ett informationssamhälle för alla". För att främja detta krävs enligt propositionen målmedvetna insatser inom varje politikområde. Samtidigt påpekade regeringen att insatserna inte ska göras "för IT-politikens skull", utan att IT är ett redskap som kan underlätta uppnåendet av målen inom ett antal politikområden.

¹⁹ Prop. 1995/96:125; *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik*, bet. 1995/96:TU19, rskr. 1995/96:282

²⁰ Skr. 1996/97:112; *Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning – kvalitet och likvärdighet*, bet. 1996/97:UbU13, rskr. 1996/97:260

²¹ Skr. 1997/98:19; *Utvecklingen i informationssamhället*, bet. 1997/98:TU07, rskr. 1997/98:66

När det gäller skolväsendet betonade regeringen vikten av att skolan integrerar IT i undervisningen. Regeringen avsåg därför att, vid sidan av ITiS, utveckla Skolverkets uppdrag på IT-området.²²

Informationsteknikens användning i skolan behandlades av regeringen under våren 2000 också i propositionen *En förnyad lärarutbildning*. Regeringen framhöll bl.a. att lärare bör ge barn och elever redskap för att kunna inhämta, bearbeta och ta ställning till information från massmedier och via den nya informationstekniken. Vidare ansåg regeringen att ”forskning om pedagogisk utveckling utifrån informationsteknikens roll i lärandet” borde stimuleras.²³

3.2 Val av organisationsform

Delegationen för IT i skolan

För uppgiften att förbereda, planera och genomföra satsningen på IT i skolan har regeringen tillsatt Delegationen för IT i skolan. Delegationen påbörjade sitt arbete den 1 juli 1998 och ska vara verksam fram till årsskiftet 2002/2003. Sammansättningen hos delegationen har varierat något. Vid starten ingick företrädare för Utbildningsdepartementet, Kommunikationsdepartementet (senare Näringsdepartementet), Skolverket, Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen), Kommunförbundet och IT-kommissionen. För närvarande består delegationen av åtta ledamöter. Förutom ordföranden, som är statssekreterare i Utbildningsdepartementet, ingår en representant från vardera Utbildningsdepartementet, Näringsdepartementet, Skolverket, KK-stiftelsen och Kommunförbundet. Efter egna initiativ har även Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund tilldelats var sin plats i delegationen. Delegationen har ett kansli som svarar för det operativa arbetet. Kansliet har bemannats successivt och består för närvarande av åtta heltidsanställda och fem deltidanställda tjänstemän vid Utbildningsdepartementet.

Motivet till att inrätta en särskild delegation för genomförandet av programmet för IT i skolan var enligt uppgift från Utbildningsdepartementet att man i genomförandeprocessen ville ha flera olika parter representerade, där ingen skulle vara starkare än någon annan.

Från kommitté till myndighet

Delegationen hade inledningsvis ställning av en kommitté inom Regeringskansliet men övergick den 1 oktober 1999 till att bli en egen myndighet. Förändringen tillkom på delegationens eget initiativ och beslutades av regeringen. Bakgrunden var att delegationen, med sin omfattande ekonomihandtering, behövde ett bättre system för kontoföring och uppföljning än det som

²² Prop. 1999/2000:86, bet. 1999/2000:TU09, rskr. 1999/2000:256

²³ Prop. 1999/2000:135, bet. 2000/01:UbU03, rskr. 2000/01:5

Regeringskansliet kunde tillhandahålla. Myndigheten omfattar dock enbart *verksamheten* i delegationen. Personalen kom även fortsättningsvis att tillhöra Regeringskansliet. Kostnaden för personalen faktureras av Regeringskansliet och bokförs hos delegationen som konsultkostnader.

Det finns ingen allmän definition av begreppet *myndighet*. Med myndighet brukar dock menas ett statligt eller kommunalt organ som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter och som en offentligrättslig författning har skapat för detta ändamål.²⁴ Kommittéer inom Regeringskansliet har ställning av myndigheter. Ekonomiadministrativt utgör de emellertid delar av Regeringskansliet och måste inordna sig i det kontosystem som Regeringskansliet använder. Vanligtvis innebär inte detta några problem eftersom kommittéer normalt inte bedriver operativ verksamhet.

I och med att delegationen övergick från att vara en kommitté inom Regeringskansliet till att bli en fristående myndighet *under* regeringen övergick dispositionsrätten för anslaget för programmet för IT i skolan från Regeringskansliet till delegationen. Regeringen beslutade i samband med detta också om en särskild förordning som reglerar fördelningen av pengar och delegationens verksamhet. Vidare kom delegationen att omfattas av den förordning om årsredovisning och budgetunderlag som gäller för andra myndigheter under regeringen, samt krav på årlig revision utförd av Riksrevisionsverket.

3.3 Delegationens beredning av ITiS

När Delegationen för IT i skolan tillsattes sommaren 1998 påbörjade man arbetet med att vidareutveckla riktlinjerna i skrivelsen Lärandets verktyg och mer precist bestämma hur satsningen skulle genomföras. I och med detta gjordes också en viss förändring av satsningen som innebar att skolutvecklingsperspektivet betonades starkare. Av en enkätundersökning som delegationen i ett inledningsskede gjorde tillsammans med Kommunförbundet framgick att en stor andel av kommunerna redan hade fortbildat sina lärare i dator och IT-frågor. Delegationen bedömde utifrån enkätresultatet att ungefär 75–80 % av lärarna redan hade grundläggande kunskaper i IT. Den relativt detaljerade ”kursplan” som fanns i skrivelsen Lärandets verktyg ersattes i delegationens anvisningar därför av mindre precisa formuleringar. Delegationen förändrade i och med detta också inriktningen på kompetensutvecklingen till att handla mindre om teknik och mer om hur IT kan användas i olika lärprocesser.

Delegationen beslutade vidare att kompetensutvecklingen skulle vara en breddsatsning, dvs. den skulle rikta sig till samtliga kommuner och skolor i landet. Representanter för Göteborgs universitet, Mälardalens högskola, Lärarhögskolan i Stockholm, de fackliga organisationerna för lärare och

²⁴ Wennergren; *Offentlig förvaltning i arbete. Om verksamheten och ärendehandläggningen i stat och kommun*, 2000

skolledare, kommunala utbildningsorganisationer, samt elever, medverkade i olika referensgrupper vid framtagningen av styrdokument för kompetensutvecklingen. Under våren 1999 genomförde delegationen pilotomgångar av ITiS kompetensutveckling i sex kommuner.

Enligt Lärandets verktyg skulle kommunerna tilldelas statsbidrag i syfte att uppdatera skolornas tillgång till Internet och erbjuda elever och lärare e-postadresser. Delegationens utformning av detta statsbidrag vägledes av två principer. För det första skulle den rådande målstyrningsprincipen gälla, dvs. det var kommunerna som skulle ansvara för genomförandet av insatserna. För det andra skulle det vara frivilligt för kommunerna att delta i infrastruktursatsningen. En referensgrupp för frågor rörande infrastruktursatsningen knöts till delegationens kansli. Gruppen bestod av IT-tekniker och IT-chefer från några kommuner, rektorer, en skolchef, en IT-strateg på Kommunförbundet m.fl. Statskontoret fick i uppdrag att utreda lämpligt tillvägagångssätt för att uppfylla regeringens önskemål att erbjuda e-postadresser till alla lärare och elever i grund- och gymnasieskolan. Resultatet av utredningen presenterades i rapporten *E-post i skolan* (Statskontoret 1999:14).

KK-stiftelsens medfinansiering

Delegationens ordförande och KK-stiftelsens vd kom i ett inledningsskede muntligen överens om att KK-stiftelsen skulle bidra med pengar till ITiS. Formerna för hur stiftelsens medfinansiering skulle se ut och vilket belopp som ITiS skulle tilldelas var föremål för diskussioner mellan KK-stiftelsen och ITiS. Några formella dokument upprättades inte.

Inbjudan till kommunerna om deltagande i ITiS

I februari 1999 skickade delegationen ut inbjudningar till kommunerna om att de kunde få delta i programmet för IT i skolan. Inbjudningarna riktade sig till kommunstyrelserna i samtliga landets kommuner. Programmet utformades som ett erbjudande där det fanns möjlighet för kommunerna att avstå från hela eller delar av programmet. I inbjudningarna presenterades satsningens uppläggning och organisation. När det gäller deltagandet i kompetensutvecklingen av lärare framgick att statsbidrag skulle utgå till kommunerna per deltagare. I inbjudningarna sades att "bidraget skall täcka kostnader bl.a. för handledare och medverkan från lärarutbildningen". Vidare angavs att bidraget var beräknat med utgångspunkt i att en fjärdedel av deltagarna skulle kunna erhålla minst tre timmars handledning i grundläggande datoranvändning. Dessutom framgick att det i bidraget "kalkylmässigt" även ingick ett administrationsbidrag till skolhuvudmannen.

Enligt inbjudan räknade delegationen med att statens bidrag till kommunerna för kompetensutvecklingen skulle komma att uppgå till ca 2 500 kr per deltagare. I och med att delegationen valde att låta lärarhögskolornas medverkan finansieras av ITiS centralt i stället för genom kommunerna sänktes detta belopp sedan till 2 100 kr.

4 Satsningens innehåll

Som nämndes i föregående kapitel består programmet för IT i skolan av flera olika delar. Insatserna beskrivs närmare nedan. Den del av ITiS som omfattar mest pengar är satsningen på datorer till lärare. Drygt 700 miljoner kronor avsätts för detta ändamål. Andra stora utgiftsposter är statsbidraget till kommunerna för Internet och e-post, vilket totalt uppgår till ca 540 miljoner kronor, samt kompetensutvecklingen av lärare, som omfattar ungefär 270 miljoner kronor. För utveckling av skoldatanäten avsätts drygt 40 miljoner kronor och till insatser för elever med funktionshinder 17 miljoner kronor. Kostnaden för pris för utmärkta pedagogiska insatser med hjälp av IT uppgår till knappt 900 000 kr.

4.1 Kompetensutveckling och datorer till lärare

Enligt ett styrdokument som har beslutats av delegationen för IT i skolan är det övergripande målet med kompetensutvecklingen att ”skapa bättre förutsättningar för en likvärdig skola i hela landet med hög kvalitet för alla barn och ungdomar.” Eleverna ska ”ges större möjligheter att uppnå de mål som finns i läro- och kursplaner”. Lärarna ska ”få möjlighet att utveckla sin yrkesroll och sitt eget lärande.” Mer konkret ska deltagarna få ökad förståelse för och kunskaper om bland annat IT-relaterade framtidsfrågor, modern forskning kring kunskapsförändring och lärande, olika pedagogiska modeller för lärande med IT-stöd, källkritik, etiska frågor som rör IT, IT-lagstiftning, Internet som läromedel och som redskap för att främja lärande samt hur IT kan användas för att stärka internationaliseringen.²⁵

ITiS medel för kompetensutveckling täcker drygt 50 % av landets lärare (ca 70 000 personer). Kompetensutvecklingen innebär att lärarna, tillsammans med sina elever och i form av ett arbetslag, genomför ett ämnesövergripande, problembaserat och elevorienterat utvecklingsarbete. Arbetslaget fungerar vidare som en studiegrupp, som med stöd av en handledare studerar och diskuterar samt dokumenterar sitt arbete. Dessutom träffas ett antal arbetslag kontinuerligt i en sammanhållande seminarierie för att diskutera och utbyta erfarenheter. Vid seminarierna medverkar representanter från landets lärarutbildningar.

Alla lärare som har genomgått kompetensutvecklingen får en dator att disponera i hemmet. Enligt skrivelsen Lärandets verktyg ska datorn fungera som en stimulans och ett redskap för lärarna. Det framhålls att en lärare som disponerar en dator kan nå den förtrogenhet med datorn som erfordras för att läraren ska kunna använda datorn som ett professionellt redskap och ett pedagogiskt verktyg.

²⁵ Delegationen för IT i skolan; *ITiS – en satsning på kompetensutveckling. Mål och riktlinjer*

4.2 Internet till skolor

Regeringen anför i Lärandets verktyg att man har som mål att alla skolor ska kunna få en snabb anslutning till Internet och att Internet i princip ska kunna nås från varje klassrum. Ett tillfälligt bidrag utgår därför till skolhuvudmännen för uppgradering av förbindelserna till Internet. Det statliga stödet ska enligt skrivelsen dock vara så flexibelt och generellt utformat att det låter sig förenas med eventuella IT-strategier som kommunerna redan har lagt fast och leder till att full nytta kan dras av tidigare gjorda satsningar i kommunerna.

Statsbidraget för infrastruktur (Internet och e-post) går till kommunerna oberoende av vilken infrastruktur som redan finns vid skolorna. Bidraget för Internetanslutning beräknas utifrån kommunens storlek och vissa strukturella förutsättningar.

4.3 E-post till elever och lärare

Att ha tillgång till e-post är enligt regeringen en viktig förutsättning för att kunna vara delaktig i IT-samhället. Regeringen vill därför erbjuda alla elever och lärare i grund- och gymnasieskolan en e-postadress. Inledningsvis var Skolverket avsett att få regeringens uppdrag att ansvara för e-posttjänsten. På grundval av rekommendationer från Statskontoret beslöts dock senare att någon centraliserad lösning inte var aktuell. I stället ska e-posttjänsten ingå som en del i kommunernas och skolornas egen tekniska infrastruktur.

Kommunerna erbjuds att ansöka om statsbidrag för utbyggnad av e-post i skolan. Bidraget består av ett grundbelopp som är lika för alla kommuner och därutöver ett belopp som fördelas med utgångspunkt i kommunens storlek.

4.4 IT för elever med funktionshinder

Delegationen för IT i skolan fick genom skrivelsen Lärandets verktyg i uppdrag av regeringen att avsätta särskilda medel i syfte att stödja och påskynda utveckling av IT-läromedel för elever med funktionshinder. Delegationen utvidgade målgruppen för de särskilda insatserna till att gälla elever i behov av särskilt stöd. Satsningen består av tre delar: produktion av läromedel för döva och gravt hörselskadade, resurspersoner till stöd för arbetslag samt en särskild utbildningsinsats för specialpedagoger.

4.5 Utveckling av skoldatanäten

Det svenska skoldatanätet, som har funnits sedan mitten av 1990-talet, drivs av Skolverket och syftar ytterst till att utveckla IT-användningen i undervisningen. Nätet är en webbplats där skolorna kan hämta information, publicera eget material och kommunicera med andra skolor inom och utom landet. Det europeiska skoldatanätet (EUN) är ett nätverk av nationella och andra skoldatanätverk. Nätverket tillkom 1997 efter svenskt initiativ och Sverige har

enligt regeringen också haft en viktig roll i uppbyggnaden av nätet. I Lärandets verktyg uppger regeringen att Delegationen för IT i skolan kommer att "få i uppdrag att avsätta särskilda medel för att på bästa sätt stödja och påskynda utvecklingen av såväl det svenska som det europeiska skoldatanätet."²⁶ Konkret innebär detta att delegationen en gång per år under tre år har tilldelat skoldatanäten en viss summa pengar. Delegationen har enligt uppgift sedan fått redovisningar av hur pengarna har använts.

4.6 Pris för pedagogiska insatser med hjälp av IT

Regeringen har som en del av ITiS-satsningen instiftat ett pris för utmärkta pedagogiska insatser med hjälp av IT. Priset ska gå till en lärare eller en grupp av lärare som har gjort en "framstående insats med användning av IT i undervisningen". Avsikten med priset är att lyfta fram personer som har kommit långt i användandet av den nya tekniken för att andra skolor och lärare ska kunna lära sig av dessa.²⁷

4.7 Stödutbildningar

De handledare som ska vägleda lärarna i deras kompetensutveckling får delta i en särskild handledarutbildning som arrangeras inom ITiS. Utbildningen omfattar sammanlagt en och en halv veckas heltidsstudier. För att stödja genomförandet av satsningen arrangeras dessutom utbildningar för skolledare samt seminarier för skolpolitiker och förvaltningschefer i kommunerna. Skolledarutbildningen motsvarar ungefär en veckas arbete och syftar till att fördjupa skolledarnas insikt om skolutveckling och IT. Vid politikerseminarierna har deltagarna enligt ITiS-delegationen givits information om ITiS syften och utformning. Vidare har "sambanden mellan skolutveckling och IT-användning tydliggjorts."²⁸

5 Uppgifter och ansvarsfördelning

Programmet för IT i skolan administreras från centralt håll av Delegationen för IT i skolan. En stor del av planeringen av själva genomförandet av satsningen utförs dock på regional och kommunal nivå. Det är också kommunerna som har det såväl kort- som långsiktiga ansvaret för finansieringen av informationstekniken i skolan.

²⁶ Skr. 1997/98:176

²⁷ Skr. 1997/98:176

²⁸ Delegationen för IT i skolan; *Stödutbildningar*, material från www.itis.gov.se, 2001-10-31

5.1 Central nivå

Delegationen för IT i skolan har det övergripande ansvaret för att genomföra ITiS-satsningens olika delar. Det innebär att delegationen exempelvis drar upp riktlinjer för hur kompetensutvecklingen av lärare ska genomföras och beslutar om medel till kommunerna för IT-infrastruktur och e-post.

Delegationens verksamhet styrs av regleringsbrev och av förordningen (1999:751) om statligt stöd för att stimulera användningen av informationsteknik i skolan. Enligt förordningen är delegationens uppgift att genomföra ett nationellt program för att stimulera användningen av informationsteknik (IT) i skolan. Delegationen prövar frågor om statligt stöd enligt förordningen (1 §). Stöd får lämnas för att stimulera användningen av informationsteknik i skolan (9 §). Delegationen har rätt att återkräva stöd om mottagaren inte använt det på ett sätt som står i överensstämmelse med föreskrifterna i förordningen eller med andra givna villkor (13 §). Beslut av delegationen i ärenden som rör statligt stöd får inte överklagas (14 §). Enligt förordningen ska delegationen redovisa sitt arbete till regeringen senast den 31 december 2002.

När det gäller kompetensutvecklingen av lärare betonas i delegationens studiehandledning för arbetslag inom ITiS att kompetensutvecklingen har en utpräglat decentraliserad profil. Huvudansvaret för genomförandet ligger på skolans huvudman, i de flesta fall kommunen. Statsbidrag utgår till kommunerna för kompetensutvecklingen men i övrigt begränsas det centrala stödet till mål- och styrdokument, informationsverksamhet och studiematerial. Regeringen säger i Lärandets verktyg att utbildningen förutsätts nära knyta an till den vardagliga praktiken, men att den bör förläggas utanför undervisningstid. Omfattningen av utbildningen bör motsvara 2–4 veckors heltidsstudier.²⁹ Lärarna ska genomföra kompetensutvecklingen organiserade i arbetslag. Arbetet läggs ut över så lång tid som arbetslaget och seminariegruppen bedömer nödvändigt, "troligen en termin eller motsvarande".³⁰

På uppdrag av Delegationen för IT i skolan driver Kommunförbundet fram t.o.m. 2002 ett projekt som heter *Infrabas*. Projektet syftar till att stödja kommunerna i deras planering och utveckling av IT-infrastrukturlösningar och e-posttjänster för skolan.

5.2 Regional nivå

Till delegationens kansli har knutits en regional stödorganisation bestående av ca 30 *regionala samordnare*. Dessa personer företräder delegationen i regionerna (vilka ungefärligen motsvarar länen) och ska ha god förankring i skolan och i de berörda kommunerna. Samordnarna förutsätts ha en anställning hos någon av intressenterna i regionen och kunna utföra uppdraget åt

²⁹ Skr. 1997/98:176

³⁰ Delegationen för IT i skolan; *Studiehandledning för arbetslagen inom ITiS*

delegationen på deltid. Regionsamordnarna har till uppgift att stödja kommunerna och samordna genomförandet av ITiS. De ska stödja kommunerna vid rekrytering av handledare, medverka vid planering och genomförande av skolledar- och handledarutbildningarna samt i samverkan med kommunerna planera och genomföra eventuella regionala insatser. Tillsammans med delegationens kansli organiserar de regionala samordnarna ITiS seminarier för skolpolitiker och förvaltningschefer. Regionsamordnarna deltar också i arrangemangen kring handledar- och skolledarutbildningarna.

Delegationen för IT i skolan har bjudit in representanter för *lärarutbildningarna* i landet att delta i de seminarieserier som genomförs i samband med lärarnas ITiS-arbeten. Tanken är att dessa ska fungera som allmänt stöd för arbetslagen och handledarna. De institutioner som bedriver lärarutbildning har tillsammans med ett antal privata aktörer även anlitats som arrangörer av handledar- och skolledarutbildningarna. Dessa stödutbildningar har upphandlats av delegationen vid två tillfällen. Upphandlingarna har utmynnat i ramavtal med ett tjugotal utbildningsarrangörer för handledarutbildningen respektive skolledarutbildningen. Kommunerna väljer själva vilken arrangör de vill anlita för respektive utbildning. De formella avropen görs emellertid av delegationens kansli (i fråga om handledarutbildningen) och via de regionala samordnarna (i fråga om skolledarutbildningen).

5.3 Lokal nivå

För kommunerna, i deras egenskap av skolhuvudmän, innebär programmet för IT i skolan att de kan erhålla statsbidrag för två ändamål: dels för att låta lärarna delta i ITiS kompetensutveckling och dels för att förbättra skolornas tillgång till Internet och e-post. Alla Sveriges kommuner har valt att delta i programmet för IT i skolan i sin helhet. I kommunerna finns *kommunala samordnare* (en eller två per kommun) som har till uppgift att organisera satsningen lokalt. Samordnarna utses av kommunerna själva.

Deltagande i kompetensutveckling för lärare

Satsningen på att utveckla lärarnas kompetens ska enligt ITiS-delegationen vara en komplettering av den ordinarie kompetensutveckling inom IT-området som skolhuvudmännen ansvarar för. Kommunen ansvarar för att kompetensutvecklingen genomförs. Tidpunkten för genomförandet väljer kommunen själv. Kommunen/skolhuvudmannen utser de arbetslag som ska delta. Kommunerna ansvarar också för att rekrytera handledare till kompetensutvecklingen. De medverkande handledarna ska beredas tillfälle att genomgå den handledarutbildning som anordnas inom ITiS. Hur många handledare som utbildas i varje kommun beror på hur många kompetensutvecklingsplatser kommunen har tilldelats. För att få ta del av handledarutbildningen måste handledaren åta sig att handleda minst 150–200 timmar. Samtidigt gäller att varje kommun ska få minst en handledare. Kommunen kan dock välja att utbilda fler handledare för egna medel, vilket har skett i begränsad

utsträckning. Kommunerna bestämmer själva om de vill tilldela handledarna några extra förmåner för handledarskapet.

Enligt ITiS-delegationen ansvarar kommunen vidare för att alla barn och unga i kommunen på lika villkor får del av ITiS. Även lärare vid godkända friskolor, som är verksamma inom kommunen, kan således delta. Det gäller också lärare vid sjukhus och andra institutioner.

Deltagandet i ITiS kompetensutveckling är förenat med vissa krav på kommunerna. Ett krav är att ITiS-satsningen ska kunna *relateras till skolplanen* och till lokala arbetsplaner i kommunerna. *Skolorganisationen* ska vidare vara utformad så att arbetslaget på ett meningsfullt sätt kan arbeta med ett gemensamt utvecklingsprojekt tillsammans med elever. Ett tredje krav är *ett aktivt skolledarengagemang*, vilket innebär att på skolor/enheter där ett eller flera arbetslag deltar ska minst en skolledare delta i den särskilda utbildningen för skolledare.

Delegationen för IT i skolan ställer också vissa krav på kommunerna när det gäller *tekniktillgång och teknisksupport*. Kommunerna ska se till att det på varje skola där arbetslag deltar finns ett tillräckligt antal väl fungerande datorer för att kompetensutvecklingen ska kunna genomföras, samt att det finns möjligheter till uppkoppling mot Internet. Det ska också finnas en supportorganisation för hantering av teknikproblem.

De lärare som deltar och har deltagit i kompetensutvecklingen får rätt att för yrkesmässigt bruk disponera en multimediedator i hemmet. Datorerna beställs av kommunen, betalas av delegationen och överförs i kommunens ägo. Kommunen står därmed för de framtida kostnader som datorerna kan medföra.

Lärarna i arbetslagen har ett gemensamt ansvar för att planera och genomföra sitt ITiS-arbete. Enligt ITiS-delegationens studiehandledning för arbetslagen inom ITiS fungerar arbetslaget som en studiegrupp som, inom ramen för de mål och riktlinjer som fastställts av delegationen, själv tolkar målen för kompetensutvecklingen och därmed avgör studiernas inriktning.

Grundläggande datorkurs

Kommunerna ansvarar för att ge de lärare som har behov av det en utbildning i grundläggande datoranvändning. Syftet är att ge lärarna tillräckliga förkunskaper för att aktivt kunna delta i arbetslagets ITiS-arbete.

Statsbidrag för skolornas infrastruktur

Statsbidraget för infrastruktur (Internet och e-post) utgör ett stöd till kommunerna under en begränsad tid. Regeringens mål är att alla skolor ska ha en anslutning till Internet och att alla elever och lärare ska ha tillgång till e-post. De kommuner som antar erbjudandet om statsbidrag ansluter sig därmed till regeringens mål. Kommunerna ska dock själva utifrån lokala tekniska och

pedagogiska utgångspunkter ta ställning till hur detta mål ska konkretiseras. I de fall kommunen anser att den redan har uppnått regeringens mål kan statsbidraget användas till att öka kapaciteten i förbindelserna eller till åtgärder som ökar tillgängligheten i annan mening.

Statsbidraget ska användas på ett sätt som ger alla barn i kommunen en likvärdig skolverksamhet. Därmed omfattas alla skolor i kommunen, oavsett huvudman.³¹

6 Kostnader och finansiering

6.1 Anslag till programmet för IT i skolan

Medlen till ITiS anvisas under ett särskilt ramanslag benämnt Program för IT i skolan. Under anslaget lämnas medel för:

- delegationens kansli,
- kompetensutveckling av lärare,
- inköp av datorer,
- stöd till infrastruktursatsningar,
- övriga utgifter.

För år 1999 anvisades 340 miljoner kronor och för år 2000 drygt 500 miljoner kronor. År 2001 var anslaget drygt 650 miljoner kronor. I budgetpropositionen för år 2001 föreslog regeringen att ITiS-satsningen skulle förlängas med ett år och att 170 miljoner kronor skulle avsättas för detta.³² I budgetpropositionen för år 2002 har regeringen föreslagit en ytterligare ökning av resurserna med 21 miljoner kronor. Det extra resurstillskottet ska användas till att utvidga kompetensutvecklingen till att även gälla folkhögskolans lärare. Anslaget för år 2002 uppgår till sammanlagt 193 miljoner kronor.³³ Utöver statsanslagen får ITiS ett bidrag från KK-stiftelsen på 54 miljoner kronor (se nedan).

6.2 Till vad används pengarna?

Den totala kostnaden för ITiS under hela perioden (1999–2002) kommer att uppgå till ca 1,7 miljarder kronor. Hur kostnaderna för 1999–2001 har fördelats samt vilka utgifter som är budgeterade för 2002 framgår av tabellerna nedan. Uppställningen av kostnader i tabellerna följer ITiS-delegationens budget för programmet för IT i skolan.

³¹ Specialskolan och sameskolan samt riksinternatskolorna hanteras i särskild ordning och ligger utanför kommunernas ekonomiska ansvar

³² Prop. 2000/01:1, bet. 2000/01:UbU1, rskr. 2000/01:99

³³ Prop. 2001/02:1, bet. 2001/02:UbU1, rskr. 2001/02:97

Tabell 1: **Budgetutfall 1999–2001 samt budget 2002**
(tusen kronor)

2001/02:RR20
Bilaga 1

Uppgift	Kostnad 1999	Kostnad 2000	Kostnad 2001	Budget 2002	Summa
Utbildning inkl. region- ala samordnare m.m.	34 260	84 664	81 136	68 804	268 864
Infrastruktur inkl. e-post	193 820	137 473	226 392	51 710	609 395
Inköp av datorer	86 220	249 925	222 256	142 425	700 826
Funktionshindrade	0	5 000	8 305	3 500	16 805
Pris	0	331	261	300	892
Utvärdering	210	2 430	3 430	7 800	13 870
Ledning och samordning	6 100	10 561	14 420	14 550	45 631
Periodisering, övrigt	-5 530	343	924	1000	-3 263
Summa	315 080	490 727	557 124	290 089	1 653 020

Källa: Delegationen för IT i skolan

Av tabell 1 framgår att ungefär 80 % (1,3 miljarder kronor) av de sammanlagda medlen t.o.m. 2002 används till lärardatorer och infrastruktur. Av dessa 1,3 miljarder kronor används drygt hälften (700 miljoner kronor) till inköp av lärardatorer. 16 % av medlen (knappt 270 miljoner kronor) används under samma tid till utbildning.

Tabell 2: **Utgifter för utbildning 1999–2002**
(tusen kronor)

Utgiftspost	Kostnad 1999	Kostnad 2000	Kostnad 2001	Budget 2002	Summa
Regionala samordnare	6 702	12 081	11 939	9 614	40 336
Statsbidrag till kommuner	18 930	53 713	49 791	31 500	153 934
Lärarhögskolan	460	10 951	12 273	7 600	31 284
Stödutbildningar	7 089	7 022	6 308	19 440	39 859
Läromedel	1 077	897	559	650	3 183
Utlandsskolor	0	0	265	200	465

Källa: Delegationen för IT i skolan

Tabell 2 visar hur utgifterna för utbildning fördelas. Statsbidraget till kommunerna för lärarnas kompetensutveckling uppgår totalt till drygt 150 miljoner kronor, vilket motsvarar 57 % av kostnaderna för utbildning. Kostnaden för de regionala samordnarna uppgår till drygt 40 miljoner kronor, eller 15 %. Övriga utgiftsposter under punkten utbildning är lärarhögskolan (ca 30 miljoner kronor), stödutbildningar (ca 40 miljoner kronor), läromedel (ca 3 miljoner kronor) och bidrag till utlandsskolor (ca 500 000 kr). Stödutbildningarna tilldelas tre gånger så mycket pengar år 2002 som året innan. Anledningen till att stödutbildningarna tilldelas så mycket pengar år 2002 är enligt uppgift från delegationen att extra medel avsätts för kompetensutveckling av handledare samt för vissa uppföljningsaktiviteter för skolläda-re.

När det gäller de medel som läggs på infrastruktur inklusive e-post framgår av tabell 3 att statsbidragen till kommunerna omfattar drygt 540 miljoner kronor, eller 89 %. Stödprojektet Infrabas erhåller ca 14 miljoner kronor. För utveckling av det svenska och det europeiska skoldatanätet avsätts drygt 40 miljoner kronor.

Tabell 3: **Utgifter för infrastruktur inkl. e-post 1999–2002**
(tusen kronor)

Utgiftspost	Kostnad 1999	Kostnad 2000	Kostnad 2001	Budget 2002	Summa
Statsbidrag till kommuner	180 184	122 128	211 692	28 610	542 614
Skolverket	0	0	3 000	7 000	10 000
Infrabas	3 637	2 400	3 700	4 100	13 837
Skoldatanäten	10 000	12 945	8 000	12 000	42 945

Källa: Delegationen för IT i skolan

Som går att utläsa av tabell 1 används knappt 50 miljoner kronor (ca 3 %) av ITiS medel till ledning och samordning. Med ledning och samordning avses kostnader för kansliets personal, ”expenser”, informationsinsatser, uppföljningsarbete, hyra inklusive omkostnader, internationella konferenser (1999) och övriga utgifter. Kostnaderna för de regionala samordnarna och Infrabas ingår således inte under denna punkt, utan redovisas, vilket framgått ovan, under punkterna utbildning respektive infrastruktur.

6.3 Ekonomihantering

ITiS-satsningens innehåll och uppläggning innebär en omfattande ekonomihantering för delegationen. Exempelvis ska fakturor från beställningar av sammanlagt ca 70 000 datorer kontrolleras och betalas. Vidare ska ca 700 miljoner kronor betalas ut i bidrag till kommunerna. Hur denna penninghantering går till redovisas närmare nedan.

Inköp av datorer till lärare

De datorer som ska tilldelas de deltagande lärarna beställs av kommunerna via ITiS hemsida. Datorbeställningarna slussas direkt vidare till de aktuella leverantörerna. Fakturorna skickas till ITiS-delegationen, som innan betalning undersöker att fakturorna överensstämmer med beställningsunderlaget. Delegationen betalar också för programvara till datorerna samt för transporter av datorerna ut till kommunerna.

Statsbidrag för kompetensutveckling av lärare

Ett statsbidrag på 2 100 kr utgår till kommunerna för varje lärare som deltar i kompetensutvecklingen. Bidraget är avsett att täcka kommunernas kostnader för handledare och kommunala samordnare. Därutöver ska bidraget finansiera en datorkurs för de lärare (beräknat till 25 % av lärarkåren) som saknar grundläggande kunskaper i datoranvändning. Från delegationen rekvirerar

kommunerna i efterhand medel för de kompetensutvecklingsplatser man har utnyttjat. Pengarna kan rekvideras vid två tillfällen varje år. Delegationen kontrollerar underlaget till beställningarna innan pengarna betalas ut.

Medlen från KK-stiftelsen

De 54 miljoner kronor som har tilldelats ITiS från KK-stiftelsen har syftat till att ge de lärare som deltar i ITiS kompetensutveckling möjlighet att komma i kontakt med andra lärare, elever och skolor som, genom medverkan i KK-projekt eller på annat sätt, har fått erfarenheter av att arbeta med IT som ett verktyg för lärande. Bidraget har varit avsett att användas av arbetslag, handledare, skolledare och lärarutbildningar. Medlen har betalats ut under åren 1999–2001.

För varje individ i ett deltagande *arbetslag* har 570 kr tilldelats. Dessa pengar har lagts på statsbidraget för kompetensutveckling och har således tillfallit kommunerna automatiskt. Inget särskilt ansökningsförfarande har krävts för att få ta del av pengarna. Kommunerna har dock varit tvungna att använda medlen i enlighet med KK-stiftelsens och ITiS-delegationens instruktioner. Delegationen har föreskrivit att pengarna ska användas för erfarenhetsutbyte med andra lärare, elever och skolor som har arbetat med IT som ett lärandets verktyg, exempelvis genom något av KK-stiftelsens skolutvecklingsprojekt. Arbetslagen kan således ”besöka någon annan skola av särskilt intresse” eller ”bjuda in kollegor med speciella erfarenheter från någon annan skola”.³⁴ Skolledarna har haft till uppgift att följa verksamheten och tillsammans med respektive arbetslag ansvara för att pengarna används enligt direktiven. ITiS-delegationen har bland kommunerna gjort stickprovsvisa uppföljningar av hur medlen har använts.

För *handledare* har ett rambelopp om 3 000 kr per person funnits till förhållande. Motsvarande belopp för *skolledare* har varit 1 000 kr per person. Dessa medel har disponerats av handledarna/skolledarna i regionen och har rekviderats via den regionala samordnaren. Medlen har syftat till att användas för aktiviteter som främjar erfarenhetsutbyten och/eller upprätthållande av nätverk. KK-stiftelsen har tillsammans med Skolverket också givit ett visst ekonomiskt bidrag till en två dagars förlängning av handledarutbildningen, de s.k. ”plus 2-dagarna” eller ”KK-dagarna”.

Ett rambelopp omfattande 2 500 kr per seminariegrupp har kunnat tilldelas medverkande *lärarutbildningar*. Medlen har rekviderats från delegationen. Beloppet skulle användas till att på lämpligt sätt stärka den IT-pedagogiska kompetensen inom respektive lärarutbildning.

³⁴ Delegationen för IT i skolan; *Bidrag från KK-stiftelsen till genomförandet av ITiS*, material från www.itis.gov.se, 2001-10-31

Statsbidrag för infrastruktur

Statsbidraget för Internet och e-post har, efter beslut av ITiS-delegationen, betalats ut vid tre tillfällen under åren 1999–2001. Om en kommun har önskat få längre tid till att planera sin infrastruktursatsning har den första utbetalningen dock skjutits fram. Bidraget har då betalats ut vid två tillfällen under åren 2000 och 2001. Som nämnts i kap. 4 beräknas bidragets omfattning utifrån kommunens storlek (baserat på antal elever i grund- och gymnasieskola samt antal skolor) och, när det gäller bidraget för Internet, även utifrån vissa strukturella förutsättningar. Beloppen kan därför variera kraftigt mellan olika kommuner. Det högsta beloppet, ca 29 miljoner kronor, har tilldelats Stockholms stad. Det lägsta belopp som en kommun har tilldelats ligger på ca 200 000 kr. I *genomsnitt* har varje kommun tilldelats sammanlagt ca 1,9 miljoner kronor.

Kommunerna har fått ansöka om att ta del av statsbidraget. Av ansökningarna skulle bl.a. framgå hur den rådande situationen såg ut i kommunerna när det gällde skolornas tillgång till Internet och e-post, samt hur man ämnade använda statsbidraget. Ansökningarna granskades av delegationens kansli. I de fall kansliet ansåg att ansökningarna var ofullständiga eller bristfälliga lät man Infrabas ta kontakt med kommunerna för att hjälpa dem att rätta till problemen.

Inför den sista utbetalningen av statsbidraget i december 2001 har delegationens kansli följt upp hur kommunerna har använt bidraget hittills. (Se vidare kap. 8.) Med vissa kommuner har kansliet känt sig föranlett att föra vidare diskussioner. Även i dessa fall har Infrabas deltagit som stöd och hjälp för kommunerna.

Infrabas erbjuder kommunerna sina tjänster kostnadsfritt. Projektet finansieras av ITiS-delegationen men genomförs i Kommunförbundets regi. Infrabas tilldelas ett rambelopp varje år under åren 1999–2002. År 2001 uppgår detta belopp till 3,7 miljoner kronor. Infrabas ska skriftligen två gånger per år samt muntligen vid styrgruppsmöten rapportera till delegationen hur bidraget har använts.

Övrig ekonomihantering

Varje månad skickas fakturor från de regionala samordnarnas arbetsgivare till delegationen. Lärarhögskolor som deltar i seminarierier i samband med ITiS får en ersättning motsvarande 10 timmar per seminariegrupp. Delegationen ersätter också lärarhögskolorna m.fl. för de stödutbildningar som anordnas. Vidare avsätter delegationen pengar till ITiS-läromedel samt fördelar medel till skoldatanäten, insatser för funktionshindrade, uppföljningar och utvärderingar m.m.

Medlen till *det svenska och det europeiska skoldatanätet* uppgår till sammanlagt 43 miljoner kronor. Beloppet fördelas till Skolverket respektive Kommittén för det europeiska skoldatanätet vid fyra tillfällen under perioden

1999–2002. Delegationen får varje år muntliga redovisningar av såväl kommittén som det svenska skoldatanätets personal. Därtill lämnas i efterhand skriftliga redovisningar av hur pengarna har använts. Av delegationens årsredovisningar för åren 1999 och 2000 framgår att sammanlagt ca 23 miljoner kronor har betalats ut till skoldatanätets huvudmän dessa år. Av årsredovisningarna framgår emellertid inte hur pengarna har använts eller hur de varit avsedda att användas.

7 Erfarenheter från fallstudier m.m.

7.1 Tre fallstudier

Inom ramen för granskningen har fallstudier gjorts av genomförandet av ITiS i tre kommuner. Det har gått till så att revisorernas kansli har besökt den kommunala samordnaren i respektive kommun samt rektorer, handledare och lärare vid två skolor i varje kommun. Avsikten har varit att få information om de intervjuades deltagande i och erfarenheter av ITiS. De aktuella kommunerna har valts ut med hänsyn till storlek och geografiskt läge. Skolorna och de lärare respektive handledare som besökts har dock valts ut av kommunerna själva.

Syftet med fallstudierna har varit att få förståelse för hur programmet för IT i skolan har mottagits av kommunerna, vilka förutsättningar som har funnits för administrationen av satsningen samt om och hur deltagandet i ITiS har påverkat verksamheten i kommunerna och skolorna. Det bör betonas att fallstudierna endast utgör exempel på hur ITiS har fungerat på kommunal nivå, och inte ger någon fullständig bild av situationen i landet som helhet. En utförligare beskrivning av de tre kommunernas erfarenheter av ITiS återfinns i bilaga 2. Varje kommun presenteras där för sig.

Bräcke, Huddinge och Sandviken

De tre fallstudiekommunerna är Bräcke, Huddinge och Sandviken. Bräcke är en glesbygdskommun i Jämtlands län med 7 500 invånare. Huddinge strax söder om Stockholm har en befolkning på 86 000 personer och är därmed den näst största kommunen i Stockholms län. Sandviken tillhör Gävleborgs län och har 37 000 invånare. I granskningen har framkommit att samtliga tre kommuner kan betraktas som ”framåt” när det gäller IT-användning i skolan.

Bräcke startade 1994 projektet Bräcke IT, som delvis finansierades av EU-medel. Kommunen deltog sedan i det länsgemensamma projektet Utsikt, som var ett av KK-stiftelsens s.k. fyrtorsprojekt och omfattade 30 miljoner kronor under tre år. Sandviken drev under åren 1994–1999 ett omfattande projekt vid namn Kunskapsstöd i undervisningen. Kommunen satsade 50 miljoner kronor på projektet. Projektet erhöll även medel från KK-stiftelsen och utgjorde, liksom Utsikt, ett av KK-stiftelsens fyrtorsprojekt. I april 2001 beslutade kommunen om en fortsättning på Kunskapsstöd i undervisningen. I

Sandviken finns för närvarande också ett särskilt IT-pedagogiskt resurscentrum för skolan med sju anställda (fördelade på 5,6 heltidstjänster). I Huddinge har diskussioner förts om att eventuellt starta ett särskilt utvecklingscentrum för IT-frågor inom kommunen. En av de skolor som revisorernas kansli besökt i Huddinge har fått del av de s.k. ”storstadspengarna”³⁵ och med hjälp av dessa införskaffat extra datorutrustning samt inrättat en särskild mediepedagogtjänst.

Genomförandet av ITiS har fungerat väl

Genomförandet av ITiS har fungerat väl i de tre kommunerna. Kommunerna har generellt sett också positiva erfarenheter av ITiS. På de skolor som revisorernas kansli besökt har tillgången på datorer varit tillräcklig för att genomföra lärarnas ITiS-arbeten. Behovet av teknisk support har också kunnat tillfredsställas. Bräcke och Sandviken har genom sina tidigare IT-projekt i skolan en vana av att driva sådana typer av projekt. När programmet för IT i skolan introducerades fanns i kommunerna därmed redan en etablerad grundorganisation, som kunde användas för att genomföra ITiS.

Sandviken upplevde dock att man i och med satsningen Kunskapsstöd i undervisningen redan hade genomfört många av de inslag som ingick i ITiS. När kommunen fick kännedom om ITiS kontaktade man ITiS-delegationen för att få reda på om man på egen hand kunde få utforma kompetensutvecklingen på ett sätt som bättre överensstämde med kommunens behov. Enligt uppgift från kommunen sade delegationen dock nej till detta med motiveringen att ITiS skulle se likadant ut över hela landet. Vissa lärare i Sandviken upplevde inte att kompetensutvecklingen inom ITiS gav så mycket. Utbildningen låg under deras kompetensnivå och de kände inte att de hade något utbyte av vare sig handledaren eller representanterna från lärarutbildningen.

Kritik mot villkoren för KK-stiftelsens pengar

Med de bidrag som utbetalas till kommunerna för kompetensutvecklingen följer ett påslag från KK-stiftelsen om 570 kr per deltagare. Pengarna måste användas i enlighet med vissa instruktioner. Huddinges kommunala samordnare är kritisk till de villkor som gäller för dessa medel. Han menar att pengarna inte är helt användbara, då det exempelvis är väldigt svårt för arbetslag att komma ifrån arbetet i skolan en dag för att göra ett studiebesök i en annan stad.

Skolledarna kan, enligt villkoren från KK-stiftelsen, ansöka om pengar för att bilda nätverk med andra skolledare. Samordnaren i Huddinge ifrågasätter att skolledarna på eget initiativ utnyttjar denna möjlighet. Delegationen för

³⁵ Som ett led i en nationell politik för storstadsregionerna delar Storstadsdelegationen ut medel till kommuner med integrationsproblem.

IT i skolan bekräftar att KK-stiftelsens bidrag till skolledare inte har använts fullt ut. Skolledare är, till skillnad från handledarna, en grupp som är svår att samla, menar man. Enligt det avtal som finns mellan stiftelsen och delegationen ska medel som ej utnyttjats i enlighet med de direktiv som finns återbetalas till KK-stiftelsen.

Viss skepsis mot stödutbildningarna och hur de har organiserats

Erfarenheterna av handledarnas utbildning, liksom den utbildning som inom ITiS arrangeras för skolledare, är i de besökta kommunerna blandade. När det gäller skolledarutbildningen är samtliga intervjuade rektorer, utom en, kritiska på ett eller annat sätt. Många menar att utbildningen inte gav så mycket. Andra synpunkter som har framförts är att utbildningen var dåligt planerad och att de tekniska förutsättningarna brast, samt att det ställdes för låga krav på deltagarna. Någon menar att arrangörerna nog inte riktigt var medvetna om hur olika grundförutsättningar och grundkunskaper de olika skolledarna hade. Beträffande kvaliteten på såväl handledar- som skolledarutbildningen är det emellertid flera som påpekar att det verkar som att utbildningarna har förbättrats över tiden.

När det gäller mer direkta synpunkter på själva upplägget av utbildningarna har motsatta åsikter uttryckts för såväl handledarutbildningen som skolledarutbildningen. Det är naturligtvis svårt för en utbildningsanordnare att tillfredsställa alla deltagares preferenser. En handledare hade velat ha fler IT-relaterade inlag i utbildningen, medan en annan efterfrågade mer handledarpedagogik. En skolledare hade gärna sett att utbildningen varit mer koncentrerad till ett antal hela dagar i följd, medan en annan önskade att utbildningen hade varit utspridd över en längre tidsperiod.

Utbildningarna kan också ha sett olika ut på olika lärosäten. Handledarutbildningen och skolledarutbildningen har genomförts i form av två separata verksamheter, och respektive utbildning har bedrivits av ett tjugotal olika arrangörer. Representanter för Bräcke kommun har vid intervjuerna uttryckt att man finner denna organisation olycklig, då samordningen mellan de olika utbildningsanordnarna har varit otillräcklig. Det hade varit bättre om en och samma utbildningsanordnare ansvarat för skolledarutbildningen och handledarutbildningen samt deltagit i lärarnas seminarier.

Inga märkbara negativa effekter för skolorganisationen

Varken de kommunala samordnarna eller personalen på skolorna anser att deltagandet i ITiS har inneburit att skolornas organisation har påverkats i någon nämnvärd utsträckning. Att leva upp till ITiS-delegationens krav på skolorganisation, arbetsätt och tekniktillgång har man i allmänhet inte sett som problematiskt. I Huddinge konstaterar dock den kommunala samordnaren att det i den gymnasiala vuxenutbildningen inte har varit möjligt att upp-

fylla kravet på att arbetslaget på ett meningsfullt sätt ska kunna arbeta med ett gemensamt utvecklingsprojekt tillsammans med elever. Anledningen är att det är svårt för lärarna att finna en gemensam elevgrupp eftersom eleverna i den gymnasiala vuxenutbildningen läser så olika ämnen. På samtliga intervjuade skolor arbetade man sedan tidigare i arbetslag, så detta var inte något nytt. Däremot genomfördes ITiS kompetensutveckling inte alltid i de ordinarie arbetslagen, utan vissa arbetslag konstruerades enbart för ITiS. Att man arbetade i arbetslag redan innan ITiS gäller inte för alla skolor i kommunerna. I Huddinge fanns det flera skolor, framför allt gymnasieskolor, som fick konstruera arbetslag med anledning av ITiS.

Användningen av infrastrukturbidraget

Samtliga skolor i de tre kommunerna hade tillgång till Internet och e-post redan innan ITiS startade. Statsbidraget för infrastruktur har således använts till att förbättra den befintliga kapaciteten på olika sätt. Bräcke har kompletterat ITiS bidrag för Internet och e-post med egna pengar. De satsade medlen har bl.a. använts till fiberanslutning till gymnasieskolan, fastighetsnät på vissa skolor, förbättrad säkerhet (brandväggar etc.) samt till att under en period bekosta skolornas e-postsystem. Huddinge har installerat och förbättrat lokala fastighetsnät. Dessa investeringar var planerade sedan tidigare och ITiS infrastrukturbidrag har inneburit att kommunen har kunnat genomföra investeringarna tidigare än vad som ursprungligen var beräknat. Att en del driftskostnader därmed har kommit att belasta kommunens budget tidigare än planerat är något som har gått att hantera. I Sandviken har infrastrukturbidraget använts till att fortbilda lärarna i det e-postsystem som skolorna använder.

Tveksamheter kring lärardatorerna

Satsningen på att förse de deltagande lärarna med datorer för bruk i hemmet är något som har ifrågasatts från olika håll. Flera menar att det är tveksamt om nyttan och behovet står i relation till kostnaderna. De flesta lärare har datorer hemma sedan tidigare. Dessutom är tillgången på datorer i skolorna överlag så pass god att datorerna inte är någon förutsättning för att ITiS ska kunna genomföras, menar vissa lärare. Huruvida datorerna fungerar som en morot för lärarna att delta i ITiS har det framkommit delade uppfattningar om.

En av rektorerna framhåller att det finns ett behov av ytterligare datorer i skolorna. Rektorn menar att det därför hade varit rimligare att använda pengarna för lärardatorerna direkt i skolan, så att de kommit eleverna till del.

För att datorn ska kunna bli ett fullfjädrat arbetsredskap för lärarna krävs att den kan kopplas upp gentemot eventuella intranät och andra nätverk. Då de bärbara lärardatorerna inte var utrustade med nätverkskort under åren 1999–

2001³⁶, blev detta i Sandviken möjligt sedan kommunen själv investerat i nätverkskort till datorerna (se nedan). I Huddinge kan datorerna inte anslutas till kommunens nätverk då datorerna är av en annan standard än den standard som kommunen har valt att använda. Det finns också frågetecken kring vad skolorna ska göra med återlämnade ITiS-datorer. På en av skolorna har diskussioner förts om att låna ut datorerna till eventuella nyanställda lärare som har genomgått ITiS i någon annan kommun. Ett annat alternativ är att använda datorerna i skolan utan att ha någon nätanslutning.

När det gäller hanteringen av lärardatorerna är det vidare oklart vad kommunerna ska göra när garanti och support efter tre år inte längre gäller. Kommunerna uttrycker dock att man inte har möjlighet att plötsligt ta emot hundratal datorer och sörja för underhåll av dessa. Huddinge har diskuterat frågan med den regionala samordnaren, kommunjuristen och skattemyndigheten. Kommunen vill inte gärna skänka bort datorerna till lärarna eftersom de då blir en skattepliktig förmån för lärarna. Datorerna kan som nämnts ovan inte heller brukas i kommunens nätverk. Enligt den kommunala samordnaren blir lösningen troligtvis att lärarna får använda datorerna till dess att de avskrivs eller så får de köpa ut dem enligt hemPC-modellen.

Kostnader för kommunerna

I Sandviken har kommunen investerat närmare 400 000 kr i nätverkskort till lärardatorerna. Man har också valt att försäkra datorerna i tre år till en sammanlagt kostnad om drygt 250 000 kr. Bräcke och Huddinge har inte låtit försäkra datorerna. Man har inte heller kostat på datorerna någon extrautrustning. Det finns dock en risk att lärardatorerna kan medföra andra kostnader för kommunerna. Datorerna köps in av ITiS-delegationen och överförs sedan i kommunernas ägo, vilket innebär att kommunerna ansvarar för samtliga framtida kostnader som datorerna kan komma att medföra.

Enligt kommunerna har statsbidraget för kompetensutveckling inte räckt till att finansiera de kommunala samordnarna. Kommunerna har därmed själva fått ta på sig en betydande kostnad för att genomföra programmet för IT i skolan. Huddinges kommunala samordnare har sedan april 1999 arbetat i princip heltid med ITiS. Bräckes samordnare gör uppskattningen att en dag i veckan går åt till ITiS-relaterade sysslor. I Sandviken administreras ITiS av en person på det särskilda IT-pedagogiska resurscentrumet vITalen. Den kommunala samordnaren i Huddinge konstaterar att utan kommunala samordnare hade ITiS-projektet i större kommuner aldrig kunnat genomföras på det sätt som var tänkt.

³⁶ ITiS-delegationen har slutit avtal med ett antal datortillverkare för stationära och bärbara datorer. Datorerna kan ha olika egenskaper beroende på leverantör men ska alltid uppfylla delegationens grundkrav på teknisk prestanda och garanti. Delegationen har budgeterat ca 9 000 kr per dator. Enligt delegationen har datorernas prestanda kontinuerligt förbättrats under ITiS-satsningens gång och man har "fått mer och mer dator för pengarna". Från och med år 2002 har delegationen som krav att alla bärbara datorer som levereras ska vara utrustade med nätverkskort.

Sandvikens kommun har för egna pengar utbildat ytterligare två handledare. Den ena handledaren utbildades med anledning av att Sandvikens kommun hade fått extra kompetensutvecklingsplatser från andra kommuner. Antalet nya ITiS-platser var dock inte så pass stort att kommunen genom ITiS-delegationens försorg fick möjlighet att utbilda extra handledare.

Andra kostnader för kommunerna med anledning av ITiS är lärarnas tid och, vilket är fallet i Bräcke, införskaffandet av speciell utrustning för vissa IT-projekt (såsom skanner och digitalkameror). När det gäller lärarnas frånvaro med anledning av ITiS-seminarier och dylikt ser situationen lite olika ut i olika kommuner och skolor. I Sandvikens kommun tar man inte in vikarier för korttidsvikariat, utan kollegor får ta hand om lektionerna i stället. Bräcke och till viss del även Huddinge tar däremot in vikarier för de lärare som är frånvarande. I Bräcke har dock arbetet inom ITiS i största möjliga mån förlagts utanför undervisningstid. Skolledarna vid en skola i Huddinge menar att behovet av vikarier som ibland har uppstått med anledning av ITiS är en negativ effekt av satsningen. Samtidigt anser man att de positiva aspekterna av ITiS väger tyngre än detta problem.

Synpunkter på specialdestinerade statsbidrag

Huddinges kommunala samordnare menar att staten måste vara varsam med specialdestinerade bidrag till kommunerna. Kommunerna har sin egen planering och att ”plötsligt kasta in pengar” rubbar denna. Samtidigt är samordnaren av uppfattningen att ITiS har fungerat väl och att det har varit en fördel att satsningen har riktat sig till kommunen som helhet. Bräckes kommunala samordnare framhåller att ”statliga medel är mer än värdefulla”. Han uppskattar det faktum att ITiS har haft en hård styrning av pengarna och även krävt redovisningar av hur medlen har använts i kommunerna. Det gör att pengarna inte kan gå till annat, vilket är bra för dem som jobbar med IT i skolan.

Hur fortlever ITiS?

De personer och kommuner som revisorernas kansli har besökt har varit intresserade och engagerade av IT-frågor i skolan, och de tror att resultatet av ITiS på ett eller annat sätt kommer att fortleva. De ser inte programmet för IT i skolan som en isolerad företeelse. Flera tycks dock vara överens om att ett hot mot IT-användningen är de kostnader som är förknippade med IT. Det går att finna relativt billiga tekniklösningar genom systemet med tunna klienter som många skolor i landet använder sig av.³⁷ Behovet av teknisk support finns dock alltid. De IT-satsningar som har gjorts i de aktuella fallstudiekommunerna har fått stöd av externa finansärer. Man kan emellertid konsta-

³⁷ Systemet innebär att s.k. ”tunna klienter”, exempelvis äldre datorer, ges en hög kapacitet genom att kopplas till en serverdator som betjänar klientdatorerna med program och andra datatjänster.

tera att externa projektmedel endast fungerar som en tillfällig finansieringsform för IT i skolan. Dessutom är det vanligen pilotprojekt och de ”goda exemplen” som erhåller externt stöd.

7.2 Synpunkter från andra kommuner

Kalmar kommun

Riksdagens revisorer besökte i september 2001 Kalmar län. Under besöket informerade sig revisorerna om ITiS i Kalmar kommun. Vid tidpunkten för besöket hade 45 arbetslag i kommunen genomfört sina ITiS-arbeten. Enligt uppgift från den kommunala samordnaren var de flesta lärare nöjda och ansåg att de hade lärt sig mycket. Samordnaren kunde, med anledning av en utvärdering som kommunen gjort, dock konstatera att seminarierieterna och högskolans medverkan inte hörde till de mest uppskattade inslagen inom ITiS. Studiematerialet som ingick i kompetensutvecklingen var däremot bra, och flera lärare ansåg att deltagandet i ITiS hade gjort dem bättre rustade att använda IT som ett verktyg i undervisningen.

Enligt den kommunala samordnaren var ansvarsfördelningen mellan de inblandade aktörerna till en början lite oklar. Det ledde till att skolledarutbildningen kom i gång ganska sent. I kommunen hade man gärna sett att skolledarna fått sin utbildning innan lärarna påbörjade sina ITiS-arbeten. Nu blev det i stället så att skolledarna fick gå utbildningen parallellt med arbetslagens kompetensutveckling. Samordnaren framhåller dock att ”trots en del strul i början blev alla nöjda till slut”.

Olofströms kommun

Som framgår av kapitel 1 inkom hösten 2000 en skrivelse till Riksdagens revisorer från en rektor vid en skola (låg- och mellanstadieskolan Vilboksskolan i Olofström). Rektorn framförde kritik mot ITiS på flera punkter. Representanter för ITiS-delegationens kansli gjorde ett uppföljningsbesök i Olofströms kommun i oktober 2001. (Uppföljningsbesöken i allmänhet behandlas närmare i kap. 8.) Revisorerna har tagit del av kansliets minnesanteckningar från detta besök. Av materialet framgår att kommunledningen (både politiker och tjänstemän) är positiv till ITiS och ser programmet som ett stort och viktigt steg i kommunens utveckling av skolan. Såväl lärare och rektorer som kommunledning är också av uppfattningen att satsningen har fallit väl ut i kommunen och att en utvecklingsprocess har startat.

Från ett arbetslag på Vilboksskolan framförs synpunkten att deltagandet i ITiS tog mycket tid och gjorde arbetssituationen stressande. Samtidigt upplevdes deltagandet som positivt ur andra aspekter. Enligt ITiS-delegationens referat av mötet hade man emellertid ofta problem med tekniken. En lärare säger att ”datorer är resurskrävande och man ska inte inbilla sig att det kan

bli bättre av dem”. Lärarna pekar på att det kan vara svårt att använda datorer när klasserna är stora och det bara finns en vuxen att tillgå i klassen.

Även skolledare i Olofström framhåller att tekniken fungerade otillfredsställande och att lärarnas tid för att genomföra ITiS-arbetena var knapp. Man menar också att det var oklart vem som satte tidsramarna. Enligt ITiS-delegationens material är skolledarna dock av uppfattningen att ITiS var en bra satsning och att den kom rätt i tiden. En synpunkt som framförs är att det hade varit bättre om skolledarnas utbildning genomförts innan starten för lärarnas kompetensutveckling.

På Vilboksskolan arbetade man inte i arbetslag innan ITiS. Rektorn för Vilboksskolan menar att ITiS-delegationens krav på arbete i arbetslag under kompetensutvecklingen är ett brott mot den i läroplanen uttalade målstyrningen av skolan.

7.3 Erfarenheter från den nationella utvärderingen av ITiS

Två delrapporter från den nationella utvärderingen av ITiS presenterades i december 2001. (Se även kap. 8.) Av en enkät riktad till ITiS-arbetslag framgår att lärarna anser att deras deltagande i ITiS har stimulerat reflektion om bl.a. lärande och arbetssätt. De anser också att ITiS har inneburit en förändring i skolarbetet. Lärarna upplever enligt rapporten inte att ITiS är ”pålagt uppifrån”.³⁸

En fördjupad, kvalitativ analys av sex arbetslag inom ITiS visar att de tillfrågade lärarna har en övervägande positiv syn på satsningen. ITiS har inneburit en möjlighet att pröva nya arbetsformer, även om dessa inte alltid är beroende av IT-användning. Flera lärare känner sig dock inte säkra i sin hantering av informationstekniken och de är, enligt rapporten, också missnöjda med att tekniken inte alltid fungerar tillfredsställande.

Av den kvalitativa studien framgår vidare att handledningen inom ITiS uppskattas av lärarna. Däremot uppvisar arbetslagen ett mer eller mindre tydligt missnöje med de seminarier som arrangeras inom ITiS. Kritiken mot seminarierna handlar framför allt om att seminariegrupperna är alltför heterogena (bl.a. avseende lärarnas undervisningssituation) och att de innehållsmässigt utlovar mer än de kan hålla. Den tid som seminarierna tar upplevs av samtliga intervjuade arbetslag som bortkastad.

Enligt lärarna underlättar IT-användning inom ramen för ITiS ett varierat arbetssätt. Samtidigt upplever lärarna att de har mindre kontroll på vad eleverna gör än vid ”traditionell klassrumsundervisning”. Eleverna uppskattar

³⁸ Högskolan i Halmstad; *Skola i omvandling. Delrapport: På väg mot ett generativt lärande*, 2001

enligt forskarrapporten att arbeta med ITiS men önskar mer handledning och mer kunskap om olika IT-verktyg.³⁹

7.4 Erfarenheter från Lärarhögskolan i Stockholm

Lärarhögskolan i Stockholm deltar i arbetslagens seminarier och arrangerar utbildning för handledare. Högskolan har även tidigare varit inblandad i kurser för kommunerna, liknande den kompetensutveckling som bedrivs inom ITiS. När ITiS startade noterade högskolan en tveksamhet från vissa kommuner. Kommunerna undrade varför staten skulle lägga sig i deras arbete på skolans område; var deras egna satsningar på IT i skolan inte tillräckliga? Representanter för lärarhögskolan menar dock att ITiS, utifrån deras perspektiv, har varit en lyckad satsning. Genomförandet har varit en process där man har tagit till sig misstagen och lärt av dem. Lärarutbildningarna, de regionala samordnarna, de kommunala samordnarna och handledarna har under genomförandet av programmet alla strävat åt samma håll. ”Därför har ITiS-tåget verkligen tuffat och gått,” menar lärarhögskolan.

Lärarhögskolan har korrigerat utformandet av handledarutbildningen några gånger under arbetets gång. Enligt högskolan har därmed utbildningen blivit bättre med tiden. Man uppger också att skolläroverbyggnaden i länet (vilken dock inte Lärarhögskolan i Stockholm arrangerar) har förändrats till det bättre. Lärarhögskolan hade emellertid gärna sett att vissa inslag i utbildningarna bedrivits gemensamt för handledarna och skolläroverbyggnaden. Enligt lärarhögskolan hade utbildningarna med fördel kunnat arrangeras av samma aktörer. ITiS-delegationen valde dock att låta utbildningarna arrangeras separat.

Lärarhögskolan upplever att deltagandet i seminarier är och har varit värdefullt. Mötet med lärarna har givit upphov till nya tankar och idéer. Deltagandet har också inneburit ett ökat kontaktnät. En svårighet har emellertid varit att få lärarna att förstå lärarutbildningens roll i seminarier. Representanterna från lärarutbildningen ska inte föreläsa. Lärarhögskolan i Stockholm beskriver snarare sin uppgift som att iakttä, vara en samtalspartner samt kommentera arbetsprocessen och de didaktiska intentionerna med ITiS.

Handledarna upplever enligt högskolan att kontakten med lärarutbildningen fungerar stödjande. Högskolan påpekar att det inte är någon lätt uppgift att handleda kollegor. Till övervägande del är lärarhögskolans bild av handledningen inom ITiS kompetensutveckling positiv. Man konstaterar dock att det även förekommer brister i handledares arbete. I en rapport om ITiS-seminariet som två representanter för Lärarhögskolan i Stockholm har skrivit (2001) framförs att några handledare har haft uppenbara svårigheter med och känt osäkerhet i att leda och sammanfatta diskussionerna i seminariet. De har

³⁹ Högskolan för lärande och kommunikation vid Högskolan i Jönköping; ”*Detta är bara början ...*” Erfarenheter och reflektioner från sex ITiS-arbetslag, rapport 1:2001

enligt rapporten också varit obenägna att ställa de svåra och utmanande frågorna, samt haft problem med att få vissa delar av ITiS-arbetet accepterade av arbetslaget (exempelvis kravet på att föra loggbok).⁴⁰

Enligt lärarutbildarna vid Lärarhögskolan i Stockholm är modellen med arbete i arbetslag ITiS-satsningens stora behållning. Även om tiden för genomförandet av projekten har varit knapp, upplever flera lärare att ITiS har givit dem möjlighet till pedagogiska samtal. Lärarhögskolan har enligt den rapport som nämns ovan dock också sett ett par mindre seriösa satsningar där förvärvet av en ITiS-dator har varit viktigare än själva utbildningen. Bristerna har enligt högskolan emellertid inte varit så stora att de skulle ha föranlett ett underkännande och krav på återlämnande av datorn.

Efter ITiS

Lärarhögskolan i Stockholm arrangerar sedan vårterminen 2001 en vidareutbildning för lärare som har deltagit i ITiS. Utbildningen ges som en fristående kurs på fem högskolepoäng och intresset bland lärare att delta har varit stort. Lärarhögskolan i Stockholm arrangerar också en fempoängskurs för handledare. Kurserna kommer att hållas så länge det finns intresse för dem.

Lärarhögskolan hoppas att ett projekt motsvarande ITiS ska komma till stånd för lärarutbildningarna. Tillsammans med andra lärarutbildningar bildade man 1999 nätverket SIKT; samverkan IKT i lärarutbildningen. Nätverket syftar till att ta till vara lärarutbildningarnas gemensamma intressen i frågor som rör informations- och kommunikationsteknik. SIKT tog i november 2000 på eget initiativ fram ett förslag till ett gemensamt och nationellt program för kompetensutveckling av lärarutbildare.

8 Uppföljning, utvärdering och revision

Frågan om uppföljning och utvärdering av ITiS behandlas inte i regeringens skrivelse Lärandets verktyg. Av ett regeringsbeslut från den 28 maj 1998 om inrättandet av Delegationen för IT i skolan framgår emellertid att en av delegationens uppgifter är att följa och utvärdera verksamheten. Det kan konstateras att det inom ramen för ITiS görs ett stort antal uppföljningar och utvärderingar. Såväl delegationens kansli som anlitate, externa aktörer i form av lärosäten m.fl. är engagerade i detta arbete. Delegationen ska redovisa sitt arbete för regeringen. Redovisningsrevision av delegationen utförs av Riksrevisionsverket, RRV.

⁴⁰ Bjessmo och Karlsson; *ITiS-seminariet*, Lärarhögskolan i Stockholm, Häften för didaktiska studier nr 74, 2001

8.1 Delegationens redovisning

Sedan Delegationen för IT i skolan blev en myndighet hösten 1999 gäller samma redovisningskrav för delegationen som för andra myndigheter under regeringen. Det innebär att delegationen ska lämna årsredovisning och resultatredovisning enligt förordning 2000:605 om årsredovisning och budgetunderlag. Eftersom personalen är anställd av Regeringskansliet hanterar och redovisar delegationen dock inte lönekostnader. Delegationen redovisar sitt arbete till regeringen regelbundet genom delårsrapporter och årsredovisning. Senast den 31 december 2002 ska delegationen lämna en utvidgad resultatredovisning till regeringen.

Redovisningsrevision av delegationens verksamhet utförs av RRV:s avdelning för årlig revision. Av hittills avlämnade revisionsintyg och revisionsberättelser framgår att RRV inte har funnit några väsentliga fel eller brister vad gäller räkenskaper och förvaltning. För extern revision av lönehanteringen ansvarar den myndighet som utför årlig revision av Regeringskansliet, dvs. Riksdagens revisorer. Revisoremas senaste granskningar har visat att årsredovisningarna för Regeringskansliet i allt väsentligt har varit rättvisande.

Riksdagen har informerats om ITiS av regeringen i budgetpropositionerna för åren 2000–2002. Därutöver har delegationens kansli haft två muntliga redovisningar för utbildningsutskottet.

8.2 Kommunernas redovisning

Kommunernas användning av statsbidraget för infrastruktur har följts upp av delegationen under hösten 2001. Så som framgått tidigare utgör uppföljningen underlag för utbetalning av den sista delen av statsbidraget. I en promemoria från delegationen uttrycks att uppföljningen syftar till att ”på en realistisk nivå säkerställa att satsningens intentioner uppnåtts”.⁴¹ Till kommuner som inte kan visa att pengarna har använts eller ska användas i enlighet med ITiS-satsningens intentioner betalas inte något ytterligare bidrag ut.

Uppföljningen har genomförts på två sätt. En del har bestått i att kommunerna under augusti/september 2001 har lämnat nulägesbeskrivningar av IT-infrastrukturen, vilket har gjorts i anslutning till Skolverkets undersökning ”Skolans datorer”. Utöver detta har kommunerna ålagts att skriftligt beskriva bl.a. hur de har använt statsbidraget och hur insatserna har stärkt tillgängligheten till Internet för eleverna.

Enligt delegationens kansli har återrapporteringarna visat att de flesta kommuner har uppfyllt sina åtaganden. 20 kommuner har i slutet av 2001 emellertid inte kunnat visa att erforderliga insatser har genomförts. Dessa kommuner har erbjudits stöd av Infrabas samt erhållit en förlängning av genomförandetiden t.o.m. första kvartalet 2002. Under förutsättning att dessa kom-

⁴¹ Delegationen för IT i skolan; *Statsbidrag för infrastruktur*, 1999-08-06

muner kan visa att insatserna har genomförts kommer statsbidraget att utbetalas under mars–april 2002.

8.3 Delegationens uppföljningsbesök i kommuner

Kommunernas deltagande i satsningen på IT i skolan har också följts upp av delegationens kansli genom besök i kommuner. Syftet med denna uppföljning har enligt delegationen varit att ”säkerställa verksamhetens mål”, att undersöka om satsningen har genomförts på avsett sätt samt att vid behov kunna korrigera delar av den pågående satsningen. De kommuner som har besökts utgör enligt uppgift från delegationen ett representativt urval med avseende på storlek, struktur, geografisk belägenhet m.m. Besöken har förlagts så att alla län/regioner har fått minst ett besök. Vid besöken har man bl.a. behandlat frågor om hur satsningen har lagts upp och fungerat i kommunen/skolan, vad ITiS har inneburit för kommunen när det gäller möjligheten att pedagogiskt satsa på IT, och vilka planer man har inför framtiden. Besöken har genomförts under perioden oktober 2000 till december 2001. Sammanlagt har 28 kommuner besökts.

Åtgärder vidtagna med anledning av uppföljningsbesöken

Vid två besök har framkommit brister som har föranlett ytterligare insatser från delegationens sida. I det ena fallet hade kommunen inte låtit de deltagande lärarna ta hem lärardatorerna, utan datorerna hade placerats på skolorna. Det andra fallet gällde en kommun där man hade tillåtit lärarna att genomföra sina ITiS-arbeten enskilt i stället för i arbetslag.

I båda fallen ålade delegationens kansli kommunen att utarbeta ett åtgärdsprogram, som kansliet senare följde upp. I övrigt har det inträffat att delegationens kansli har bett någon kommun om vissa kompletterande uppgifter, och ibland har de regionala samordnarna haft närmare diskussioner med kommunerna.

8.4 Andra uppföljningar och utvärderingar

Utöver delegationens egna uppföljningsbesök i kommuner samt uppföljningen av hur kommunerna har använt infrastrukturbidraget, är följande insatser genomförda, under utförande, eller planerade:

- En nationell utvärdering av ITiS genomförs av Högskolan för lärarutbildning och kommunikation i Jönköping och Högskolan i Halmstad. Uppdraget ska slutredovisas senast den 31 december 2003. (Se nedan.)
- Statskontoret har utvärderat den del av ITiS som avser förstärkningen av skolornas IT-infrastruktur. Rapporten redovisades för Utbildningsdepartementet i oktober 2001. (Se nedan.)

- Lärarhögskolan i Stockholm utvärderar satsningen på specialpedagoger för elever i behov av särskilt stöd. Utvärderingen beräknas vara färdig i januari 2002.
- Pedagogiska institutionen vid Umeå universitet utvärderar satsningen på resurspersoner för elever med funktionshinder. Utvärderingen beräknas vara färdig i april 2002.
- Regionalt utvecklingscentrum i Malmö gör en uppföljning av genomförandet av ITiS i Trelleborgs och Helsingborgs kommuner. De båda kommunernas genomförande av ITiS skiljer sig åt på så sätt att Trelleborg genomförde större delen av insatserna redan första året medan Helsingborg har genomfört ITiS mer kontinuerligt under en längre tidsperiod. Resultaten av uppföljningen ska redovisas i januari 2002.
- Konsultbyrå Andreas Lund & Co genomför en attitydundersökning bland elever om ITiS. Undersökningsresultatet ska presenteras i januari 2002.
- Andreas Lund & Co har även gjort en undersökning av ITiS-delegationens informationsinsatser. Denna undersökning redovisades våren 2001.
- Göteborgs universitet, Lärarhögskolan i Stockholm samt Lärarhögskolan i Malmö tillsammans med Lunds universitet gjorde uppföljningar av de första omgångarna av handledar- och skolledarutbildningarna. Resultatet av uppföljningarna låg till grund för den nya upphandling av stödutbildningar som gjordes våren 2000.
- Tre handledare och tre lärarutbildare har fått i uppdrag av delegationen att skriftligen berätta om de egna förväntningarna inför och erfarenheterna av sina respektive uppdrag inom ITiS.
- Delegationen överväger också att låta de regionala samordnarna genomföra uppföljningsbesök i samtliga kommuner under våren 2002.

Den nationella utvärderingen av ITiS

Delegationen har beslutat att en nationell utvärdering av ITiS ska göras i samverkan mellan Högskolan för lärarutbildning och kommunikation i Jönköping och Högskolan i Halmstad. Utvärderingen påbörjades den 1 januari 2000 och ska vara slutredovisad före utgången av år 2003. Förutom slutredovisningen redovisas arbetet med utvärderingen i årliga lägesrapporter.

Utvärderingen kommer enligt delegationen att behandla pedagogiska frågor. Det gäller bl.a. förändringar i pedagogisk och administrativ arbetssituation/arbetsätt och nya tankeformer kring IT som ett pedagogiskt verktyg. Man vill också se om det går att påvisa några kvardröjande effekter av satsningen, hur eleverna har upplevt sin delaktighet, om ITiS har haft några synergieffekter på andra skolutvecklingsprojekt samt vilket stöd lärare har upplevt från kommunledning och rektorer. Utvärderingen består dels av en

kvalitativ del, dels av en kvantitativ del. Den kvalitativa delen utförs av Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping och innebär att 24 skolor väljs ut för en fördjupad analys. Den kvantitativa delen, som Högskolan i Halmstad ansvarar för, genomförs via enkäter till arbetslag i 61 kommuner.

Statskontorets utvärdering av bidraget för IT-infrastruktur

Statskontoret fick i mitten av maj 2001 i uppdrag av regeringen att göra en utvärdering av den del av ITiS som avser förstärkningen av skolornas IT-infrastruktur. Utvärderingen bygger bl.a. på uppgifter som kommunerna har redovisat för Statskontoret i en enkät. I utvärderingen, som överlämnades till Utbildningsdepartementet i oktober 2001, konstaterar Statskontoret att kommunerna i stort sett har genomfört satsningen enligt de strategier som kommunerna formulerade i sina bidragsansökningar. Statskontoret drar vidare (mot bakgrund av enkätsvar från 70 % av kommunerna) slutsatsen att bidraget i de flesta fall har haft stor betydelse för utbyggnaden av infrastrukturen i skolorna. I uppdraget ingick bl.a. också att Statskontoret skulle bedöma vilken betydelse infrastrukturbidraget har haft för infrastrukturutbyggnaden och IT-organisationen totalt sett i mindre och medelstora kommuner. Statskontoret uppger att ungefär två tredjedelar av dessa kommuner anser att en effektiv IT-infrastruktur har etablerats. Infrastrukturbidragets betydelse för IT-organisationen är enligt Statskontoret svår att fastställa. Man konstaterar att i och med att skolornas datoranvändning ökar blir påfrestningarna på de olika delarna av IT-organisationen större. Kommunerna har löst detta genom att bl.a. anställa fler tekniker. I en del kommuner har skolorna egna tekniker medan andra kommuner har ett centralt teknikstöd för hela kommunen. Ibland har lärare fått vidgade uppgifter att svara för teknikstödet i skolan. Av rapporten framgår vidare att infrastrukturbidraget även har lett till att samarbetet mellan skolorna samt mellan skolorna och kommunen har ökat.⁴²

9 Några kritiska synpunkter

Det nationella programmet för IT i skolan är en omfattande satsning, såväl organisatoriskt som ekonomiskt, och den har i flera avseenden lyckats bra. Samtidigt kan kritik riktas mot satsningen ur olika aspekter. Vid de intervjuer som har gjorts med tjänstemän inom statsförvaltningen har vissa kritiska synpunkter framkommit som kan vara av allmänt intresse. Dessa återges nedan.

⁴² Statskontoret; *Utvärdering av programmet för förstärkning av skolornas IT-infrastruktur inom satsningen för IT i skolan*, 2001

9.1 Beredningen och utformningen av ITiS

Skolverkets dåvarande generaldirektör konstaterar att ITiS tillkom hastigt. Satsningen hade föregåtts av betydande nedskärningar på skolans område. (Enligt en tidigare granskning från Riksdagens revisorer minskade undervisningskostnaden per elev med 18 % mellan åren 1991 och 1997.⁴³) Skolverket hade enligt generaldirektören en god uppfattning om hur dessa nedskärningar hade påverkat skolans verksamhet. När så medel skulle tillföras skolan fördes ingen diskussion med Skolverket om hur dessa medel kunde göra störst nytta, utan ITiS ”kom istället”.

Enligt generaldirektören kom ITiS som något av en överraskning för verket. Han själv fick kännedom om ITiS sommaren 1998 i samband med tillsättningen av Delegationen för IT i skolan, där han ingick som en ledamot. Generaldirektören är och var kritisk till att Skolverket inte involverades mer i beredningen och genomförandet av ITiS. Enligt generaldirektören skulle ITiS med fördel ha kunnat administreras av Skolverket. Han menar att Rege- ringskansliet, i och med valet att låta en särskild delegation ansvara för genomförandet av satsningen, inte utnyttjade den kompetens som redan fanns inom Skolverket. Dessutom kom samordningen mellan olika aktörer inför ITiS tillkomst att bli bristfällig, menar generaldirektören.

Behov av mer differentierad satsning

En brist i beredningen och uppläggningsen av ITiS var enligt dåvarande generaldirektören för Skolverket att man inte tog till vara de erfarenheter som redan fanns i kommunerna. Lära- rarnas kompetens på IT-området varierade kraftigt. KK-stiftelsens 27 fyrtorsprojekt, som avslutades 1999, innebar att en del kommuner hade kommit långt i sin IT-användning. Även vissa kom- muner som inte tilldelats medel från KK-stiftelsen hade arbetat mycket med IT redan före ITiS. Behovet av kompetensutveckling inom IT-området såg således olika ut på olika platser. En mer differentierad satsning hade därför varit befogad.

Situationen i Sandvikens kommun illustrerar detta. Sandvikens kommun och KK-stiftelsen hade vid starten för ITiS tillsammans satsat 65 miljoner kronor på IT-pedagogiska projekt i kommunens skolor. Flera lärare upplevde följaktligen att man redan hade genomfört många av de moment som ingick i ITiS.

I samband med de intervjuer som i granskningen har gjorts med skolledare har vid flera tillfällen poängterats att de deltagande skolledarna i skollidarut- bildningen hade olika bakgrundskunskaper. Att den egna skolan hade kom- mit längre i sin IT-användning än många andra skolor vars skolledare deltog i utbildningen uttrycktes också. Dessa förhållanden var något som upplevdes som problematiskt snarare än fördelaktigt. Av en delrapport från den nation-

⁴³ Riksdagens revisorer; *Skolverket och skolans utveckling*, förslag 1998/99:RR8

ella utvärderingen av ITiS framgår att även heterogeniteten bland lärarna i seminarieriererna har upplevts som ett problem. Kritiken som redovisas i rapporten i detta avseende gäller dock framför allt att lärarna har befunnit sig i alltför olika undervisningssituationer.

Hur pass detaljstyrd ITiS-satsningen egentligen är råder det varierande uppfattningar om. Enligt delegationen har kompetensutvecklingen en utpräglat decentraliserad profil, och det finns ett stort friutrymme för kommunerna att utforma satsningen inom ramen för de riktlinjer som finns. Revisorerna har dock fått intrycket att man från kommunalt håll snarare upplever satsningen som tämligen detaljstyrd. I den första delrapporteringen från den nationella utvärderingen av ITiS påpekar Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping att det finns en risk att den variation i arbetsätt som delegationen enligt egen utsago eftersträvar inte uppnås. Detta kan enligt högskolan bero på att deltagarna kan uppleva både en synlig och dold styrning genom de många anvisningar som de erhåller från olika aktörer på olika nivåer inom ITiS-organisationen.⁴⁴

Ett exempel kan vara frågan om över hur lång tidsperiod lärarnas ITiS-arbeten ska förläggas. Enligt delegationens anvisningar ska arbetet läggas ut över så lång tid som arbetslaget och seminariegruppen bedömer nödvändigt, vilket ”troligen” är en termin eller motsvarande. Samtidigt har intrycket under granskningsarbetet varit att man i kommunerna upplevde att ”det var sagt så” att ITiS-arbetet skulle förläggas över just en termin (vilket gjorde arbetet stressigt). En skolledare i Olofströms kommun menade att tiden för ITiS-arbetet var knapp, samtidigt som det var oklart vem som satte tidsramarna.

Användningen av Internet i undervisningen

När det gäller beredningen av ITiS har Skolverkets tidigare generaldirektör till revisorerna även framfört synpunkten att man, före ITiS, närmare borde ha behandlat frågan om hur Internet används och bör användas som informationskälla i undervisningen. Forskning visar att för att faktaisamling via Internet ska bli meningsfull krävs goda grundläggande kunskaper i de aktuella frågorna. ”Kan man inte bygga upp en god kognitiv karta blir man förlo-rad i cyberrymden”, som generaldirektören uttrycker det. Han betonar att man inte kan betrakta Internet som substitut för böcker, då det finns en helt annan kontroll av böcker.

En meningsfull användning av Internet kräver sannolikt också visst merarbete av lärarna. Lärare i Huddinge kommun framförde till revisorernas kansli under granskningen att det krävs ett stort personligt intresse och engagemang för att kunna använda IT i undervisningen. Att söka efter lämpligt undervis-

⁴⁴ Högskolan för lärande och kommunikation vid Högskolan i Jönköping; ”*Detta är bara början...*” Erfarenheter och reflektioner från sex ITiS-arbetslag, rapport 1:2001

ningsmaterial på Internet var något som inte hanns med på arbetstid, utan fick göras på fritiden.

Satsningens omfattning

Revisorernas kansli har i granskningen även intervjuat Skolverkets nuvarande representant i Delegationen för IT i skolan. Representanten menar att Skolverket generellt sett är positivt till kompetensutveckling och således också till ITiS. Hon poängterar att det fanns ett behov bland lärarna av fortbildning inom datorområdet. Samtidigt är det ett faktum att det behövs mycket pengar till en sådan satsning, eftersom man inte kan utveckla kompetensen utan att ha själva redskapet, dvs. datorn. Däremot kan man kanske ifrågasätta satsningens storleksordning. Det finns många barn som är i behov av särskilt stöd i skolan, och resurserna är begränsade. Värdet av datorerna måste vägas mot värdet av stöd och hjälp.

Vidare uppger Skolverkets representant att upplägget på programmet för IT i skolan gärna kunde ha varit annorlunda i vissa avseenden. Exempelvis hade hon hellre sett att datorer tilldelats skolorna än lärarna privat. Satsningen på lärardatorer var även KK-stiftelsen kritisk till. KK-stiftelsens representant vid delegationens beredning av ITiS ansåg att departementet lade alltför stor vikt vid datorerna. Enligt stiftelsens uppfattning var det bättre att lägga mer resurser på kompetensutveckling, särskilt med hänsyn till att många lärare redan hade hemdatorer genom kommunen.

Skolverkets representant i ITiS-delegationen kommenterar också förhållandet mellan stat och kommun. Hur stora ”ingrepp” i kommunernas verksamhet får och bör staten egentligen göra? Tjänstemannen menar att om man till ITiS lägger de specialdestinerade kommunbidrag som Skolverket har fått i uppdrag att administrera, blir den frihet som återstår för kommunerna när det gäller att genomföra skolverksamheten inte så stor.

9.2 IT som pedagogiskt och administrativt verktyg

En relevant fråga att ställa sig är huruvida de små barnen, i förskoleklassen och på lågstadiet, är betjänta av IT och ITiS. När denna fråga har ställts till intervjupersonerna i granskningen har svaren vanligen varit att så är fallet. (Samtidigt bör framhållas att de personer som intervjuats i regel har haft en positiv grundinställning till IT i skolan.) Man menar att det finns fördelar med att även låta de små barnen få en chans att prova på den nya tekniken. En annan synpunkt är att det är viktigt att förskollärarna och lärarna känner till vad barnen kan nå via nätet, och att de måste kunna ge pedagogisk handledning i frågor som rör IT-användning.

Samtidigt har det i granskningen framkommit att nyttan av datorer för de yngsta skolbarnen ändå anses vara begränsad. Användningsområdena är fler för eleverna på de högre stadierna. Men inte heller där är datorns värde i undervisningen självklart. Forskning som har gjorts (se bilaga 1) har inte

kunnat påvisa att användningen av datorer i undervisningen generellt sett har förbättrat inläringen eller utvecklat pedagogiken. Däremot har forskarna uppmärksammat att de svaga eleverna vanligtvis missgynnas av det friare arbetssätt som användningen av datorer i undervisningen sammanfaller med.

Värdet av IT i undervisningen är således omtvistat. Enigheten förefaller däremot vara större när det gäller betydelsen av datorer som administrativa verktyg. Alla de lärare som revisorernas kansli har intervjuat i granskningen, oavsett stadium, är eniga om att datorerna är värdefulla i administrativt och kommunikativt hänseende. Datorerna effektiviserar arbetet och kontakten med kollegor. Även kontakten med elevernas föräldrar och eleverna själva kan underlättas med datorns hjälp.

Det kan konstateras att datorn i egenskap av administrativt verktyg inte har fått något stort utrymme inom ITiS, utan det är den pedagogiska användningen av datorer som betonas. Enligt Delegationen för IT i skolan är de administrativa fördelarna med det ökade datoranvändande som ITiS kan ge upphov till mer att betrakta som en ”bonuseffekt” av ITiS. Att utveckla datorn som ett administrativt redskap är i grund och botten arbetsgivarnas, dvs. skolhuvudmännens, ansvar, menar man. Statens syfte med ITiS är att förbättra uppfyllelsen av de mål som finns i läroplanen.

9.3 IT i skolan i ett längre perspektiv

Såväl aktörer på central nivå, såsom Skolverket, Delegationen för IT i skolan och KK-stiftelsen, som lärare och annan personal inom kommunerna är angelägna om att IT-arbetet i skolan ska fortgå. Flera lärare betonar att de inte ser ITiS som ett isolerat projekt utan som en del i en process. Regeringen har tillsatt en arbetsgrupp som ska ta fram en ny, nationell handlingsplan för IT i skolan. De som ansvarar för lärarutbildningarna arbetar för att få till stånd ett eget ITiS, och riksdagen har slagit fast att alla nyutexaminerade lärare ska kunna använda IT-hjälpmiddel och ha kunskap om hur IT kan användas för den pedagogiska utvecklingen. Allt detta talar för att ITiS inte blir en dagslända utan att en fortsättning på satsningen kommer att bli möjlig.

Samtidigt kan det konstateras att en utbredd IT-användning i skolan också är förknippad med stora kostnader. Behovet av teknisk support är påtagligt och avskrivningstiden på datorutrustningen är kort. De IT-satsningar som har gjorts hittills har bedrivits som utvecklingsprojekt. Att kommunerna skulle kunna erhålla extern finansiering för den kontinuerliga driften och underhållet är enligt många uppfattning mindre troligt. Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, som har fått i uppdrag av KK-stiftelsen att studera hur de kommuner som deltog i stiftelsens stora skolutvecklingsprojekt under åren 1995–1999 arbetar vidare med IT-utveckling i skolan, konstaterar i en promemoria (se bilaga 1) att om IT-strukturen betraktas som strategiskt viktig i skolan kan fortsatta IT-satsningar komma att ske på bekostnad av andra resurser som man traditionellt har betraktat som viktiga för skolan.

10 Anslag till regeringens disposition – exempel på andra studerade satsningar

2001/02:RR20
Bilaga 1

Det är inte ovanligt att regeringen och Regeringskansliet tar på sig uppgifter av förvaltningskaraktär, såsom att fördela pengar till olika ändamål. Riksdagens revisorer granskade våren 2001 sådana anslag som regeringen själv disponerar och fördelar (rapport 2000/01:7; *Anslag till regeringens disposition* och förslag 2000/01:RR14; *Anslag som regeringen disponerar och fördelar*). Revisorerna konstaterade att återföringen till riksdagen av mål och resultat i dessa fall försvåras av att Regeringskansliet enligt sin instruktion är undantaget från kravet på resultatredovisning i årsredovisningen. Revisorerna ansåg därför att Regeringskansliets instruktion borde ändras så att Regeringskansliet, i de fall regeringen väljer att ta på sig uppgifter som normalt ankommer på myndigheter under regeringen, likställs med andra myndigheter i fråga om resultatredovisning. Revisorerna ansåg också att internrevisionen vid Regeringskansliet inte bara borde granska anslagsredovisningen utan även *användningen* av de anslag som regeringen förfogar över.

10.1 Östersjömiljarderna

De ovan nämnda synpunkterna fördes ånyo fram av Riksdagens revisorer i samband med granskningen av insyn och kontroll av Östersjömiljarderna hösten 2001 (rapport 2001/02:5).⁴⁵ Revisorerna menade att det bland iakttagelserna i granskningen fanns inslag som hängde samman med att Östersjömiljarderna är medel till regeringens disposition. Det konstaterades bl.a. att kontrollen av såväl Östersjömedlen som projekten som sådana i vissa fall hade varit bristfällig. Av rapporten framgick vidare att en vanlig slutsats i studier och granskningar av anslag till regeringens disposition är att grunderna för verksamheterna inte har varit tillräckligt klarlagda och att regelverken varit bristfälliga. Ett annat genomgående drag är enligt rapporten att Regeringskansliet inte är dimensionerat eller organiserat för att löpande hantera dessa verksamheter.

Den första Östersjömiljarden har också behandlats av Riksdagens revisorer i granskningspromemorian *Svenska miljöinsatser i Baltikum* (1998/99:1). Revisorerna fann att ansvaret för olika led i hanteringen av insatser genom Östersjömiljarden hade varit uppdelat både mellan departement och mellan myndigheter och andra organ. Verksamheten hade varit tämligen anonym

⁴⁵ Man brukar tala om två Östersjömiljarder: den första och den andra. Den första lanserades sommaren 1996 som en av flera åtgärder för att stimulera tillväxt och sysselsättning. Satsningen skulle omfatta en miljard kronor under en femårsperiod. I 1998 års ekonomiska vårproposition förordade regeringen en fortsättning på verksamheten med ytterligare en miljard kronor under fem år. Det övergripande syftet med den andra miljarden skulle vara att, utifrån svenskt intresse, stimulera näringslivsutveckling i och handel med länderna i Östersjöregionen. Medlen inom ramen för Östersjömiljarderna används för olika typer av projekt. I juni år 2001 hade regeringen beslutat om 69 projekt inom ramen för den första Östersjömiljarden. (Riksdagens revisorer; *Östersjömiljarderna – insyn och kontroll*, rapport 2000/01:5)

och svåråtkomlig, varför möjligheterna till insyn, kontroll och överblick hade varit begränsade.

När det gäller ITiS disponerades anslagen inledningsvis av Regeringskansliet. I och med att Delegationen för IT i skolan blev en egen myndighet togs emellertid dispositionsrätten över av delegationen. Delegationen fick även tillgång till ett annat system för kontoföring än det som används inom Regeringskansliet. För delegationen gäller samma krav på redovisning som för en ordinarie myndighet under regeringen. Delegationen ska således lämna årsredovisning med resultatredovisning. ITiS-satsningen kännetecknas också av en tydlig organisation, med Delegationen för IT i skolan som den centralt ansvariga aktören, och en tydlig reglering, genom skrivelsen Lärandets verktyg, en förordning som beslutats av regeringen samt styrdokument som har beslutats av delegationen.

10.2 Lokala investeringsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling

Ett annat anslag till regeringens disposition som revisorerna har granskat är det statliga stödet till lokala investeringsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling (förslag 1999/2000:RR3) Stödet omfattar ca 7,2 miljarder kronor under åren 1998-2002. Granskningen inriktades mot fördelningsprocessen under de första två åren, 1998 och 1999, då 3,7 miljarder kronor fördelades. Utformningen av satsningen på lokala investeringsprogram skiljer sig på många sätt från ITiS. Pengar kunde sökas av kommuner och kommunalförbund. Alla kommuner som ansökte fick dock inte stöd, utan kommunerna konkurrerade med varandra om pengarna. För att kunna komma i fråga om erhållande av stöd skulle kommunen ha utarbetat ett lokalt investeringsprogram. Beslut om stöd fattades av regeringen efter beredning av Miljödepartementet. Vilka villkor som gällde för stödet framgick av den särskilda förordningen (1998:23) om statliga bidrag till lokala investeringsprogram som ökar den ekologiska hållbarheten i samhället.

Revisorerna konstaterade bl.a. att en beredningsorganisation upprättades och arbetsformer etablerades för hanteringen av ansökningar under en kort tidsperiod. Fördelningsprocessen under det första året kännetecknades dock av vissa brister, som enligt revisorernas mening hade kunnat undvikas genom ett grundligare förarbete innan stödformen etablerades. Revisorerna ansåg också att målbilden för satsningen under de granskade åren varit oklar.

Riksdagens revisorer lämnade även synpunkter på utformningen av framtida otraditionella stödfördelningsmodeller. Bland annat menade revisorerna att framtida satsningar på statliga investeringsbidrag bör föregås av noggranna överväganden om fördelningsmodellernas för- och nackdelar.

I budgetpropositionen för 2002 konstaterade regeringen att hanteringen av de lokala investeringsprogrammen är av sådan karaktär och långsiktighet att det är lämpligare att de sköts av en myndighet. Regeringen noterade också att denna uppfattning tidigare hade framförts av Riksdagens revisorer. Konse-

kvensen av detta ställningstagande blev att Naturvårdsverket fr.o.m. januari 2002 bereder alla ärenden om lokala investeringsprogram, liksom de nyinrättade klimatinvesteringsprogram som ersätter de lokala investeringsprogrammen under 2002.

10.3 Kunskapslyftet

Östersjömiljardsatsningen och stödet till de lokala investeringsprogrammen för en ekologiskt hållbar utveckling skiljer sig från ITiS i många avseenden. Modellen för genomförandet av regeringens satsning på Kunskapslyftet har däremot många gemensamma beröringspunkter med ITiS.

Kunskapslyftet omfattar ca 24 miljarder kronor. Åtgärden presenterades 1996 i proposition 1995/96:222 *Vissa åtgärder för att halvera arbetslösheten till år 2000, m.m.* Regeringen föreslog att en särskild satsning på vuxenutbildning skulle göras under fem år med start den 1 juli 1997. Ansvar för genomförandet skulle vila på kommunerna. Statsbidrag skulle utgå till kommunerna för detta ändamål. Regeringen tillsatte en särskild delegation med uppdrag att i inledningsskedet leda arbetet med utbildningssatsningen; Delegationen för kunskapslyftet. Delegationen hade en liknande sammansättning som Delegationen för IT i skolan. Ordförande för delegationen var statssekreteraren i Utbildningsdepartementet. Ledamöterna bestod i övrigt av departementsråd från Utbildnings-, Finans-, Arbetsmarknads-, Inrikes- och Näringsdepartementen. Till delegationen adjunkerades också representanter för Skolverket, Arbetsmarknadsverket och Svenska Kommunförbundet. Till sin hjälp hade delegationen ett sekretariat med organisatorisk placering i Utbildningsdepartementet.

Till skillnad från ITiS-delegationen fattade dock inte Delegationen för kunskapslyftet beslut om fördelning av statsbidrag till kommunerna, utan fungerade mer som ett beredningsorgan. Delegationen utvecklade kriterier för fördelning av statsbidraget och lämnade förslag till regeringen på hur statsbidraget skulle fördelas mellan kommunerna. Sedan var det regeringen som tog de formella besluten. (Ursprungligen var det emellertid tänkt att Delegationen för kunskapslyftet skulle ha ställning som myndighet inom Regeringskansliet och besluta om fördelningen av statsbidraget till kommunerna i enlighet med regeringens riktlinjer.) Delegationens uppgifter överfördes den 1 juli 1998 till Skolverket.

Vid sidan av Delegationen för kunskapslyftet arbetade en kommitté vid namn Kunskapslyftskommittén. Den hade tillkallats av regeringen redan ett år innan initiativet till Kunskapslyftet togs och var verksam fram till våren 2000. Kommittén hade bl.a. till uppgift att föreslå mål och strategier för ett nationellt kunskapslyft för vuxna samt att samordna utvärderingen av satsningen.

Motiven bakom delegationsmodellen

Statskontoret gjorde på uppdrag av Kunskapslyftskommittén 1998 en studie av Kunskapslyftet som modell och metod (rapport 1998:20; *Kunskapslyftet som modell och metod – adhocрати eller byråkrati?*). Av rapporten framgick att Delegationen för kunskapslyftet inrättades av flera olika anledningar. Enligt Statskontoret var de flesta motiv dock underförstådda och inte explicit redovisade i regeringens förslag till riksdagen.

Statskontoret för fram fyra motiv till varför Delegationen för kunskapslyftet inrättades. Det första är att Kunskapslyftet har flera och *sektorsövergripande mål* (kunskapshöjning, minskad arbetslöshet, ekonomisk tillväxt, utjämning av levnadsvillkor och förbättrad jämställdhet), vilket också gjorde det motiverat med en sektorsövergripande ledningsorganisation. Ett annat motiv var *de svåra och akuta problemen på arbetsmarknaden*. Statskontoret menar att innovativa grepp, som att utnyttja tillfället att slussa över arbetsmarknadsmedel till insatser som också kan ha långsiktiga effekter, fick vara motiv för att även pröva en särskild organisationsmodell.

De två andra motiven till varför en särskild delegation inrättades för att leda Kunskapslyftet får anses ha viss bäring även för ITiS. Motiven i fråga är *snabbhet och flexibilitet* samt möjligheten för regeringen att föra en *direktdialog med kommunerna*. Statskontoret skriver: ”Önskemål om en snabb start och ett snabbt genomslag krävde obyråkratisk och flexibel beslutsprocess och ärendehantering. Tilltron till att de reguljära myndigheterna skulle klara detta var liten.” Statskontoret menar vidare att regeringen bedömde att en direktdialog med kommunerna var viktig. Anledningen var att kommunerna vanligtvis uppfattar styrning från regeringen som mer legitim än styrning från myndigheter. Dessutom ville regeringen ha direkt kontroll över att statsbidragen användes till den angivna nationella kunskapshöjningen och inte till andra, ens näraliggande, ändamål.

Om uppgiften att leda Kunskapslyftet ändå skulle ha lagts ut på en central förvaltningsmyndighet bedömer Statskontoret att Skolverket skulle ha varit den troligaste kandidaten till detta uppdrag. Angående Skolverkets roll i sammanhanget skriver Statskontoret att Skolverket, som efterföljare till Skolöverstyrelsen, hade fått en ny roll med uppföljning, utvärdering och utveckling av skolan, utan inslag av direkt myndighetsutövning mot kommunerna. Därmed hade Skolverket en svag beredskap att omedelbart ta på sig uppgiften att driva Kunskapslyftet. Samtidigt menar Statskontoret att man, eftersom Skolverket senare betrodde med ansvaret att administrera Kunskapslyftet, får utgå ifrån att den lösningen trots allt hade varit möjlig redan från start. Sannolikheten att Skolverket skulle ha lyckats med ett sådant uppdrag bör enligt Statskontoret ha varit rätt stor.

Statskontoret menar att sedda var för sig framstår inte motiven för Delegationen för kunskapslyftet som ”överväldigande starka”. Däremot gör man bedömningen att motiven för den valda organisationsformen är bärkraftiga sedda tillsammans.

Särskilda delegationer som beredningsorgan

Statskontoret konstaterar i rapporten från 1998 att tidsbegränsade förvaltningsorganisationer vid sidan av reguljära myndigheter inte är något nytt fenomen. Förekomsten av dessa typer av organisationer tycks dock enligt Statskontoret ha ökat på senare år, och man anser att det finns skäl att tala om en trend. Statskontoret poängterar att myndighetsutövning har ett särskilt skydd i regeringsformen som innebär att den inte får påverkas av regeringen eller ett enskilt statsråd. Något formellt problem uppstår visserligen inte när regeringen själv genom sina beslut är den utövande myndigheten, men det kan enligt Statskontoret ändå finnas skäl att undvika ”gråzoner” med myndigheter eller myndighetsliknande organ inom Regeringskansliet.

Mål- och resultatstyrningen förutsätter en tydlighet i rollfördelningen mellan riksdagen, regeringen, myndigheterna och kommunerna. De tillfälliga organisationslösningarna – adhocratin – bryter mönstret och innebär att dubbla eller flerdubbla och konkurrerande system etableras. En konsekvens är att det kan bli svårt att utkräva ansvar. Statskontoret framhåller också att det finns en risk att statsförvaltningen utarmas om den inte blir betrodd att vara politikens verkställighetsinstrument. Enligt Statskontoret kan särskilt tillskapade och tidsbegränsade organisationer – delegationer eller motsvarande – vara motiverade i ett fåtal situationer. Dessa är:

- när det är oklart vilka problem som ska lösas och bristande erfarenhet gör att nya rutiner måste etableras,
- när inslaget av förhandlingar och skönmässighet i besluten är stort och behovet av regelstyrning och likabehandling är litet,
- när intressentmedverkan är önskvärd och legitim, t.ex. när avgränsade program samfinansieras av flera parter, eller
- när andra alternativ saknas.

Statskontoret framhåller också att avvikelser från det normala förvaltningsmönstret bör ha ”starka motiveringar”.

När det gäller ITiS kan situationerna ett och tre sägas vara relevanta till viss del. Riktlinjer för ITiS fanns i skrivelsen Lärandets verktyg. När Delegationen för IT i skolan tillsattes var det således klart vilka delar ITiS skulle innehålla och hur satsningen skulle genomföras. Samtidigt var programmet för IT i skolan tämligen unikt i sitt slag. Vilka metoder som, på en mer detaljerad nivå, skulle användas för att genomföra satsningen var inte självklart. Representanter för såväl delegationen som Lärarhögskolan i Stockholm har uttryckt att genomförandet av ITiS är en process där man prövar sig fram och lär av misstagen.

Vidare innebär KK-stiftelsens medfinansiering av ITiS att stiftelsen kan finna det önskvärt att även medverka i genomförandefasen av programmet. Att inslaget av förhandlingar och skönmässighet i besluten är stort och behovet av regelstyrning och likabehandling litet gäller däremot inte för ITiS. Inte heller var det så att andra alternativ till Delegationen för IT i sko-

lan saknades. Någon tydlig motivering till varför regeringen ville inrätta en särskild delegation för genomförandet av programmet för IT i skolan finns inte i skrivelsen Lärandets verktyg. I en antologi som givits ut av Skolverket har en forskare hävdat att det inom Utbildningsdepartementet finns en tradition av offensivt politiskt handlande, där förslagen tillkommer på departementsnivå och beslut fattas utan föregående försöks- och utredningsverksamhet.⁴⁶ Bildandet av Delegationen för IT i skolan förefaller utgöra en fortsättning på denna tradition.

10.4 Sammanfattning

Anslag som disponeras av regeringen eller Regeringskansliet har behandlats av revisorerna i flera granskningar. I rapporten *Anslag till regeringens disposition* (2000/01:7) konstaterade revisorerna att återföringen till riksdagen av mål och resultat i dessa fall försvåras av att Regeringskansliet enligt sin instruktion är undantaget från kravet på resultatredovisning i årsredovisningen. Denna synpunkt fördes ånyo fram av revisorerna i rapporten *Insyn och kontroll av Östersjömiljarderna* (2001/02:5). När det gäller satsningen på ITiS är inte detta problem aktuellt. Anledningen är att Delegationen för IT i skolan gjordes till en egen myndighet. Därmed kom dispositionsrätten till anslaget att tillfalla delegationen. För delegationen gäller samma krav på redovisning som för en ordinarie myndighet under regeringen.

Även utformningen av det statliga stödet till lokala investeringsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling, som revisorerna har granskat, skiljer sig på flera sätt från ITiS. Exempelvis konkurrerade kommunerna med varandra om pengarna och beslut om stöd fattades av regeringen efter beredning av Miljödepartementet.

Modellen för genomförandet av regeringens satsning på Kunskapslyftet har däremot många gemensamma beröringspunkter med ITiS. Ansvar för genomförandet vilar på kommunerna och ett särskilt statsbidrag utgår för detta ändamål. En särskild delegation, Delegationen för kunskapslyftet, hade till uppgift att i inledningsskedet leda arbetet. Delegationen hade en liknande sammansättning som Delegationen för IT i skolan. Ordförande var statssekreteraren i Utbildningsdepartementet. Till sin hjälp hade delegationen ett sekretariat med organisatorisk placering i Utbildningsdepartementet. Till skillnad från ITiS-delegationen fattade emellertid inte Delegationen för kunskapslyftet beslut om fördelning av statsbidrag till kommunerna, utan detta gjordes av regeringen. En annan skillnad är att delegationens uppgifter efter ett år överfördes till Skolverket.

Statskontoret konstaterar i en rapport från 1998 att tidsbegränsade förvaltningsorganisationer vid sidan av reguljära myndigheter inte är något nytt fenomen. Förekomsten av dessa typer av organisationer tycks enligt rappor-

⁴⁶ Jönsson; *Jämlikhet, demokrati och likvärdig utbildning*, i Skolverket; *Likvärdighet i skolan. En antologi*, 1995

ten dock ha ökat på senare år. Statskontoret poängterar att det formellt inte innebär något problem att regeringen själv är den utövande myndigheten, men att det ändå kan finnas skäl att undvika ”gråzoner” med myndigheter eller myndighetsliknande organ inom Regeringskansliet.

11 Revisorernas överväganden

Det nationella programmet för IT i skolan, ITiS, tillkom på den dåvarande skolministerns initiativ och syftar till att stimulera användningen av informationsteknik i skolans undervisning. Programmet genomförs under åren 1999–2002. Det finansieras till övervägande del med medel ur statsbudgeten. En mindre del, 50 miljoner kronor, tillförs ITiS från KK-stiftelsen. Totalt omfattar satsningen ca 1,7 miljarder kronor. ITiS består av flera olika delar, varav datorer till lärare, infrastrukturbidrag till kommunerna samt kompetensutveckling av lärare utgör de kostnadsmässigt största inslagen.

11.1 Revisorernas granskning

Den statliga satsningen på IT i skolan har flera förvaltningspolitiskt intressanta särdrag. Konstruktionen med en särskild delegation inom Regeringskansliet med ansvar för genomförandet av satsningen är ett exempel på att regeringen och dess kansli själv tar på sig förvaltningsuppgifter som vanligen ankommer på myndigheter under regeringen. ITiS är också ett exempel på en form av statlig styrning av skolan som avviker från den gängse modellen med målstyrning och generella statsbidrag. Revisorerna anser att det är angeläget med insyn i dessa förvaltningsfrågor. De har också tagits upp i andra granskningar. Exempelvis genomfördes våren 2001 en granskning av anslag till regeringens och Regeringskansliets disposition. Styrningsfrågor behandlas av revisorerna i en pågående granskning av statens styrning av skolan. Med anledning av dessa förhållanden har revisorerna funnit det motiverat att även göra en särskild granskning av ITiS. Programmet för IT i skolan är tidsbegränsat, och granskningen har gjorts med förhållandevis små resurser. Avsikten med granskningen har framför allt varit att fylla behovet av insyn i och kunskap om denna typ av satsning.

Bakom ITiS tillkomst ligger en politisk vilja som bärs av en stark tro på fördelarna med att använda IT i skolan. Huruvida detta synsätt har fog för sig har inte undersökts i granskningen. Revisorerna har inte heller gjort någon bedömning av om ITiS i sig var ”bra” eller inte, eller vilka effekter deltagandet i ITiS får på skolornas IT-användning. Granskningen har i stället varit inriktad på satsningens beredning, organisation och genomförande.

11.2 Beredningen av ITiS

Programmet för IT i skolan följde i tiden omedelbart på KK-stiftelsens skolutvecklingsprojekt under åren 1995–1999. Beredningsprocessen var tämligen kort. Förslaget till ITiS, dvs. regeringens skrivelse Lärandets verktyg, föregicks inte av något sedvanligt utredningsförfarande. I stället utarbetades skrivelsen på grundval av interna underlagspromemorior inom departementet och den samlade kunskap som fanns inom departementet sedan tidigare.

Revisorerna har under granskningen fått intrycket att satsningens tillkomst kännetecknas av en stark tro på fördelarna med IT i skolan i kombination med viss politisk otålighet. Resultaten från Skolverkets utvärdering av IT-användningen i skolväsendet eller utvärderingen av KK-stiftelsens skolutvecklingsprojekt inväntades inte. Så sent som hösten 1997 konstaterade regeringen i en redovisning av utvecklingen på IT-området att den samlade nationella och internationella kunskapen om informationsteknikens effekter på undervisningen var liten. Enligt regeringen var detta ett besvärande faktum med tanke på att det gjordes stora materiella och immateriella satsningar på informationsteknik i skolan i praktiskt taget alla kommuner. Trots detta föreslog regeringen våren 1998 att en och en halv miljard kronor skulle avsättas för en nationell satsning på informationsteknik i skolan. Förslaget om ITiS förefaller således ha tillkommit trots den bristande kunskap på området som regeringen själv konstaterat.

Det går inte heller att se någon tydlig samordning eller koppling mellan ITiS och andra satsningar på IT i skolan. KK-stiftelsens 27 fyrtorsprojekt, som avslutades 1999, innebar att en del kommuner hade kommit långt i sin IT-användning. Även vissa kommuner som inte tilldelats medel från KK-stiftelsen hade arbetat mycket med IT redan före ITiS. Behovet av kompetensutveckling på IT-området såg således olika ut på olika platser. Enligt uppgift i granskningen ville man dock från ITiS-delegationens sida att ITiS skulle se likadant ut i hela landet.

Revisorerna anser att en djupare analys av erfarenheterna från andra satsningar och av situationen i skolorna hade varit önskvärd. En sådan analys kunde ha lett till en mer differentierad och mer ändamålsenlig satsning.

ITiS och ”skolutveckling”

Delegationen för IT i skolan och Utbildningsdepartementet framhåller i såväl uttalanden som dokument att ITiS ska bidra till att utveckla skolan. Det främsta målet med satsningarna är att nå en bättre uppfyllelse av läroplanens mål. Högskolan i Halmstad kallar i sin utvärderingsrapport från december 2001 genomgående ITiS för en satsning på skolutveckling.

Innebörden av begreppet skolutveckling är mångfasetterad. Pedagogikforskaren Lennart Fahlén konstaterar i en rapport som Skolverket har givit ut att begreppet skolutveckling används i en del centrala dokument för skolan utan

att man i texterna närmare går in på vad som åsyftas. OECD har enligt rapporten definierat skolutveckling på följande sätt:

Skolutveckling är systematiska fortlöpande åtgärder för att förändra betingelserna för inläring och andra hithörande förhållanden i en eller flera skolor, med målsättningen att förverkliga skolans mål mer effektivt.⁴⁷

Revisorerna konstaterar att utvärderingar som har gjorts av IT-användning i skolan inte har kunnat påvisa att användningen av datorer i undervisningen har haft någon avgörande betydelse för skolutvecklingen. Enligt de studier som revisorerna har tagit del av har varken inläring eller pedagogik förbättrats genom en ökad datoranvändning i skolan. ITiS är förvisso inte *enbart* datorer. Några av de lärare som revisorerna har intervjuat i granskningen har framhållit att den största behållningen av ITiS var de pedagogiska diskussioner som man förde inom arbetslaget. Samtidigt är det ett faktum att ungefär 80 % av ITiS medel används till lärardatorer och IT-infrastruktur.

11.3 Delegationen för IT i skolan

Ansvar för genomförandet av ITiS ligger på Delegationen för IT i skolan. Delegationen tillsattes av regeringen sommaren 1998 och leds av statssekreteraren i Utbildningsdepartementet. Till sin hjälp har delegationen ett kansli med tjänstemän vid Utbildningsdepartementet.

Tidsbegränsade förvaltningsorganisationer vid sidan av reguljära myndigheter är inte något nytt fenomen. Statskontoret konstaterade i en rapport från 1998 att förekomsten av dessa typer av organisationer hade ökat på senare år och att det fanns skäl att tala om en trend.

Att låta tillfälliga delegationer ansvara för genomförandet av vissa politiska insatser har både för- och nackdelar. Enligt Statskontoret (1998) kan denna modell vara lämplig t.ex. när det är oklart vilka problem som ska lösas, när inslaget av experiment, förhandlingar och skönmässighet i besluten är stort och behovet av regelstyrning och likabehandling är litet, eller när avgränsade program samfinansieras av flera parter. Samtidigt innebär, enligt Statskontoret, ett flitigt användande av denna "adhokratiska" förvaltningsform en risk för att den ordinarie statsförvaltningen utarmas. Även ansvarsutkrävandet försåras när dubbla och konkurrerande system etableras.

Riksdagens revisorer framhöll i rapporten *Anslag till regeringens disposition* (2000/01:7) att huvudinriktningen i enlighet med svenska förvaltningstraditioner bör vara att fördelningen av statliga medel ska vara en uppgift för statliga myndigheter under regeringen. Revisorerna poängterade också att omfattande statligt stöd i projektform till kommuner inte står i samklang med strävandena att statens bidragsgivning bör ske i generella former. Remissinstanserna instämde i revisorernas synpunkter. Beträffande tillfälliga organisationslösningar påpekade Justitieombudsmannen (JO) att JO:s befogen-

⁴⁷ Skolverket, *IT i skolan mellan vision och praktik – en forskningsöversikt*, 2000

heter att utkräva ansvar för beslut m.m. av en myndighet inte kan utövas sedan myndigheten har upphört.

Revisorerna har i granskningen ställt sig den principiella frågan varför Skolverket, som är den ordinarie förvaltningsmyndigheten och som sedan 1992 har haft olika uppdrag med syfte att utveckla användningen av datorer i skolan, inte ålades att ansvara för planeringen och genomförandet av ITiS. I regeringens skrivelse Lärandets verktyg framförs inte något tydligt motiv till den valda organisationsformen. Utbildningsdepartementet uppger dock till Riksdagens revisorer att delegationen inrättades med anledning av att man i genomförandeprocessen ville ha flera parter representerade, där ingen skulle vara starkare än någon annan. Revisorerna anser inte att detta är ett övertygande argument. Departementet har rimligen ett dominerande inflytande i ITiS-delegationen, inte minst genom att statssekreteraren är ordförande.

Revisorerna är av uppfattningen att motivet till bildandet av en särskild delegation för genomförandet av ITiS borde ha redovisats för riksdagen. Mot bakgrund av vad som har sagts ovan vill revisorerna även framhålla vikten av att regeringen inte använder sig av särskilt tillskapade delegationer som förvaltningsorgan annat än i undantagsfall. Revisorerna anser att det finns anledning att även fortsättningsvis studera dessa organisationsformer.

Delegationen som egen myndighet

Delegationen för IT i skolan hade inledningsvis ställning av en kommitté inom Regeringskansliet. Det innebar att delegationen för sin verksamhet fick använda samma ekonomiadministrativa system som Regeringskansliet. För att kunna genomföra sitt uppdrag på ett fullgott sätt ansåg dock delegationen att man behövde tillgång till ett annat system för ekonomiredovisning. Av denna anledning gjordes delegationen till en egen myndighet hösten 1999. I och med att delegationen blev en myndighet revideras den, liksom andra myndigheter under regeringen, av RRV:s avdelning för årlig revision. Ordförande för delegationen var och är dock fortfarande statssekreteraren i Utbildningsdepartementet. Vidare kom delegationens kansli att även fortsättningsvis ha Regeringskansliet som arbetsgivare.

Myndigheten Delegationen för IT i skolan omfattar alltså endast delegationens verksamhet, medan personalen tillhör Regeringskansliet. Det är svårt att i detta sammanhang värdera denna konstruktion. Under rådande omständigheter fanns goda motiv till att göra delegationen till en egen myndighet. Revisorernas allmänna uppfattning är emellertid att Regeringskansliet inte bör ta på sig förvaltningsuppgifter som man inte kan hantera på ett fullgott sätt. Revisorerna finner det, utifrån vad som stadgas i 11 kap. 7 § regeringsformen om myndigheters självständighet, också principiellt tveksamt att en myndighet under regeringen leds av statssekreteraren i Utbildningsdepartementet. Att personalen är anställd av Regeringskansliet och anlitas av delegationen som konsulter understryker ytterligare de oklarheter som råder beträffande delegationens organisatoriska ställning.

11.4 Genomförandet av ITiS

Enligt revisorernas bedömning har genomförandet av ITiS fungerat väl. Erfarenheterna från kommunal nivå förefaller också positiva. Såväl de kommunbesök som revisorernas kansli har gjort som redovisningarna av ITiS-delegationens uppföljningsbesök i kommuner tyder på att kommunerna uppskattar satsningen och att man fäster större vikt vid de positiva delarna av satsningen än vid de negativa. Samtidigt finns det enligt revisorernas mening skäl att vara kritisk i vissa avseenden.

Organisation

Programmet för IT i skolan kännetecknas av en komplex verkställighetsorganisation med många olika aktörer inblandade. Delegationen för IT i skolan har det övergripande ansvaret. Samordningen av lärarnas kompetensutveckling sköts regionalt av s.k. regionala samordnare. Samordnare finns även på kommunal nivå. Särskilda handledare i kommunerna vägleder arbetslagen i kompetensutvecklingen. Handledarna utbildas av lärarhögskolor och andra utbildningsarrangörer. Dessa arrangerar även särskilda utbildningar för skolledare. Representanter från landets lärarhögskolor deltar vidare i seminarier som arrangeras för arbetslagen. Inom ITiS ordnas även seminarier för skolpolitiker och förvaltningschefer i kommunerna. För stöd till kommunerna i samband med infrastruktursatsningen driver Kommunförbundet på uppdrag av delegationen ett projekt som heter Infrabas.

Kommunerna har stor del i uppläggningsen och genomförandet av satsningen. Varje kommun väljer exempelvis själv vid vilken eller vilka tidpunkter man vill låta sina lärare och skolledare delta i utbildningarna inom ITiS. Kommunerna ansvarar också för att den tekniska utrustningen på skolorna är tillräcklig för att lärarna ska kunna genomföra sina ITiS-arbeten. Hur väl ITiS faller ut i en kommun beror således till viss del på hur kommunen själv har organiserat genomförandet av ITiS. Samtidigt bör det poängteras att för att kommunernas planering ska kunna fullföljas är naturligtvis kommunerna beroende av att den regionala och centrala organisationen fungerar. Några av de missförhållanden som rektorn i Olofström pekade på i sitt brev till revisorerna hösten 2000 har enligt revisorernas bedömning troligtvis mer att göra med den lokala organisationen av ITiS än med den centrala. Det gäller exempelvis det faktum att lärare fick genomgå ITiS utan att ha tillräcklig tillgång till datorer och Internetuppkoppling.

Utbildningarna för handledare respektive skolledare upphandlas och bedrivs var för sig. I en kommun kan en handledare delta i en utbildning arrangerad av exempelvis lärosäte X. En skolledare i samma kommun kan åka i väg på en utbildning anordnad av lärosäte Y. Den lärarhögskola som deltar i seminarieriet tillsammans med kommunens arbetslag kan utgöras av ett tredje lärosäte, lärosäte Z. Under granskningsarbetet har invändningar mot denna organisation framförts till revisorerna. Enligt representanter för en av de besökta kommunerna var samordningen mellan de olika utbildningsanord-

narna otillräcklig. Kommunen menar att det hade varit bättre om samma utbildningsanordnare ansvarat för skolläroverutbildningen, handledarutbildningen och deltagit i lärarnas seminarier.

Kostnader för kommunerna

Deltagandet i ITiS har inneburit vissa kostnader för kommunerna. Enligt de kommuner som revisorerna har besökt i granskningen har exempelvis kostnaden för de kommunala samordnarna burits av kommunerna själva. I statsbidraget till kommunerna för kompetensutveckling av lärare ingår enligt ITiS-delegationen ett kalkylmässigt bidrag till kommunala samordnare. Detta bidrag har emellertid inte täckt kostnaderna. Den kommunala samordnaren i en av de besökta kommunerna uppger att han ”i princip” arbetar heltid med ITiS, varför kostnaden för kommunen får anses vara betydande.

Andra direkta utgifter som har förekommit i de besökta kommunerna med anledning av ITiS gäller inköp av viss datorutrustning (en kommun) och inköp av nätverkskort till lärardatorerna (en annan kommun). Mer långsiktiga utgifter är eventuella ytterligare kostnader för lärardatorerna och framtida kostnader för gjorda investeringar. Frågan om framtida kostnader för kommunerna utreddes inte närmare vid beredningen av ITiS, även om den enligt Utbildningsdepartementet var uppe till diskussion. Departementet betonar att deltagandet i ITiS är frivilligt för kommunerna. Revisorerna vill emellertid samtidigt peka på att det, enligt Svenska Kommunförbundet, är mycket svårt för kommunerna att säga nej till statliga pengar. Detta faktum är också väl känt. Det är därför svårt för staten att fransäga sig ansvar för de långsiktiga följderna av specialdestinerade bidrag.

Lärardatorerna

700 miljoner kronor av medlen till ITiS används till inköp av datorer till de deltagande lärarna. Detta är den enskilt största utgiften i budgeten för ITiS. Kostnaden för utbildning inklusive regionala samordnare uppgår till ca 270 miljoner kronor.

Från ITiS-delegationens kansli har framförts att den dator som lärarna disponerar är en förutsättning för att utbildningen ska kunna genomföras på ett adekvat sätt. Kostnader för datorer och utbildning bör enligt ITiS-kansliet därför redovisas tillsammans eftersom de utgör var sin del i en helhet. I revisorernas granskning har emellertid motsatta synpunkter framkommit. Satsningen på att förse de deltagande lärarna med datorer för bruk i hemmet har ifrågasatts från flera håll. Flera menar att det är tveksamt om nyttan och behovet står i relation till kostnaderna, särskilt som de flesta lärare har datorer hemma sedan tidigare, inte minst i form av hemPC genom kommunen. Skolverkets representant i ITiS-delegationen anser att det hade varit bättre om datorerna getts till skolorna än till lärarna. Kritik mot lärardatorerna har även framförts av KK-stiftelsen.

Huruvida datorerna är ett starkt incitament för lärarna att delta i ITiS har det i granskningen framkommit delade uppfattningar om. Erbjudandet att få er-hålla en dator för bruk i hemmet kan enligt revisorernas uppfattning mycket väl fungera som ett incitament till deltagande. Enligt Utbildningsdepartemen-tet var detta en av grundtankarna bakom inslaget med lärardatorer. Samtidigt kan det konstateras att det är ett mycket dyrt incitament.

För att lärardatorerna ska kunna bli fullfjädrade arbetsredskap för lärarna krävs att de kan kopplas upp gentemot eventuella intranät och andra nätverk. Då de bärbara datorerna fram till januari 2002 inte var utrustade med nät-verkskort blev detta i en av de besökta kommunerna möjligt sedan kommu-nen själv investerat i nätverkskort till datorerna. Kostnaden för detta har enligt kommunen uppgått till närmare 400 000 kr. I en annan kommun som revisorerna har besökt kan datorerna inte anslutas till kommunens nätverk då datorerna är av en annan standard än den standard som kommunen har valt att använda.

Den administrativa användningen av datorer

ITiS syftar till att utveckla användningen av datorer som pedagogiska verktyg i samband med undervisning och inläring. Det är emellertid värt att lyfta fram att datorerna kan ha väl så stor betydelse för andra aspekter av lärarnas arbete än själva undervisningen. Lärare vid en av de skolor som revisorerna har besökt i granskningen och som påbörjade sin datorisering redan 1990 menar att den administrativa användningen av datorerna (framför allt möjlig-heten till kommunikation) till och med är den viktigaste.

Kunde satsningen ha gjorts annorlunda?

Innehållet och omfattningen av ITiS var en följd av politiska beslut. Reviso-rerna anser dock att vissa inslag i satsningen med fördel kunde ha fått en annan utformning. En särskilt omdiskuterad punkt har varit den stora sats-ningen på datorer i hemmet åt de deltagande lärarna (se ovan). Ett par andra kritiska punkter tas upp nedan.

KK-stiftelsens pengar till arbetslagen

KK-stiftelsen har tilldelat ITiS ekonomiska medel i syfte att ge de lärare som deltar i ITiS möjlighet att komma i kontakt med andra lärare, elever och skolor som, genom medverkan i KK-projekt eller på annat sätt, har fått erfä-renheter av att arbeta med IT som ett verktyg för lärande. Varje individ i ett deltagande arbetslag har tilldelats ett belopp (570 kr) som har lagts på stats-bidraget för kompetensutveckling och tillfallit kommunerna automatiskt. Kommunerna har dock varit tvungna att använda pengarna i enlighet med KK-stiftelsens och ITiS-delegationens instruktioner. Enligt vad som fram-kommit i granskningen har pengarna i praktiken inte varit helt användbara,

då det är svårt för ett arbetslag av lärare att komma ifrån arbetet i skolan en dag för att göra ett studiebesök i en annan stad.

Ett automatiskt utfallande bidrag som kopplas till villkor som varit svåra att uppfylla är enligt revisorernas mening en ologisk konstruktion. En annan utformning av bidraget från KK-stiftelsen hade varit att föredra – antingen en generell förstärkning eller ett villkorat bidrag som fått sökas i särskild ordning.

Full skala från första terminen

Kompetensutvecklingen av lärare och tillhörande skollärover utbildning startade i full skala hösten 1999, dvs. programmets första termin. ITiS-delegationens kansli, liksom representanter för Lärarhögskolan i Stockholm, menar att formerna för ITiS genomförande har blivit tydligare med tiden och att man har lärt sig under arbetets gång. Även stödutbildningarna (skollärover- och handledarutbildningarna) verkar ha blivit bättre med tiden.

Revisorerna anser självfallet att det är bra att man lär av misstagen och förbättrar genomförandet medan tid är. Samtidigt talar detta för att det kunde ha varit lämpligt om ITiS hade börjat i mindre skala och tillåtits att ta något längre tid. (ITiS har senare förlängts med ett år så att även 2002 innefattas men detta var inte känt då satsningen påbörjades.) Om genomförandet hade fördelats över exempelvis 3½ år i stället för de 2½ som ursprungligen var planerade så skulle man ha fått bättre möjligheter att lära av erfarenheten under den tid satsningen pågick.

I granskningen har från flera håll framförts att det bästa hade varit om skolläroverna fått sin utbildning *innan* arbetslagen påbörjade sina ITiS-arbeten (jfr kap. 7). En sådan uppläggning hade underlättats om ITiS-satsningen hade lagts ut över något längre tid. Då skulle det också ha blivit lättare för kommunerna att planera så att datorutrustning och teknisk support fanns på plats i rätt tid.

11.5 Uppföljning och utvärdering

Inom ramen för ITiS görs ett stort antal uppföljningar och utvärderingar. Såväl delegationens kansli som anlitade, externa aktörer i form av lärosäten m.fl. är engagerade i detta arbete. Revisorerna finner det positivt att Delegationen för IT i skolan följer upp de genomförda insatserna. Revisorerna förutsätter att den stora mängd information som uppföljningarna och utvärderingarna resulterar i kommer att tas till vara på ett konstruktivt sätt.

Den nationella utvärderingen av ITiS återspeglar lärarnas uppfattningar om programmet och dess värde vid olika mättillfällen. Om satsningen var värd pengarna eller inte kommer utvärderingen inte att kunna ge svar på. Denna grundfråga är dock svår att besvara. Flera personer har under granskningen framhållit att ett stort värde med ITiS är att lärarna har givits tillfälle att diskutera och reflektera kring sin egen undervisning. Betydelsen av de men-

tala processer som ITiS kan ge upphov till är svår att värdera i ekonomiska termer.

11.6 Revisorernas slutsatser

Programmet för IT i skolan var omfattande och genomfördes under kort tid. Avsikten var att bredda IT-användningen i skolan. Satsningen som sådan och de intentioner som var styrande ifrågasätts inte av revisorerna. De iakttagelser som gjorts i granskningen ger dock underlag för vissa slutsatser som kan ha betydelse för framtiden.

Beredningen

En första punkt gäller ärendets beredning. Revisorerna anser att det hade varit en fördel om en djupare analys av erfarenheterna från andra IT-satsningar och av situationen i skolorna hade gjorts innan ITiS startade. Det är troligt att en noggrannare beredning kunde ha lett till en mer differentierad och mer ändamålsenlig satsning. De olikartade behoven i olika kommuner kunde ha tillgodosetts bättre och satsningen på de barn som har särskilda behov av IT-stöd kunde kanske ha fått större utrymme.

En särskilt omdiskuterad fråga gäller satsningen på att förse de deltagande lärarna med datorer för privat bruk i hemmet. Denna del av ITiS har ifrågasatts från flera håll, både av lärare som deltagit och av personer på hög förvaltningsnivå i Skolverket. Avsikten med lärardatorerna var att ge lärarna ett incitament att delta i ITiS. Det rörde sig dock om ett mycket dyrt incitament. Satsningen på lärardatorer uppgick till 700 miljoner kronor. Många av de lärare som fick datorer via ITiS hade redan tidigare en dator hemma. Revisorernas bedömning är att ett mera ingående beredningsarbete inför beslutet om ITiS, inklusive en undersökning av skolornas behov, kunde ha lett till en mera ändamålsenlig utformning och dimensionering av datorersatsningen.

Delegationen för IT i skolan

För att genomföra ITiS bildades en särskild delegation i Regeringskansliet. Motiven bakom bildandet av delegationen är oklara. Det motiv som vid intervjuer har framförts av företrädare för Utbildningsdepartementet (önskemål om representation från flera parter där ingen skulle vara starkare än någon annan) är enligt revisorernas mening inte övertygande. Departementet måste rimligen ha varit den starkaste parten. Däremot kan det ha funnits andra skäl för en särskild delegation, t.ex. det förhållandet att det rörde sig om en ny verksamhet vars detaljutformning inte var klar till alla delar.

Revisorernas principiella inställning är att särskilda delegationer endast bör användas i undantagsfall. Mot denna bakgrund anser revisorerna att motiven för att bilda delegationen borde ha analyserats av departementet och redovisats för riksdagen.

Delegationen ombildades senare till en myndighet, närmast av ekonomiadministrativa skäl. Personalen överfördes dock inte till myndigheten utan är anställd i Regeringskansliet och anlitas av delegationen på konsultbasis. Myndigheten fick därmed en mycket ovanlig konstruktion. Revisorerna anser att det av principiella skäl är tveksamt att en myndighet under regeringen leds av en statssekreterare i Utbildningsdepartementet.

Genomförandet

Genomförandet av ITiS har i stora drag fungerat väl. En del svårigheter har dock redovisats. Viktigast är de som sammanhänger med att satsningen skulle genomföras på så kort tid (2½ år) och startade i full skala från första terminen, dvs. hösten 1999. Revisorerna anser att det hade varit en fördel om ITiS hade börjat i mindre skala och tillåtits att ta något längre tid. (Att ITiS senare har förlängts med ett år var, som framgått, inte känt då satsningen påbörjades.) Om genomförandet hade fördelats över exempelvis 3½ år i stället för 2½ så skulle man ha fått bättre möjligheter att lära av erfarenheten under den tid satsningen pågick. Då skulle det också ha blivit lättare för kommunerna att planera in de olika delarna av satsningen i rätt ordningsföljd – dater och infrastruktur, skolledarutbildning, handledarutbildning och lärarnas ITiS-arbeten.

Framtiden

Frågan om IT i skolan är även i dag högt prioriterad av regeringen. En arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet tillsattes hösten 2001 för att utarbeta en ny nationell IT-strategi för skolan som kan ta vid där andra satsningar slutar. Utbildningsdepartementet skriver i en promemoria att en ny nationell IT-strategi för skolan är angelägen ”för att kunna bidra till fortsatt skolutveckling och bl.a. möta den snabba tekniska utvecklingen, en ökad konkurrens från andra länder och framför allt de höjda förväntningarna från lärarkåren som en ökande IT-användning medför”.

Revisorerna vill betona vikten av att den nya nationella IT-strategin utformas så att den blir relevant för utbildningens behov. IT-användningen i skolan är förknippad med stora kostnader och skolan har många olika behov att fylla.

Sammanfattningsvis vill revisorerna framhålla vikten av att stora, statliga satsningar av ITiS slag föregås av noggranna analyser och överväganden av såväl satsningarnas innehåll som formen för deras genomförande. Revisorerna finner det också angeläget att regeringen på grundval av de uppföljningar och utvärderingar som görs av ITiS sammanfattar erfarenheterna av satsningen och redovisar dessa för riksdagen.

Skriftligt material

Bjessmo, Lars-Erik och Karlsson, Ulla; *ITiS-seminariet*, Lärarhögskolan i Stockholm, Häften för didaktiska studier, nr. 74, 2001

Delegationen för IT i skolan; *ITiS – en satsning på kompetensutveckling. Mål och riktlinjer*

Delegationen för IT i skolan; *Studiehandledning för arbetslagen inom ITiS*

Delegationen för IT i skolan; *Statsbidrag för infrastruktur*, 1999-08-06

Högskolan i Halmstad; *Skola i omvandling. Delrapport: På väg mot ett generativt lärande*, 2001

Högskolan för lärande och kommunikation vid Högskolan i Jönköping; *"Detta är bara början..." Erfarenheter och reflektioner från sex ITiS-arbetslag*. Nationell utvärdering av IT i skolan, rapport 1:2001

Naeslund, Lars; *Att organisera pedagogisk frihet; fallstudie av självständigt arbete med datorstöd vid en grundskola*, Linköping, Läspedagogiska institutet EMIR, 2001

Olsson, Östen; *Om uthållig IT-utveckling i skolan – hur kommunerna arbetar vidare*, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, avdelningen för studier av organisation och samhälle, 2001

Regeringens proposition 1995/96:125; *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik*

Regeringens proposition 1997/98:150; *1998 års ekonomiska vårproposition*

Regeringens proposition 1998/99:1; *Budgetpropositionen för 1999*

Regeringens proposition 1999/2000:86; *Ett informationssamhälle för alla*

Regeringens proposition 1999/2000:135; *En förnyad lärarutbildning*

Regeringens proposition 2000/01:1; *Budgetpropositionen för 2001*

Regeringens proposition 2001/02:1; *Budgetpropositionen för 2002*

Regeringens skrivelse 1996/97:112; *Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning – kvalitet och likvärdighet*

Regeringens skrivelse 1997/98:19; *Utvecklingen i informationssamhället*

Regeringens skrivelse 1997/98:176; *Lärandets verktyg – ett nationellt program för IT i skolan*

Regeringsbeslut nr 44, 1996-06-13

Regeringsbeslut nr 17, 1998-05-28

Regeringsbeslut nr 17, 2001-06-28

Riis, Ulla och Jedeskog, Gunilla; *Pedagogik, teknik eller ekonomi? En baslinjebestämning av KK-stiftelsens kommunbaserade skolutvecklingsprojekt*, Uppsala, Universitetstryckeriet, 1997

Riis, Ulla; *KK-stiftelsens satsning på 27 stora skolutvecklingsprojekt och utvärdering och forskning i anslutning till satsningen. En rapport till KK-stiftelsens styrelse i september 1999*, pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, arbetsrapport nr 222, 2000

Riis, Ulla, Holmstrand, Lars och Jedeskog, Gunilla; *Visionär entusiasm och realistisk eftertänksamhet*, Uppsala, Universitetstryckeriet, 2000

Riksdagens revisorer; *Skolverket och skolans utveckling*, rapport 1998/99:3 och förslag 1998/99:RR8

Riksdagens revisorer; *Statligt stöd till lokala investeringsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling*, rapport 1998/99:8 och förslag 1999/2000:RR3

Riksdagens revisorer; *Anslag till regeringens disposition*, rapport 2000/01:7 och förslag 2000/01:RR14

Riksdagens revisorer; *Östersjömiljarderna – insyn och kontroll*, rapport 2000/01:5

Skolverket; *Likvärdighet i skolan. En antologi*, 1995

Skolverket; *Vilken betydelse har externa projektmedel för IT i skolan?*, rapport nr 137, 1997

Skolverket; *"...utvecklingen beror då inte på användningen av datorer."*, 1999

Skolverket, referensmaterial; *Verktyg som förändrar. En rapport om 48 skolors arbete med IT i undervisningen*, 1999

Skolverket; *IT i skolan mellan vision och praktik – en forskningsöversikt*, 2000

Skolverket; *Årsredovisning 2000*

Skolverket; *Barnomsorg, skola och vuxenutbildning. Jämförelsetal för huvudmän*, del 2, 2001

Statskontoret; *Kunskapslyftet som modell och metod – adhocрати eller byråkrati?*, rapport 1998:20

Statskontoret; *Utvärdering av programmet för förstärkning av skolornas IT-infrastruktur inom satsningen för IT i skolan*, 2001

Utbildningsdepartementet; *Arbetsgrupp för ny nationell IT-strategi för skolan*, dnr U2001/3301/G

Utbildningsutskottets betänkande 1998/99:UbU1

Webbplatser

www.itis.gov.se, 2001-10-31

www.skolverket.se/skolnet, 2002-01-09

<http://utvag.skolverket.se>

Muntliga källor

Bjessmo, Lars-Erik, Lärarhögskolan i Stockholm

Carlson Ericsson, Ann, Skolverket

Davidsson, Leif, Utbildningsdepartementet

Fernstedt, Louise, Svenska Kommunförbundet

Fowelin, Peter, KK-stiftelsen

Franzén, Anders, Utbildningsdepartementet

Gustafsson, Åke, Kalmar kommun

Isberg, Göran, Skolverket

Karlsson, Ulla, Lärarhögskolan i Stockholm

Lundgren, Ulf P, Uppsala universitet

Nordkvist, Tage, Kunskapsbolaget

Nydahl, Lena, Delegationen för IT i skolan

Pederson, Dan, Riksrevisionsverket

Reinolf, Per, Skolporten.com AB

Segerstedt, Ann-Charlotte, regional samordnare, Stockholms län

Thornell, Sören, Delegationen för IT i skolan

Bräcke kommun

Edler, Eva
Johnsén, Claes-Göran
Juhlin Nygren, Catarina
Nilsson, Jannike
Sandgren Forslund, Eva
Schmalt, Torulf
Stenlund, Björn
Thorin, Lars

Huddinge kommun

Ahlgren, Ulrika
Ekegren, Claes
Gustafsson, Leif
Hagberg, Therese
Mattsson, Elisabeth
Nicklasson, Sven
Sjögren, Lena
Stenbäck, Helen
von Zedtwitz-Liebenstein, Johanna
Åsenius, Kristina
Östman, Majlis

Sandvikens kommun

Arvidsson, Emil
Bengtsson, Anette
Björk, Agneta
Carlsson, Calle
Holmqvist, Erik
Larsson, Inger
Simonsson, Eva

Bilaga 1: Motiv till och betydelsen av IT-användningen i skolan – en forskningsöversikt

Forskningsresultat inom ramen för ELOIS-programmet

IT-användning i skolan – revolution eller evolution?

Professor Ulla Riis, vetenskapligt ansvarig för ELOIS-programmet, skriver i rapporten "... *utvecklingen beror då inte på användningen av datorer.*" (1999) att datorn i skolan har en längre historia än man vanligen föreställer sig. Redan 1980 fastlade Skolöverstyrelsen ett handlingsprogram för datorn i skolan. Vid denna tidpunkt var målet om en demokratisk styrning av data-tekniken ett bärande motiv för att göra eleverna förtrogna med datorer. I takt med ökad användarvänlighet började under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet ett annat motiv dominera, nämligen datorkunskaper som ett led i den arbetslivsförberedelse som skolan ska ge eleverna. Under mitten av 1990-talet var effektiviserad inläring ett vanligt motiv. De senaste åren finner vi ett fjärde motiv till datoranvändning i skolan. Det handlar nu om IT som motor i en generell skolutvecklingsprocess. IT ska, hoppas man, vara drivkraften i en förändring av arbetsorganisation och arbetssätt, elevroll och lärarroll. Många hyser en förväntan om att användandet av IT i undervisningen "en gång för alla" ska lösa gamla och kanske "eviga" pedagogiska problem.

Enligt Riis är dock två olika föreställningar rådande när det gäller den nya informations- och kommunikationsteknikens betydelse för skolan. Å ena sidan finns de som Riis kallar entusiaster, vilkas retorik är "högljudd och anspråksfull" och som ser den nya tekniken som lösningen på en rad gamla och kända pedagogiska problem. Mot detta kan man ställa den mer svala tron att informationstekniken inte kommer att förändra skolan på ett så omvälvande sätt, utan i stället absorberas av skolan och bli ett hjälpmedel vid sidan av andra hjälpmedel. Den första föreställningen benämner Riis "informations- och kommunikationsteknik som revolution av skolan" och den andra som "informations- och kommunikationsteknik som en evolutionär faktor i skolan".

På grundval av en enkätstudie angående användningen av datorer och IT i den svenska ungdomsskolan 1998 skriver forskarna inom ELOIS-programmet i rapporten "...utvecklingen beror då inte på användningen av datorer." från 1999 att lärare och skolledare inte anser att datorer och IT är den huvudsakliga orsaken till förändringar i skolan. Enligt forskarna verkar de intervjuade lärarna och skolledarna vara överens om att förändringar sker, men intervjupersonerna anser också att förändringar nog skulle ha ägt rum

även utan datorer. Allmänbildning beskrivs som det främsta motivet för att använda datorer och IT i skolorna. Upplevelsen hos lärare och skolledare av att tekniken skulle underlätta inläringen för eleverna är enligt rapporten mindre än den var i en tidigare undersökning 1996. Forskarna menar att det säkerligen är så att införandet av datorer och IT inte riktigt gav vad man hade hoppats på sedan den första stora entusiasmen avtagit. Lärarnas mest positiva kommentarer avser det värdefulla i att datorer och IT ger tillgång till färskare information.

I en senare rapport, där också undersökningar från 1999 har inkluderats, drar forskarna slutsatsen att skolornas arbete med IT varken har påverkat inläring, lärarroll och elevroll eller arbetssätt och arbetsorganisation i någon avgörande utsträckning. Enligt forskarna har andra faktorer varit betydligt viktigare för utvecklingen inom dessa områden. Här nämns förändringar i läroplanen (t.ex. vad gäller kunskapssyn och lärar- och elevroll), arbetstidsavtalet från 1995 (individuell lönesättning och successiv övergång till årsarbetstid), det successiva bildandet av arbetslag, den allmänna spridningen av IT i samhället samt elevernas växande erfarenheter av IT.⁴⁸

Forskarna konstaterar att informationstekniken i *samverkan* med de förändringar som nämns ovan har förstärkt en utveckling i skolan mot mer enskilt arbete för eleverna, fler kontakter utanför skolan och att lärandet oftare sammankopplas till den egna vardagen. Lärarna upplever att denna form av lärande är positiv för många elever. Den kan enligt lärarna dock vara till nackdel för svaga elever som inte har möjlighet att ta till sig relevanta kunskaper i tillräckligt hög grad. Dessa elever kräver ofta mer styrning än vad ovan nämnda läroprocess innebär.⁴⁹

Beträffande gruppen "svaga elever" menar forskarna att den kan vara både vinnare och förlorare när det gäller användningen av den nya tekniken i skolan. Datorn kan vara ett utmärkt hjälpmedel för exempelvis elever med vissa fysiska handikapp eller elever som måste träna mycket för att lära. Samtidigt kan t.ex. den som har svårt att stava rätt finna det svårt att utnyttja datorn fullt ut, och den som inte är snabb och allmänorienterad kan få problem med att samla in och värdera information från Internet.⁵⁰

Förändrad lärarroll och gränser i upplösning

Det förändrade arbetssätt som IT förväntas medföra innebär att ansvaret för arbetet förskjuts från läraren till eleven. Läraren ska vara mer av en handledare än en kunskapsförmedlare. Det finns dock en motsättning i synen på vilka konsekvenser den nya elev- och lärarrollen kan komma att medföra.

⁴⁸ Skolverket; *IT i skolan mellan vision och praktik – en forskningsöversikt*, 2000

⁴⁹ Skolverket; *IT i skolan mellan vision och praktik – en forskningsöversikt*, 2000

⁵⁰ Riis, Ulla, Holmstrand, Lars, Jedeskog, Gunilla; *Visionär entusiasm och realistisk eftertänksamhet*, 2000

Forskarna skriver i rapporten "... utvecklingen beror då inte på användningen av datorer." från 1999 att genom att elevaktiviteten förändras, elevers ansvar ökar och informationstekniken introduceras uttrycks ibland tankar om att skolan skulle klara sig med ett färre antal lärare. Forskarna framhåller emellertid att det är betydligt mer tidskrävande att handleda varje elev, enskilt eller i grupp, än att bedriva traditionell katederundervisning. Om kvaliteten på skolarbetet ska uppfylla förväntningarna och eleverna inte ska lämnas på egen hand i arbetet med att sortera, bearbeta, strukturera och värdera den information de samlat in, behövs snarare fler lärare i skolan.

När det gäller förändringen av skolan som helhet konstaterar forskarna att den kännetecknas av "gränser i upplösning". Utvecklingen av skolan går från en situation där skolverksamheten betraktas som något särpräglat som bara äger rum i skolan och där det finns tydliga ordningsregler som respekteras av lärare, elever och föräldrar (s.k. "stark inramning") mot en situation där även andra aktiviteter än undervisning och inläring accepteras innanför skolans väggar och där ordningsreglerna inte handlar om (själv-)disciplinerande beteenden såsom punktlighet och artighet utan snarare om relationer mellan individer verksamma i skolan (s.k. "svag inramning"). Denna utvecklingsrörelse är kulturellt och samhällsligt betingad och är inget som skolan själv kan göra särskilt mycket åt. Däremot kan skolan styra hur man väljer att organisera och lära ut kunskaper och färdigheter (s.k. "klassifikation"). Forskarna pekar här på behovet av strukturer. Intellectuell aktivitet och kunskapstilläggande förutsätter struktur. Ett system där skola och lärare överlåter åt eleverna att själva – via ett undersökande eller "forskande" arbetssätt – skapa struktur åt sig, är enligt forskarnas uppfattning ett möjligt men ur pedagogiskt perspektiv oacceptabelt system. Man menar att det inte heller borde vara acceptabelt av politiska skäl, då erfarenheten visar att en skolsituation som präglas av svag inramning och svaga eller inga strukturer missgynnar de elever som har den svagaste studietraditionen och den lägsta studiemotivationen.

Diskrepans mellan vision och verklighet

Enligt forskarna inom ELOIS-programmet tyder resultatet av deras undersökningar på att det finns en motsägelse mellan lärares erfarenheter och bruk av informations- och kommunikationsteknik i undervisningen å ena sidan och de intentioner som kommunala styrdokument och IT-planer på olika nivåer (kommun- och skolnivå) ger uttryck för å andra sidan. Forskarna menar att det alltid har funnits en diskrepans mellan vision och praktik så länge datorer eller IT har kopplats samman med undervisning. Man konstaterar dock att en förskjutning har skett. "Om det tidigare var hos fristående visionärer eller statliga utredningar ... som höga ambitioner kom till uttryck så återfinns detta nu i kommunala IT-planer eller i skolors lokala IT-planer",

menar man i en rapport från 2000.⁵¹ Skillnaden mellan teori och praktik är emellertid ungefär densamma. Planerna handlar om att informationstekniken kan och bör få långtgående konsekvenser för skolans verksamhet, samtidigt som praktiken kännetecknas av bristande resurser för att uppnå dessa mål. För lärare, men också för skolledare, blir denna situation frustrerande, skriver forskarna.

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

·
Underbilaga 1

Betydelsen av externa projektmedel för IT i skolan

I rapporten *Visionär entusiasm och realistisk eftertänksamhet. KK-stiftelsens satsning på 27 "fyrtnorsprojekt" 1996–1999 och de pedagogiska erfarenheter som satsningen genererat* (2000) konstaterar forskarna att den bild som utvärderingen av KK-stiftelsens projekt har givit väl stämmer överens med de resultat man har fått från studier av situationen gällande IT-användning i kommuner och skolor utan särskilda externa resurser för detta ändamål. Som tidigare nämnts menar forskarna att det pågår en hel del utveckling i den svenska skolan och att det finns flera samverkande faktorer bakom förändringen. Man skriver emellertid att "KK-stiftelsens satsning har givit denna mångfasetterade utvecklingsprocess en skjuts och den har placerat Sverige långt framme år 1999/2000 i den internationella utveckling som handlar om att utforska informations- och kommunikationsteknikens möjligheter och begränsningar."⁵² Skolorna framhåller att många lärare har blivit påtagligt mer kompetenta i att använda IT och att många projekt antagligen kommer att leva vidare och ofta också integreras i den ordinarie verksamheten. Svårigheter som nämns är att "allt" tar längre tid än man räknat med från början (det gäller både "teknikstrul" som tar tid att reda ut och det faktum att skol-utveckling tar tid) och att ekonomin är en begränsande faktor. En del lärare vittnar också om att det stora skolutvecklingsprojektet har givit dem mer att göra och mindre tid för reflektion än tidigare.

Forskarna inom ELOIS-programmet säger i rapporten från 2000 att det är för tidigt att besvara frågan om KK-stiftelsens satsning har nått de mål som kunde identifieras för den, dvs. "erfarenhetsgenererande systemförändring" och effektivare hushållning med elevers och lärares tid. Det är också svårt att fastställa var stiftelsens satsning slutar och var andra utvecklingsprocesser börjar och eventuellt tar vid, liksom att separera effekter av de särskilda projektmedlen från andra medel och faktorer. Forskarna säger sig dock kunna konstatera att KK-stiftelsens satsning på ett begränsat antal mycket välfinansierade projekt har sporrat ett stort antal av de kommuner som inte fick del av KK-medel. I en rapport från 1999 angående IT-användningen i den svenska skolan våren 1998 skriver man att de flesta kommuner i dag har IT-planer för skolan inklusive planer för personalens fortbildning inom om-

⁵¹ Skolverket; *IT i skolan mellan vision och praktik – en forskningsöversikt*, 2000, s. 75

⁵² Riis, Holmstrand, Jedeskog; *Visionär entusiasm och realistisk eftertänksamhet*, 2000, s. 116

rådet. Enligt forskarna är det ”ingen överdrift att påstå att ganska få kommuner vågar ta risken att avstå från att ’hänga med’”.⁵³ Vid sidan av KK-stiftelsens projekt kan Skolverkets arbete med att låta räkna skolans datorer vartannat år (1993, 1995, 1997 och 1999) ha inneburit ett tryck på landets kommuner att satsa på IT i skolan.⁵⁴

KK-stiftelsens projekt Kollegiet (Skol-IT) är en webbplats för spridning av kunskaper och erfarenheter från stiftelsens skolutvecklingsprojekt. Riis konstaterar i en rapport till KK-stiftelsens styrelse i september 1999 att samtliga skolutvecklingsprojekt där behandlas på likartat sätt. Enligt Riis vore det meningsfullt att försöka särskilja erfarenheter från projekt med synnerligen stora externa ekonomiska medel från projekt med externa ekonomiska medel av mindre omfattning. Riis anser också att det vore meningsfullt att belysa vad det kan betyda att mottagarna av externa ekonomiska medel måste motfinansiera med samma belopp som de erhållit, jämfört med den situation där motfinansiering inte krävs.⁵⁵

IT-satsningarna kommer att få betydande ekonomiska konsekvenser för kommunerna. För att datautrustningen ska kunna fungera är och kommer tekniker att vara en till antalet ökande personalgrupp i skolorna. ELOIS-forskarna skriver i rapporten Visionär entusiasm och realistisk eftertänksamhet från 2000 att i den svenska skolan, där det snart kommer att finnas omkring 280 000 datorer, behövs uppskattningsvis mellan 3 000 och 3 500 tekniker. Det motsvarar en total lönekostnad om mellan 1 och 1,5 miljarder kronor per år.

Många av de KK-stiftelsestödda projekten har bedrivits i ganska små kommuner och med en projektbudget på 10 miljoner kronor per år att förbruka. Enligt budgetarna för de allra flesta projekten skulle ungefär halva summan, 15 miljoner kronor, läggas på teknisk utrustning. När projekttiden är slut är utrustningen ca tre år gammal och det bör vara dags att börja planera för återanskaffning. Enligt forskarnas rapport är detta ett faktum som många kommunpolitiker, både i kommuner med och utan stöd från KK-stiftelsen, ”ryggat inför”.

Frågan om de ekonomiska konsekvenserna av IT-satsningarna förtjänar enligt forskarna uppmärksamhet, då det handlar om stora belopp och om belopp som kan ges en alternativ användning. Frågan förtjänar också uppmärksamhet eftersom IT-frågorna har ett högt symbolvärde, är komplicerade och kräver specialistkompetens. Forskarna menar att vi här har ett exempel på att beslutsfattare tvingas fatta beslut i tekniska frågor utan att på djupet ha förstått frågorna och beslutens konsekvenser. Man kan, enligt forskarna,

⁵³ Skolverket; *”... utvecklingen beror då inte på användningen av datorer.”*, 1999, s. 49

⁵⁴ Skolverket; *IT i skolan mellan vision och praktik – en forskningsöversikt*, 2000

⁵⁵ Riis; *KK-stiftelsens satsning på 27 stora skolutvecklingsprojekt och utvärdering och forskning i anslutning till satsningen. En rapport till KK-stiftelsens styrelse i september 1999*, 2000

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap

• Underbilaga 1

också vända på resonemanget och säga att företrädare för tekniken här har kunnat utöva och utövar ett betydande politiskt inflytande utan att behöva gå den politiska vägen.⁵⁶

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet ska på uppdrag av KK-stiftelsen studera hur de kommuner som under åren 1995–1999 erhöll medel inom ramen för stiftelsens 27 fyrtorsprojekt arbetar vidare med IT-utveckling i skolan. När det gäller frågan om kommunernas fortsatta finansiering och budgetering av IT poängterar en forskare vid handelshögskolan i en promemoria att de externa intäkterna var av engångskaraktär, medan kostnaderna för att upprätthålla användandet av informationsteknik är löpande och ska rymmas i den kommunala budgeten. För att inte satsningarna på sikt ska förtvina krävs därför långsiktiga omprioriteringar eller nytillskott i budgeten. Forskaren skriver vidare att om IT-strukturen betraktas som strategiskt viktig kan det vara så att fortsatta IT-satsningar sker på bekostnad av andra resurser som man traditionellt betraktat som viktiga för skolan. Då personal står för ca 80 % av kostnaderna är det främst personaltäteten som hotas om tilldelningen av ekonomiska medel är konstant trots att nya inbyggda kostnadsbärande tillkommer, menar forskaren.⁵⁷

Projektet ”Skola i utveckling”

”Skola i utveckling” är den samlade beteckningen på sju utvecklingsområden där Skolverket som ett led i arbetet med att följa implementeringen av den senaste läroplanen (Lpo 94) under två år följde och gav stöd till ca 270 skolors utvecklingsarbete. Ett av delprojekten hette ”Informationstekniken i undervisningen”. I projektet följdes 50 skolor under läsåren 1996/97 och 1997/98 i arbetet med att implementera och utveckla informationsteknik i undervisningen. Syftet var bl.a. att sprida erfarenheter från skolornas utvecklingsarbete.

I skriften *Verktyg som förändrar. En rapport om 48 skolors arbete med IT i undervisningen* från 1999 beskriver fem s.k. rapportörer hur utvecklingsprocessen i skolorna såg ut under de två åren och vilket resultat arbetet gav. Rapportörerna menar att introduktionen av IT på projektskolorna utan tvivel har medfört stora förändringar för eleverna. Orsaken tror man kan vara att många skolor samtidigt har gått över till ett mer problemorienterat och informationssökande arbetssätt, där användandet av IT som ett pedagogiskt verktyg ingår som en viktig del. Liksom forskarna inom ELOIS-programmet vill rapportörerna dock inte hävda att det är informationstekniken i sig som

⁵⁶ Riis, Holmstrand, Jedeskog; *Visionär entusiasm och realistisk eftertänksamhet*, 2000

⁵⁷ Olsson, Östen; *Om uthållig IT-utveckling i skolan – hur kommunerna arbetar vidare*, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, avdelningen för studier av organisation och samhälle, 2001

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

•
Underbilaga 1

driver skolutvecklingen. I stället konstaterar man att det inte är helt lätt att reda ut sambandet mellan IT-användning och det nya arbetssättet.

Ett problem med det elevaktiva arbetssättet, där eleverna själva söker sin information med hjälp av bl.a. Internet och cd-rom, är att eleverna inte alltid har tillräckliga kunskaper för att värdera informationen som de finner på Internet. Svårigheterna att finna information med relevans och kvalitet medför att vissa skolor väljer att inte ansluta sig till Internet, medan andra väntar med att använda Internet till dess att eleverna uppnått en viss ålder. De flesta skolor försöker enligt rapporten dock lösa problemen, exempelvis genom att tillhandahålla ”småbibliotek” med referenslitteratur på olika platser i skolbyggnaden.

Rapportörerna beskriver IT som ”när drömmar, visioner och förväntningar möter kabelhärvor, krånglande utrustning och bristande resurser.”⁵⁸ Man skriver att på flera skolor framhålls hur bristen på teknisk support skapar problem i den pedagogiska verksamheten. Skolorna upplever också att det är svårt att få förståelse för att man behöver resurser för support.

Rapportörerna menar att det är tydligt att det är de enskilda kommunerna som får finansiera den största delen av kostnaden för en IT-satsning. Pengarna läggs framför allt på hårdvarusatsningar och nätuppkopplingar. Kompetensutvecklingen av lärare har generellt sett kommit i andra hand. I rapporten sägs att kostnaderna för IT-utrustningen, kompetensutvecklingen och tillhörande frågor i kombination med neddragningar har lett till en flora av nya grepp för att skaffa medel. Bland finansieringsformerna nämns projektmedel av olika slag (t.ex. medel från EU, KK-stiftelsen eller Telia), sponsring och omprioriteringar. Det finns dock enligt rapporten många kritiska röster till den här utvecklingen. Flera hävdar att det mest är skolor i storstäder som fått sponsring. Man menar också att det inte heller är alla förunnat att erhålla pengar genom projekt, då KK-stiftelsen och Telia vill lyfta fram de goda exemplen. En viktig fråga som skollidarna brottas med är hur man ska fördela resurserna så att man inte satsar fel. Det finns inget utrymme för ekonomiska misstag.

Utvärdering av försök med bärbara datorer till elever och lärare

I rapporten *Att organisera pedagogisk frihet; fallstudie av självständigt arbete med datorstöd vid en grundskola* (2001) utvärderar Lars Naeslund vid Linköpings universitet ett försök vid en glesbygdsskola i Sverige där varje elev och lärare fick disponera var sin bärbar dator under perioden augusti 1996–december 1999. Projektet finansierades av EU:s strukturfond (15 miljoner kronor), länsstyrelsen (5 miljoner kronor), KK-stiftelsen (15 miljoner

⁵⁸ Skolverket, referensmaterial; *Verktyg som förändrar. En rapport om 48 skolors arbete med IT i undervisningen*, 1999, s. 70

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .

Underbilaga 1

kronor) och Arbetslivsfonden (8 miljoner kronor). Sammanlagt satsades 43 miljoner kronor på skolförsöket. Försöket kan ses som en glesbygdssatsning, som ett IT-försök och som ett skolutvecklingsprojekt. Försöksskolan ansluter till Skola 2000 vad gäller ramverket (lokaler m.m.) och dess verksamhetsidé har likheter med tankarna kring den tänkta praktiken i Skola 2000.⁵⁹

Naeslund menar att datorerna har givit småvinster på enskilda punkter, vilket sammantaget har gjort en hel del för att, med Naeslunds ord, ”öka acceptansen för skolarbetet”. Däremot är det svårt att peka ut viktiga punkter, där man kan påstå att något har blivit möjligt enbart tack vare det som just datorerna har tillfört. Naeslund har vidare funnit att eleverna har blivit orädda och vana datoranvändare, att motivationen har varit god och att flertalet elever har kunnat hantera kraven på ökat ansvarstagande. Samtidigt konstaterar han att eleverna inte har fått så mycket träning i att lyssna, diskutera och arbeta i grupp, då den vanligaste arbetsformen har varit enskilt arbete med textproduktion. Naeslund befarar också att den långt drivna friheten när det gäller val av ämne och material för enskilda arbeten kan leda till att det inte finns några referensramar att ha som grund för ett gemensamt samtal.

Som ett svar på IT-kommissionens skrivningar i SOU 1994:118 om att pedagogiken kan utvecklas och inläringen förbättras genom IT, framhåller Naeslund att pedagogiken har förändrats på försöksskolan, men knappast utvecklats. Naeslund anser att försöksskolan lämnar svagpresterande elever åt sitt öde på ett oacceptabelt sätt. Inget tyder heller på att inläringen har förbättrats. Naeslund upplever att klyftorna mellan eleverna är stora när det gäller deras förmåga att hantera sina uppgifter. Han menar att även tidigare studier och kultursociologiska teorier pekar på att det är sannolikt att en friare pedagogik (som det här försöket representerar) leder till större spridning mellan dem som är kulturellt besuttna respektive fattiga. Dock är det inte utrett om klyftorna ökar eller om de bara blir synligare, och om eventuellt ökade klyftor främst beror på att de duktiga blir bättre eller på att de svagare blir sämre.

⁵⁹ I idéskrifter från Svenska Kommunförbundet och de båda lärarorganisationerna Sveriges Lärarförbund (TCO) och Lärarnas Riksförbund (SACO) tecknades visioner om en förändrad lärarroll, nya karriärvägar för lärare etc. Skola 2000 uppträdde i två skepnader: dels som ett pedagogiskt ramverk med annorlunda och flexibla lokaler (grupprum i stället för korridorer med klassrum och katedrar), dels som en pedagogisk verksamhetsidé med processer i riktning mot elever som kunskapssökande subjekt och pedagogen som kunskapsstödande aktör. (Naeslund, 2001)

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

•
Underbilaga 1

Bilaga 2: Fallstudier av ITiS i tre kommuner

Glesbygdskommunen Bräcke

Bräcke kommun ligger ca sju mil sydost om Östersund i Jämtlands län och har ungefär 7 500 invånare. Kommunen består av de tre tätorterna Bräcke, Kälarne och Gällö. Det finns nio skolor i kommunen, varav fem är byskolor med runt 20–70 elever per skola. Totalt har Bräcke kommun ca 1 200 elever. Drygt 1 000 av dessa går i grundskolan.

Tidigare IT-projekt gav en god grund för ITiS

Bräcke kommun har sedan tidigare erhållit externa projektmedel för satsningar på IT i skolan. 1994 startade man projektet *Bräcke IT*, vilket omfattade 10 miljoner kronor och till en del finansierades med medel från EU. Bräcke IT innebar att kommunen när det gäller IT-tillgång och IT-pedagogik enligt egen utsago kunde lägga sig på en nivå över riksgenomsnittet. Bräcke IT följdes 1996 av länsprojektet *Utsikt*. Samtliga kommuner i Jämtlands län deltog i projektet, som var ett av KK-stiftelsens s.k. ”fyrtornsprojekt”. Projektet omfattade 30 miljoner kronor. Pengarna användes bl.a. till att utbilda närmare 50 IT-pedagoger i länets skolor samt till att bygga upp det gemensamma, Internetbaserade e-postsystemet Z online.

I och med Bräcke IT och Utsikt hade Bräcke kommun ett bra utgångsläge för genomförandet av ITiS. Det fanns redan en etablerad grundorganisation med kunskaper om hur man startar och driver IT-projekt i skolan. Vidare var tekniktillgången god och det fanns IT-pedagoger i tjänst ute på skolorna. Dessutom hade kommunen sedan tidigare upprättat goda kontakter med andra kommuner och skolor i länet.

Projektmedel fungerar som tillfällig finansieringsform för IT i skolan

De externa projektpengarna har som nämnts ovan gjort det möjligt för Bräcke att under en tid ha särskilda IT-pedagoger på skolorna. IT-pedagogerna har fungerat som såväl pedagogiska som tekniska resurser. Det senaste året har man emellertid inte haft några IT-pedagoger, då projekt-pengarna som har finansierat dessa tjänster har tagit slut. Teknisk support i organiserad form tillhandahålls på skolorna numera uteslutande av kommunens övergripande IT-resurs, som har sex anställda. De intervjuade i Bräcke upplever att tillgången på teknik och support hittills (dvs. hösten 2001) har varit relativt god. Samtidigt är man medveten om att situationen kommer att förändras. De externa projektmedlen har gjort att kommunen i fråga om

teknik och support har kunnat hålla en hög standard i relation till kommunens budget. År 2002 finns det inte några nya projektpengar att ta del av, vilket kommer att försätta kommunens skolor i ett helt annat ekonomiskt läge. Man blir då uteslutande beroende av den kommunala budgeten, och kommunen har i budgeten för 2002 satt av hälften så mycket pengar för underhåll och support av datorer som skolorna har begärt.

IT-samordnaren i Bräcke kommun, som även fungerar som kommunal samordnare för ITiS, har lagt ned mycket tid och energi på att söka externa projektmedel av olika slag för IT-satsningar i skolan. Samordnaren konstaterar dock att när det gäller externa medel är det pilotprojekt som får stöd. Det var det faktum att kommunen var så tidigt ute med sin IT-satsning 1994 som gjorde att man erhöll medel från EU. Motsvarande pengar hade nog inte gått att erhålla några år senare, tror samordnaren. Det är således svårt att finansiera såväl ”vanliga” projekt (dvs. icke-”pilotprojekt”) som det löpande IT-arbetet i skolorna med hjälp av externa medel.

För att kunna hålla nere kostnaderna för datorutrustningen strävar kommunen efter att bygga system som gör det möjligt att använda gammal apparatur. Liksom många andra kommuner i landet använder sig skolorna i Bräcke av systemet med ”tunna klienter”. Det innebär att äldre, begagnade datorer ges en hög kapacitet genom att de kopplas till en gemensam, stark server.

Genomförandet av kompetensutvecklingen

Riktad grundutbildning och små arbetslag

Lärare i Bräcke kommun har deltagit och ska delta i ITiS kompetensutveckling våren 2000 och våren 2002. Enligt ITiS-delegationens riktlinjer ska kommunerna erbjuda de lärare som har behov av det en allmän, grundläggande datorkurs innan själva ITiS-arbetet startar. Bräcke har här valt en egen uppläggning av ITiS genom att arrangera mer riktade grundutbildningar för samtliga deltagande lärare. Efter att arbetslagen har presenterat sina projektidéer genomför kommunen utbildningar som utformas för att passa de tänkta projekten. Om ett arbetslag planerar att exempelvis göra en hemsida som ITiS-projekt får de under grundkursen lära sig hur man rent praktiskt går till väga för att göra en hemsida. Grundkursen genomförs terminen innan själva ITiS och projektarbetet tillsammans med eleverna går av stapeln.

Lärarna i Bräcke var redan före ITiS-satsningen organiserade i arbetslag. Det låga elevantalet i kommunen innebär emellertid att arbetslagen överlag är mycket små. ITiS-delegationen har förordat arbetslag på ungefär sju personer medan arbetslagen i Bräcke ibland kan bestå av endast två personer. Inför genomförandet av kompetensutvecklingen våren 2000 diskuterade Bräcke denna fråga med den regionala samordnaren och andra kommuner i länet. Man kom fram till att det inte fanns så mycket att göra åt detta faktum, utan att ITiS skulle genomföras i de arbetslag som fanns.

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

Underbilaga 2

En annan fråga som aktualiserades var huruvida obehöriga lärare skulle få delta i ITiS. Bräcke ställde denna fråga till ITiS-delegationen och fick av delegationens dåvarande kanslichef beskedet att det gick bra att inkludera obehöriga lärare i kompetensutvecklingen.

Lärarnas erfarenheter av kompetensutvecklingen

De lärare som revisorernas kansli har träffat i Bräcke kommun har varit nöjda med sin ITiS-medverkan. Tre lärare vid Bräcke skola hade som ITiS-projekt att göra en hemsida tillsammans med eleverna. Hemsidan syftar till att utveckla kommunikationen skola – föräldrar, och klassen driver den fortfarande. Lärarna menar att i och med att man har fortsatt med projektet även efter ITiS fyller det en funktion, och föräldrarna som har tagit del av hemsidan är nöjda. Lärarna konstaterar att de lade ner mycket tid och energi på kompetensutvecklingen inom ITiS. Den egna fortbildningen i arbetslaget och vid seminarierna med andra arbetslag genomfördes utanför undervisningstid. Det var ett krav från rektorns sida att lärarnas lektioner inte fick drabbas. Sammantaget anser de båda lärarna att ITiS för dem personligen har inneburit att det allmänna datorkunnandet och intresset för att lära sig mer har ökat. Samtliga de lärare som revisorernas kansli har träffat hade egna datorer hemma redan innan de deltog i ITiS.

Utbildningsorganisationen

Inom länet har olika lärosäten anordnat/deltagit i utbildningar för olika grupper. Kommunen finner det olyckligt att organisationen är sådan att inte en och samma utbildningsanordnare ansvarar för skolledarutbildningen, handledarutbildningen och deltar i lärarnas ITiS-seminarier. Enligt kommunens uppfattning har samordningen mellan de olika utbildningsanordnarna varit otillräcklig.

Handledarutbildningen och handledarens roll

I Bräcke kommun har två lärare genomgått handledarutbildningen inom ITiS. Den första läraren gick utbildningen hösten 1999 och handledde arbetslagen våren 2000. Utbildningen arrangerades av Umeå universitet. Enligt handledaren var det en bra utbildning. Möjligtvis hade ytterligare en förtjänst varit om utbildningen hade samordnats med utbildningen för skolledarna. Utbildningen var inte heller helt tillämplig för den situation som handledaren skulle komma att befinna sig i. Handledarskapet blev problematiskt med anledning av att antalet arbetslag inom Bräcke kommun var stort, med ett fåtal lärare i varje, och genom de stora geografiska avstånden mellan skolorna i kommunen. Handledaren, som var stationerad i Bräcke, valde därför att delegera vissa uppgifter till IT-pedagogerna i Kälarne och Gällö. Trots delegeringen av uppgifter blev arbetsbelastningen på handledaren hög.

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

·
Underbilaga 2

Den andra läraren genomgick handledarutbildningen i Stockholm. Han är nöjd med utbildningen och menar att den gav honom kunskaper som är värdefulla även i andra sammanhang än ITiS.

Synpunkter på skolledarutbildningen

När det gäller den utbildning som inom ITiS arrangeras för skolledarna är erfarenheterna inte riktigt lika positiva. De två rektorer som revisorernas kansli har träffat genomgick utbildningen i Umeå hösten 1999. Även om utbildningen innehöll vissa intressanta inslag upplevde inte rektorerna att den gav dem så mycket. En av rektorerna menar att utbildningsanordnaren från början nog inte hade klart för sig hur skilda bakgrundskunskaper de olika skolledarna hade. För rektorerna i Bräcke låg utbildningen, i alla fall inledningsvis, på en alltför låg nivå i förhållande till deras bakgrundskunskaper. Rektorerna framhåller dock att utbildningsarrangören Umeå universitet verkar ha varit lyhörd för kritiken och förbättrat utbildningen.

Kostnader för kommunen

Deltagandet i ITiS har inneburit vissa kostnader för Bräcke kommun. Statsbidraget för lärarnas kompetensutveckling räcker till att finansiera handledartjänsten och lärarnas utbildning men det finns inte några pengar över för kommunens administration av ITiS. Den kommunala samordnaren menar att hur mycket arbetstid han lägger på samordningen av ITiS har varierat, i början krävdes mer arbete än nu, men han gör uppskattningen att en dag i veckan går åt till ITiS-relaterade sysslor. Andra kostnader för ITiS som nämns är lärarnas tid och införskaffandet av speciell utrustning för vissa ITiS-projekt (exempelvis digitalkameror och skanner). Kommunen har inte kostat på någon försäkring eller extrautrustning till lärardatorerna.

Kommunen har valt att komplettera ITiS bidrag för infrastruktursatsningar med egna pengar. De satsade medlen har bl.a. använts till fiberanslutning till gymnasieskolan, fastighetsnät på vissa skolor, förbättrad säkerhet (brandväggar etc.) samt till att under en period bekosta skolornas e-postsystem.

Sammanfattande omdöme om ITiS

Bräcke kommun anser att deltagandet i ITiS på det stora hela har varit lyckosamt för kommunen. "Statliga medel är mer än värdefulla", framhåller den kommunala samordnaren. Han uppskattar också att ITiS är en styrd och välkontrollerad satsning. Det hade annars funnits en risk att pengarna inte hade kommit IT-arbetet i skolan till del, menar samordnaren.

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

·
Underbilaga 2

Stockholmskommunen Huddinge

Huddinge kommun tillhör Stockholms län. Med sina 86 000 invånare är Huddinge den största kommunen i länet efter Stockholm. I kommunen finns ungefär 15 000 elever fördelade på 40 skolor, varav 5 är friskolor. Skolororganisationen i Huddinge kommun var vid tiden för granskningen (hösten 2001) splittrad. Gymnasieskolan har tillsammans med musikskolan och komvux tillhört utbildningsnämnden och dess förvaltning. Grundskolan har däremot varit uppdelad på sex kommunaldelsnämnder där varje kommundel har eget budgetansvar. Detta förhållande har inneburit att grundskolornas tillgång till datorer och IT har kunnat skilja sig mycket åt beroende på kommundel. Beslut har dock tagits om att en gemensam nämnd ska bildas för hela skolsystemet.

ITiS betydelse för skolororganisationen

Specialdestinerade statsbidrag till kommunerna är enligt den kommunala samordnaren för ITiS ”alltid lite farliga”. Det gäller särskilt riktade satsningar gentemot delar av en kommun. Kommunerna har sin egen planering och att ”plötsligt kasta in pengar” rubbar denna. Tidsbegränsade insatser har dessutom nackdelen att de oftast inte lever vidare efter projektets slut. Samordnaren menar emellertid att ITiS har fungerat väl, då satsningen har riktat sig till kommunen som helhet. ITiS har därmed inneburit en möjlighet för kommunen att i egen regi lyfta fram de kommundelar och skolor där IT-användningen har varit eftersatt.

ITiS-delegationen har haft som krav att ITiS ska kunna relateras till kommunens skolplan och till lokala arbetsplaner i kommunen. För Huddinge ledde detta krav till att man bestämde sig för att utarbeta en ny IT-strategi (eller e-strategi, som kommunen benämner det) för kommunens skolor. Den kommunala samordnaren i Huddinge beskriver arbetet med att ta fram den nya e-strategin som en positiv utvecklingsprocess, där man tvingades se kommunen som en helhet.

Den kommunala samordnaren anser att ITiS krav på kommunerna i allmänhet har varit vettiga och relevanta. Däremot är han kritisk till de villkor som finns för medlen från KK-stiftelsen. Pengarna är inte helt användbara, då det exempelvis är väldigt svårt för arbetslag att komma ifrån arbetet i skolan en dag för att göra ett studiebesök i en annan stad. Vidare kan skolledarna söka pengar för att bilda nätverk med andra skolledare. Samordnaren ifrågasätter att skolledarna på eget initiativ utnyttjar denna möjlighet.

På många av skolorna i Huddinge arbetade lärarna i arbetslag redan före ITiS. De skolor som inte hade arbetslag (framför allt gymnasieskolor) tvingades i och med deltagandet i ITiS att konstruera arbetslag. Den kommunala samordnaren har inte upplevt detta som något problem. Han menar i stället att ITiS här har ”varit en styrka”, eftersom man ”fick en chans att visa att arbetslag är bra.” Ett annat krav från ITiS-delegationens sida har varit att skolororganisationen ska vara utformad så att arbetslaget på ett meningsfullt

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

.
Underbilaga 2

sätt kan arbeta med ett gemensamt utvecklingsprojekt tillsammans med elever. Detta krav har inte helt gått att leva upp till i den gymnasiala vuxenutbildningen. Anledningen är att det är svårt för lärarna att finna en gemensam elevgrupp eftersom eleverna läser så olika ämnen.

När det gäller de tekniska förutsättningarna för deltagandet i ITiS är det i Huddinge upp till varje skola att se till att man lever upp till delegationens krav på ”tillräckligt antal” väl fungerande datorer, möjligheter till uppkoppling mot Internet samt en supportorganisation för hantering av teknikproblem. Alla skolor i Huddinge har datorer, även om tillgången ser olika ut på olika skolor. Rent generellt är den kommunala samordnaren av uppfattningen att skolorna i Huddinge kommun behöver införskaffa fler datorer och utöka den tekniska supporten avsevärt.

Erfarenheter av lärarnas deltagande i ITiS

Revisorernas kansli har besökt lärare och rektorer vid två grundskolor i Huddinge kommun för att ta del av deras erfarenheter av ITiS. Vårbackaskolan i Vårby är en låg- och mellanstadieskola med drygt 300 elever. Skolan har en väl utvecklad IT-infrastruktur med såväl eget datornät som ett flertal datorer (två per klassrum) och skannrar. Skolan har sedan hösten 2000 fått del av de s.k. ”storstadspengarna”, vilka har använts till att införskaffa extra datorer. Skolan har med hjälp av storstadspengarna också anställt en särskild mediepedagog och införskaffat digitala kameror. Trångsundsskolan i Trångsund är en låg-, mellan- och högstadieskola med ungefär 600 elever. I varje klassrum finns en dator. Utöver detta finns ett antal datorer utplacerade i en datasal samt i skolans bibliotek. Två lärare arbetar halvtid som IT-resurser på skolan.

De två lärare som har intervjuats på Vårbackaskolan deltog i ITiS vårterminen 2001. Lärarna har varit datorintresserade sedan länge och har goda kunskaper inom området. En av lärarna fungerar också som IT-ansvarig på skolan. De båda lärarna uppskattade ITiS kompetensutveckling. Eftersom de hade goda kunskaper i IT-frågor redan innan kompetensutvecklingen innehöll utbildningen dock inte så mycket nytt. Den blev inte heller särskilt krävande. När det gäller seminarierna med lärarhögskolan uppskattades särskilt ett seminarium på temat Internet och etik, vilket föranledde vidare diskussioner på skolan. Båda lärarna hade egna datorer hemma innan ITiS. Det hade även de två lärare som intervjuades vid Trångsundsskolan.

De intervjuade lärarna på Trångsundsskolan undervisar elever i årskurs sex till nio. Liksom lärarna från Vårbackaskolan deltog de i ITiS kompetensutveckling våren 2001. Lärarna upplever att den största fördelen med ITiS var att de fick tid och möjlighet att tillsammans med andra lärare diskutera pedagogiska frågor med en kompetent handledare. I det ordinarie arbetet ska det finnas tid för pedagogiska samtal men i praktiken hinns detta aldrig med. I och med deltagande i ITiS var tiden *tvungen* att tas, samtidigt som det fanns en handledare som styrde upp arbetet. Tiden för diskussionerna och semi-

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .

Underbilaga 2

nariearbetet inom ITiS tog lärarna från sin egen planeringstid, dvs. den tid de använder till att förbereda lektioner.

Inom arbetslaget diskuterades bl.a. begreppen elevorienterad, ämnesövergripande och problembaserad undervisning, och överföringen av dessa idéer till praktiskt arbete. Lärarna framhåller att det är viktigt att ibland reflektera över sin egen undervisning och vad man vill åstadkomma med den. Det verkar stärkande för den egna lärarrollen.

Seminarier och examination

Även lärarna vid Trångsundsskolan uppskattade seminariet om Internet och etik mycket. Vissa andra av de totalt fyra seminarier som hölls utöver slutredovisningen gav däremot inte lika mycket. Lärarna hade gärna haft fler professionella föreläsare i stället för seminarier där andra skolor redovisade sina ITiS-arbeten.

När det gäller de redovisningar som ITiS-projekten mynnar ut i och som ligger till grund för examinationen av arbetslagen menar lärarna vid Trångsundsskolan att kraven borde ha varit högre. De anser att redovisningarna av ITiS-projekten i flera fall var undermåliga och att det har varit för lätt att klara sig igenom examinationen. Trångsundslärarna hade också gärna velat ha mer respons på sitt arbete.

Handledaruppdraget och handledarutbildningen

Det är handledarna som godkänner arbetslagens ITiS-arbeten. I Huddinge finns sex handledare. Dessa personer är lärare i grunden och rekryterades av den kommunala samordnaren genom personkännedom och kontakter med skolledare. Handledarnas löner har varit föremål för diskussioner mellan kommunen och lärarnas fackförbund. Kommunen har inte ansett sig ha möjlighet att erbjuda handledarna högre löner under projektiden. Den kommunala samordnaren menar att han däremot har försökt höja handledandets status på andra sätt, exempelvis genom att låta handledarna delta i konferenser och medverka vid informationsmöten med politiker och skolledare.

Revisorernas kansli har träffat tre handledare i kommunen för att diskutera deras erfarenheter av handledaruppdraget och den utbildning som föregick uppdraget. Handledarnas inställning till sitt uppdrag är positiv. Samtliga vittnar dock om att det inte alltid är helt okomplicerat att kombinera handledaruppdraget med att vara klasslärare, då handledaruppdraget innebär att man måste vara borta från undervisningen ganska mycket. För två av handledarna sätter skolorna in vikarier, medan den tredje försöker lösa det på andra sätt.

Handledarutbildningen, som i det aktuella fallet arrangerades av Lärarhögskolan i Stockholm, har handledarna skiftande erfarenheter av. En av handledarna gick utbildningen hösten 1999, dvs. ITiS första termin. Hon och två kollegor från Huddinge var mycket kritiska till utbildningens uppläggning

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap

• Underbilaga 2

och ansåg att den var ostrukturerad. De upplevde också att utbildningen innehöll dubbla budskap; dels att handledarna skulle hjälpa arbetslagen med tekniska lösningar, dels att handledarnas uppgift var av pedagogisk art och att det mer handlade om skolutveckling än om IT. Handledaren skrev ett brev till den kommunala samordnaren där dessa synpunkter samt förslag till förbättringar framfördes. De två andra handledarna deltog i handledarutbildningen våren 2000 och är båda nöjda. En av dem menar emellertid att utbildningen gärna kunde ha varit längre och att det hade varit bra att få mer träning i själva handledandet. Samtliga handledare uppskattade de två utbildningsdagar som anordnades av KK-stiftelsen.

Skolledarutbildningen

Skolledarna fyller en uppmuntrande och pådrivande funktion i skolornas arbete med ITiS. Utbildningen som inom ITiS arrangeras för skolledarna syftar till att fördjupa deras insikt om och förståelse för sin egen roll i arbetet med skolutveckling och informationsteknik. Den kommunala samordnarens intryck är att skolledarna i Huddinge som deltog i utbildningen i ett tidigt skede av ITiS i allmänhet var missnöjda med utbildningen. Efter hand har utbildningen dock blivit bättre och upplevts som mer meningsfull av skolledarna.

Rektorn och en biträdande rektor på Vårbackaskolan som har genomgått skolledarutbildningen hösten 1999 anser att utbildningen ”gav vissa idéer” men att den var mindre givande i övrigt. De menar att hur man som skolledare upplever utbildningen kan bero på hur pass långt fram skolan ligger sedan tidigare när det gäller IT. För rektorn kom utbildningen inte heller riktigt väl i tiden, eftersom han vid denna tidpunkt var ny som skolledare. Rektorn på Trångsundsskolan upplever, i alla fall så här i efterhand, att det ställdes för låga krav på deltagarna. Lärarna var dock inspirerande och kursen erbjöd många olika aktiviteter såsom debatter, diskussioner och projektarbeten. Enligt rektorn hade utbildningen också gärna fått vara mer koncentrerad till ett antal heldagar i följd.

Kostnader för kommunen

Huddinges kommunala samordnare påbörjade arbetet med att koordinera och administrera ITiS i maj 1999 och är projektanställd för detta ändamål fram till maj 2002. I början arbetade han heltid som samordnare och hösten 2001 uppgår arbetsbördan fortfarande till ”i princip” heltid. Huddinge kommun har enligt samordnaren fått ta på sig en betydande kostnad för genomförandet av programmet. Samordnaren konstaterar att ITiS-projektet aldrig hade kunnat genomföras på det sätt som var tänkt utan kommunala samordnare. I större kommuner är detta i det närmaste en självklarhet, menar han, då stora mängder information har såväl producerats som distribuerats. Kommunens kostnad för samordning av ITiS var inte något som man kunde ha förutsett eller budgeterat.

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

Underbilaga 2

När det gäller ITiS påverkan på skolornas ekonomi framkom vid intervjun på Vårbackaskolan att en negativ effekt är det behov av vikarier som ibland uppstår. Lärarnas kompetensutveckling genomförs inte enbart utanför undervisningstid och ITiS ersätter inte skolans utgifter för vikarier. De intervjuade skolledarna anser dock att ITiS positiva effekter uppväger detta problem.

ITiS infrastrukturbidrag har inneburit att Huddinge kommun har kunnat tidigarelägga vissa planerade investeringar. Att en del driftskostnader därmed har kommit att belasta kommunens budget tidigare än kalkylerat är något som har gått att hantera. Infrastrukturbidraget har i kommunen framför allt använts till nyinstallation och förbättring av lokala fastighetsnät.

Hanteringen av lärardatorerna i Huddinge

De datorer som tillhandahålls de deltagande lärarna för disponering i hemmet kan enligt den kommunala samordnaren komma att medföra kostnader för kommunerna. Tillverkarens garanti och support för datorerna gäller i tre år. Sedan vet man inom kommunen inte riktigt vad man ska göra med datorerna. Frågan har diskuterats med den regionala samordnaren och skattemyndigheten. Kommunen vill inte gärna skänka bort datorerna till lärarna eftersom de då blir en skattepliktig förmån för lärarna. Datorerna kan inte heller brukas i kommunens nätverk eftersom de är av en annan standard än den standard kommunen har valt att använda. Enligt den kommunala samordnaren blir lösningen troligtvis att lärarna får använda datorerna till dess att de avskrivs eller så får de köpa ut dem enligt hemPC-modellen.

På Vårbackaskolan diskuteras vad skolan ska göra med de datorer som genom ITiS tilldelas lärarna, om lärare som har genomgått ITiS slutar sitt arbete inom kommunen. Skolan är angelägen om att finna användningsområdet för dessa datorer. För närvarande finns flera återlämnade datorer som inte används. Diskussioner har förts om att låna ut datorerna till eventuella nyanställda lärare som har genomgått ITiS i någon annan kommun. Ett annat alternativ är att använda datorerna i skolan utan att ha någon nätanslutning.

Rektorn på Trångsundsskolan framhåller att det finns ett behov av ytterligare datorer och teknisk support i skolan. Som det ser ut i dag kan en elev tvingas ägna en hel lektionstimm till att vänta på att få skriva ut ett dokument från en skrivare. Den bristande tillgången på support gör att tekniska fel upplevs som mycket störande. Skolan behöver också mer fysiskt utrymme för datorerna. Av dessa skäl ifrågasätter rektorn ITiS satsning på att förse deltagarna i kompetensutvecklingen med datorer för privat bruk. Särskilt sedan de flesta lärare har datorer hemma sedan tidigare. Rektorn menar att det hade varit rimligare att använda pengarna för lärardatorerna direkt i skolan, så att de kommit eleverna till del.

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap

• Underbilaga 2

Användningen av IT i undervisningen

Trångsundsskolans rektor konstaterar att datoriseringen innebär en ny typ av kostnad för skolan. Kostnaden är inte heller liten. Utvecklingen mot en ökad datoranvändning är emellertid inte något som kommunen i Huddinge har kompenserat skolorna för ekonomiskt. I stället ankommer det på skolorna att kostnadseffektivisera och försöka hitta nya lösningar för att finansiera datoriseringen.

”Man får surfa i stället för att titta på TV”

Tanken bakom ITiS är att stimulera skolorna och skolhuvudmännen att satsa på IT-utveckling. IT ska användas i undervisningen som ett pedagogiskt verktyg. De båda lärarna vid Vårbackaskolan använder gärna IT i undervisningen, och anser att ITiS har fått dem att göra det än mer. Lärarna påpekar att det finns ett tryck från elevhåll att få använda datorer i skolan och exempelvis lära sig programmera, och ”då kan inte fröken kunskapsmässigt ligga ljusår bakom eleverna”. Lärarna konstaterar samtidigt att det krävs ett stort personligt intresse och engagemang för att kunna använda IT i undervisningen. Informationstekniken är ett område som utvecklas mycket snabbt. Dessutom är det tidskrävande att försöka finna bra texter, länkar, program etc. som eleverna kan använda sig av. Att söka efter lämpligt undervisningsmaterial är något som inte hinns med på arbetstid, utan det måste göras på fritiden. ”Man får surfa i stället för att titta på TV”, som en av lärarna uttrycker det.

”... lösningen är snarare det didaktiska samtalet”

En av lärarna vid Trångsundsskolan uppger att hans egen användning av datorer i undervisningen var väldigt sporadisk innan ITiS. Användningen har nu möjligtvis ökat, men inte i någon stor utsträckning. De få datorer som finns i klassrummen (vanligtvis en) används under lektionerna framför allt av de elever som har särskilda behov. Läraren menar att IT allmänt sett är ett verktyg bland många andra, och det är inte avgörande för att bedriva en väl fungerande undervisning. Han säger sig ibland få känslan av att man i allmänhet tror att lösningen på de pedagogiska problemen i skolan är att alla får en dator. Lösningen är snarare det pedagogiska, didaktiska samtalet, menar läraren.

Den andra läraren vid Trångsundsskolan tillägger att det dock är frustrerande att inte alltid kunna använda datorn i undervisningen, även om man vill. Själv drar hon sig ibland för att använda datorer i undervisningen av anledningen att det så ofta inträffar något tekniskt problem.

”IT-kommunen” Sandviken

Sandviken är den tredje största kommunen i Gävleborgs län och har en folkmängd på 37 000 personer. Det finns ungefär 6 500 grundskole- och gymnasieelever i kommunen, fördelade på 26 grundskolor och 2 gymnasieskolor.

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .

Underbilaga 2

Sandvikens kommun har aktivt satsat på att utveckla användandet av informations- och kommunikationsteknik i skolan sedan många år tillbaka. Under åren 1994–1999 pågick det omfattande projektet ”Kunskapsstöd i undervisningen”. Inom ramen för projektet utbildades ett stort antal lärare, från förskola till gymnasium och komvux, och närmare 700 datorpedagogiska delprojekt genomfördes i kommunens skolor. Vidare innebar satsningen att ca 950 datorer och annan utrustning tillfördes skolorganisationen, samt att en utbyggnad av datornätverken gjordes.

När KK-stiftelsen 1995/1996 startade sina s.k. ”fyrtnorsprojekt” inom området skolutveckling och IT (se kap. 2.2) ansökte kommunen om att få delta med sitt kunskapsstödsprojekt. Projektet antogs och kommunen erhöll sammanlagt 15 miljoner kronor i bidrag från KK-stiftelsen. Kommunen själv satsade ca 50 miljoner kronor på projektet under åren 1994–1999.

Inom Sandvikens kommun finns sedan 1997 en särskild IT-pedagogisk resurs för skolan som heter vITalen. Det är ett centrum med sju anställda (fördelade på 5,6 heltidstjänster) som arbetar för att främja och underlätta användandet av IT som ett pedagogiskt verktyg i skolan. Bland annat arrangerar vITalen datautbildningar och seminarier för skolans personal och deltar i arbetet med skolornas gemensamma intranät Källan. Kommunen har också ett IT-kontor som ansvarar för kommunens datorteknik och sköter viss teknisk support.

Önskemål om egen uppläggning av ITiS

När kommunen fick kännedom om ITiS konstaterade man att skolorna i Sandviken på många sätt hade kommit längre i fråga om IT-användning än vad ITiS förutsatte. I och med den stora satsningen Kunskapsstöd i undervisningen hade kommunen redan genomfört många av de inslag som ingick i ITiS kompetensutveckling. Kommunen önskade därför få möjlighet att inom ramen för ITiS bygga vidare på Kunskapsstöd i undervisningen. Bland annat ville man arbeta för att göra skollärdarna mer delaktiga i utvecklingsarbetet. Kommunen kontaktade Delegationen för IT i skolan för att få veta om man på egen hand kunde få utforma kompetensutvecklingen på ett sätt som bättre överensstämde med kommunens behov. Enligt uppgift från kommunen sade delegationen dock nej till detta med motiveringen att ITiS skulle se likadant ut i hela landet.

När det gäller infrastrukturbidraget för Internet och e-post har möjligheterna till en behovsanpassad användning varit större. Eftersom alla elever och lärare i Sandviken redan hade tillgång till Internet och e-post har kommunen använt ITiS infrastrukturbidrag till att fortbilda lärare i det e-postsystem som skolorna använder. Med det vill man få lärarna att upptäcka den pedagogiska nyttan med e-postsystemet. Samtidigt hoppas man kunna flytta administrationen av e-postsystemet längre ut i organisationen och därmed också avlasta det centrala IT-kontoret.

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap

Underbilaga 2

Lärardatorerna

Som en del av kompetensutvecklingen får de deltagande lärarna datorer att disponera i hemmen. Datorerna köps in av ITiS-delegationen och överförs sedan i kommunernas ägo. Sandvikens kommunala samordnare ifrågasätter att datorer till lärarna är ett nödvändigt inslag i ITiS. Många lärare har datorer sedan tidigare. Och för dem som inte redan har en dator är det enligt samordnaren troligtvis ett medvetet val. Hon tvivlar på att lärardatorerna är ett starkt incitament för lärare att delta i ITiS. Att kostnaden för att förse de deltagande lärarna med datorer står i relation till nyttan ifrågasätts även av personal vid Österfärnebo skola (se nedan).

Kommunens samordnare har ännu inte funderat närmare på vad man ska göra med lärardatorerna när tillverkarens garanti och support efter tre år inte längre gäller. Samordnaren konstaterar dock att kommunen inte kommer att ha resurser till att ge service till datorerna, vilka uppgår till drygt 350 stycken.

Sandvikens kommun har fattat beslut om att bekosta ett nätverkskort till varje lärardator, till en kostnad om 1100 kr per dator. Den totala kostnaden för nätverkskortet uppgår till 387 200 kr. Kommunen anser att denna åtgärd har varit nödvändig för att man ska kunna dra någon verklig nytta av datorerna. Utan nätverkskort går det inte att använda datorerna till alla ändamål. Exempelvis går det då inte att ansluta datorerna till skolornas intranät Källan. Lärardatorerna försäkras av kommunen i tre år till en kostnad om totalt 253 400 kr. (720 kr per dator i tre år.)

Handledare och handledarutbildningen

Handledarna rekryteras av kommunerna och har en viktig roll i genomförandet av lärarnas ITiS-medverkan. Hur kommunerna väljer att kompensera handledarna är enligt den kommunala samordnaren en faktor som delvis är styrande för såväl resultatet av rekryteringsarbetet som handledarnas upplevelse av och inställning till sin uppgift. En del kommuner erbjuder särskilda förmåner åt handledarna, exempelvis löneförmåner. Många kommuner kompenserar dock inte handledarna alls utöver ordinarie lön. I Sandviken tilldelas handledarna ett visst "projekttillägg" utöver ordinarie lön. Samordnaren menar vidare att det är viktigt att de handledare som rekryteras inte enbart är tekniskt kunniga utan även behärskar pedagogiken.

Inom Sandvikens kommun utbildades ursprungligen tre handledare. Efter det har kommunen beslutat om att utbilda ytterligare två handledare för egna pengar. Den sista handledaren utbildades med anledning av att Sandvikens kommun fick extra ITiS-platser från andra kommuner. De nya ITiS-platserna var inte så många att de även medförde rätt till en extra handledare.

Handledarna har rekryterats bland personalen på vITalen samt från skolor i kommunen. Företrädare för revisorens kansli har träffat en handledare som vid sidan av handledaruppdraget innehar en tjänst som IT-resurs på vITalen

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .

Underbilaga 2

och IT-pedagog på Sandvikens två gymnasieskolor. Handledaren deltog i handledarutbildningen hösten 1999. Utbildningen arrangerades av Högskolan i Gävle och omfattade fem dagar. Handledaren är kritisk mot hur utbildningen planerades och genomfördes. Han menar att utbildningsdagarna inte utnyttjades effektivt och att "man som deltagare ibland fick sitta och lyssna på samma föreläsning två gånger". Han är också av uppfattningen att utbildningen var alltför inriktad mot handledarpedagogiken, och inte berörde IT-frågor i tillräckligt hög grad. Däremot uppskattade han de två extra utbildningsdagarna som KK-stiftelsen och Skolverket arrangerade i Umeå. Vid de s.k. "KK-dagarna" deltog personal från KK-stiftelsen och Skolverkets resurscentrum för IT-baserade läromedel, Multimediabyrån.

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

Underbilaga 2

Erfarenheter av lärarnas deltagande i ITiS

Sandviken har deltagit med arbetslag i ITiS sedan starten hösten 1999. En termin gjordes uppehåll och nu är man inne på fjärde omgången. Alla kommuner i Gävleborgs län har inte lyckats fylla sina deltagarkvoter, vilket har gjort att Sandvikens kommun har kunnat få platser från andra kommuner inom länet. Inom Sandviken har man haft fler sökande än antalet tilldelade kompetensutvecklingsplatser. Kommunen har dock rent allmänt förståelse för att det ibland kan vara svårt för kommuner att fylla sina ITiS-platser. Många lärare känner sig pressade av alla uppgifter som ska utföras och ITiS blir lätt bara "ännu en sak som ska göras".

"En bra satsning men den tog mycket tid"

Revisorernas kansli har med anledning av granskningen träffat en lärare vid Norrsätraskolan och två lärare vid Österfärnebo skola som har deltagit i ITiS. Läraren vid Norrsätraskolan undervisar elever från årskurs ett till tre. Hon framhåller att idén bakom ITiS är mycket god, då det bland en del lärare troligtvis finns en obefogad rädsla för den nya tekniken. Denna rädsla gör motståndet mot informationstekniken större än det borde vara. Läraren anser också att ITiS-satsningen som sådan är bra. Kompetensutvecklingen tog dock mer tid än läraren och hennes kollegor i arbetslaget hade räknat med. Mer diskussioner inom arbetslaget skulle ha behövts för att få möjlighet att reflektera över och bearbeta projektet. Beträffande kontakten med handledaren menar läraren att den fungerade väl. När det gäller seminarierna med lärarhögskolan uppskattade läraren särskilt ett seminarium som behandlade Internet och etik.

"Motsvarade inte vår kompetensnivå"

Lärarna från Österfärnebo skola delar uppfattningen att kompetensutvecklingen inom ITiS tog mycket tid i anspråk. När det gäller kompetensutvecklingen som helhet är deras erfarenheter inte lika positiva som Norrsätralärarens, då de inte upplevde att utbildningen motsvarade deras kompetensnivå. Österfärnebo skola är en låg-, mellan- och högstadieskola som genom en

försöksverksamhet påbörjade sin datorisering redan 1990, fyra år innan Sandvikens kommun startade sin IT-satsning Kunskapsstöd i undervisningen. När ITiS startade valde lärarna på Österfärnebo skola att i kompetensutvecklingen fortsätta arbeta med ett projekt som redan var påbörjat. Man ville inte konstruera ett nytt projekt enbart för ITiS. Lärarna i arbetslaget från Österfärnebo upplevde emellertid att de i sin IT-användning hade kommit längre än de övriga arbetslagen i seminariegruppen⁶⁰. De kände inte heller att de hade något utbyte av vare sig kontakterna med representanterna från lärarhögskolan eller handledaren. ”Vi gav och gav men fick inte så mycket tillbaka”, som en av lärarna uttrycker det. Arbetslaget fick således driva sitt projekt på egen hand. Lärarna konstaterar att kompetensutvecklingen inom ITiS troligtvis är väldigt givande om man inte har så stora kunskaper sedan tidigare. Men för dem som har kommit långt på området har ITiS inte lika mycket att bidra med.

Egna datorer sedan tidigare

Såväl lärarna vid Österfärnebo skola som läraren vid Norrsätraskolan hade datorer hemma redan innan de deltog i ITiS. Det hade även de flesta av de andra lärarna i arbetslagen. Lärarna hade också tillgång till datorer på sina respektive skolor. Representanterna för Österfärnebo skola menar att tillgången på datorer är så pass god i allmänhet att lärardatorerna inom ITiS inte är någon förutsättning för att satsningen ska kunna genomföras. Därmed kan man också ifrågasätta nyttan av att inom ramen för ITiS förse alla deltagande lärare med datorer. För att datorn ska kunna bli ett fullfjädrat arbetsredskap krävs enligt de intervjuade vid Österfärnebo skola att man kan koppla upp den gentemot eventuella intranät och andra nätverk. Det har, som nämnts ovan, blivit möjligt i Sandviken efter det att kommunen själv har investerat i nätverkskort till lärardatorerna.

Erfarenheter av skolledarutbildningen

I syfte att fördjupa rektorernas insikter om sin egen roll i skolornas utveckling mot en ökad IT-användning arrangeras inom ITiS särskilda utbildningar för skolledare. Rektorn vid Österfärnebo skola deltog i skolledarutbildningen våren 2000. Utbildningen anordnades av Högskolan i Gävle. Rektorn anser att informationen kring utbildningen samt utbildningens planering och genomförande hade stora brister. Deltagarna fick enligt rektorn ingen information i förväg om innehållet i utbildningen eller om vad som krävdes i form av förberedelser och eget arbete. Vidare hade föreläsarna dåliga förutsättningar att genomföra sina uppdrag då de tekniska förutsättningarna för föreläsningarna brast. Eftersom det inom utbildningen inte gavs några tillfällen till reflektion och diskussion fick skolledarna inte heller möjlighet att bilda kom-

⁶⁰ De olika arbetslagen träffas under utbildningen i seminariegrupper för att diskutera och utbyta erfarenheter. Seminarieriet leds av en handledare, och vid ett antal tillfällen medverkar en lärarutbildare från regionen.

munövergripande nätverk. Tillsammans med tre andra skolledare utarbetade rektorn vid Österfärnebo skola efter utbildningen en skrivelse där dessa synpunkter framfördes. Skrivelsen sändes till pedagogiska institutionen vid högskolan. Skolledarna fick inte något svar eller någon reaktion från högskolan med anledning av skrivelsen.

Revisorernas kansli har även träffat Björksätraskolans rektor, som deltog i skolledarutbildningen hösten 2000. Utbildningen bedrevs denna gång av TBV/Liab. Rektorns erfarenheter är inte lika negativa som de som beskrivs ovan. Rektorn menar dock att just de delar som rörde datoranvändning inte var lika givande som vissa andra inslag. En värdefull del av utbildningen var att de deltagande skolledarna från Sandvikens kommun (åtta personer) kunde gå ihop och genomföra ett projekt tillsammans. Det var enligt rektorn också intressant att få träffa skolledare från andra kommuner. När det gäller uppläggningsen av utbildningen kunde den enligt rektorns tycke gärna ha lagts ut över en längre tidsperiod.

ITiS påverkan på skolans ekonomi och organisation

Ingen av rektorerna anser att deltagandet i ITiS har haft någon inverkan på skolornas ekonomi eller organisation. Lärarna i kommunen var organiserade i arbetslag sedan tidigare och arbetade även ämnesövergripande. ITiS har inte medfört att det har uppstått behov av att införskaffa ytterligare datorer eller utöka tillgången på teknisk support. Man har inte heller haft några extra utgifter för vikarier eftersom man inte brukar kalla in extra personal för korttidsvikariat. Större delen av ITiS kompetensutveckling har vid de båda skolorna genomförts utanför undervisningstid. Vid slutredovisningarna, som upptar en halvdag, har lärarkollegor gått in och vikarierat för ITiS-deltagarna.

ITiS effekter på IT-användningen

Eftersom Sandvikens kommun har gjort egna, stora satsningar på IT i skolan sedan flera år tillbaka har inte ITiS påverkat skolornas IT-användning i någon nämnvärd utsträckning. Rektorn på Björksätraskolan menar att ITiS dock innebar en resursförstärkning i och med att de deltagande lärarna fick bärbara datorer att disponera i hemmet. De lärardatorer som återlämnas till kommunen används i skolornas ordinarie verksamhet.

Lärarna vid Österfärnebo skola konstaterar att om inte ITiS hade genomförts skulle de inte ha fått några bärbara datorer, men i övrigt skulle deras IT-projekt ha fortgått som vanligt. Samtidigt, menar de, innebar deltagandet i ITiS att de fick en viss press på sig att bli färdiga med projektet. Att projektet genomfördes inom ramen för ITiS innebar även att extra tid till projektarbetet ställdes till förfogande, vilket inte skulle ha varit fallet annars.

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap

• Underbilaga 2

Till vad används IT?

En projektledare på vITalen framhåller att av kommunens skolprojekt inom IT är det de som handlar om kommunikation som har varit de mest framgångsrika. Just kommunikation mellan lärare är det viktigaste användningsområdet för datorerna, menar lärarna vid Österfärnebo skola. Datorerna och det skolgemensamma e-postsystemet First Class används även för kommunikation mellan lärare och elever, och elever sinsemellan.

Läraren vid Norrsåtraskolan menar att datorn är ett bra arbetsverktyg för lärare. Själv använder hon datorn till utskrifter av olika slag, till e-post, till att göra olika typer av beställningar m.m. Enligt läraren har den egna datoranvändningen underlättats på så sätt att ITiS-arbetet har gjort henne mer förtrogen med datorn. Läraren undervisar barn från årskurs ett till och med tre. Hon använder inte IT i själva undervisningen. Däremot får barnen, om tiden räcker till, ibland gå in på intranätet Källan och skicka e-post etc. Enligt läraren är det tveksamt om förskolebarn och lågstadiesbarn har så stor användning av datorer. Hon anser dock att det är bra om de yngre får en chans att i skolan prova på tekniken och bli förtrogna med den.

Vad händer efter ITiS?

I april 2001 fattade Sandvikens kommun beslut om en fortsättning på projektet Kunskapsstöd i undervisningen. Det nya projektet, "Kunskapsstöd i undervisningen 2.0", har pågått sedan i september. När det gäller arbetet med att integrera informations- och kommunikationstekniken i skolan poängterar lärarna vid Österfärnebo skola dock att även om man *arbetar* i projekt så *tänker* man inte i termer av projekt. Man menar att det är slöseri med resurser att se de olika projekten som isolerade företeelser. I stället gäller det att tänka efter vad man egentligen vill med ett projekt sett på längre sikt och hur det ska sättas in i sitt sammanhang, innan projektet påbörjas.

Ett stort hot mot datoranvändningen är de kostnader som är förknippade med den. Många skolor upplever att de inte har tillräckliga resurser för support av datorerna. På Österfärnebo skola är en av de intervjuade lärarna datoransvarig för närvarande. Hon menar att den tid som hon faktiskt lägger ner på datorsupport vida överstiger de två timmar per vecka som formellt är avsatta för uppgiften. I förlängningen fungerar det inte att sköta datorerna "ideellt", framhåller läraren. Men det är svårt för skolan att lägga pengar på teknisksupport. Man behöver ju pengar till annat, exempelvis till elever som är i behov av särskilt stöd.

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

Underbilaga 2

Sammanfattning av remissyttranden över rapport 2001/02:10 ITiS – en statlig satsning på IT i skolan

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

Remissyttranden

.
Bilaga 2

Följande instanser har yttrat sig över rapporten:

Delegationen för IT i skolan
Statskontoret
Skolverket
Högskolan i Skövde
Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen)
Huddinge kommun
Stockholms stad
Malmö stad
Göteborgs stad
Sandvikens kommun
Bräcke kommun
Svenska Kommunförbundet
Läraryrket
Sveriges Skolledarförbund
Lärarnas Riksförbund i Huddinge kommun
Läraryrket i Sandvikens kommun

Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen) har svarat på eget initiativ. Följande instanser har givits tillfälle med avstått från att yttra sig: Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet), Läraryrket i Stockholm, Uppsala universitet (pedagogiska institutionen), Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Stockholms stad, Strängnäs kommun, Olofströms kommun, Lärarnas Riksförbund, lokalföreningen för Lärarnas Riksförbund i Sandvikens kommun och Bräcke kommun samt lokalföreningen för Läraryrket i Huddinge kommun och Bräcke kommun.

Allmänna synpunkter på revisorernas rapport

Skolverket finner revisorernas granskning värdefull och instämmer huvudsakligen i de överväganden och slutsatser som finns i rapporten. Verket anser dock att revisorerna i vissa avseenden har avgränsat granskningen alltför snävt. Exempelvis anser Skolverket att det hade varit intressant att utreda huruvida ITiS har påskyndat införandet av IT i skolan eller om denna utveckling skulle ha inträffat även utan statliga medel och en särskild delegation för ändamålet. En annan fråga som enligt Skolverket hade varit relevant att studera närmare är den om resursernas alternativnytta. Skulle målet om högre kvalitet i skolan kunna ha uppnåtts på andra sätt än genom ITiS? Enligt Skolverket har dessa tankegångar funnits med i granskningen men inte behandlats tillräckligt ingående.

Huddinge kommun menar att revisorerna belyser de fördelar och problem som en satsning av detta slag för med sig i en storstadskommun. Rapporten ger enligt kommunen en bra och samlad bild av ITiS-satsningen.

Kommunstyrelsen i *Malmö stad* ställer sig i stort bakom de synpunkter som framförs i Riksdagens revisorers rapport.

Sveriges Skolledarförbund anser att det är värdefullt att Riksdagens revisorer har granskat ITiS. Rapporten är intressant och ger viktiga erfarenheter inför framtida satsningar inom IT-området, menar förbundet.

Läraryrket i Sandvikens kommun instämmer med det mesta som sägs i revisorernas rapport.

Allmänna synpunkter på ITiS

Skolverket konstaterar att det finns risker med tidsbegränsade insatser såsom ITiS. De kan störa de kommunala huvudmännens egen planering och hindra genomförandet av lokala skolplaner och lokalt initierad kompetensutveckling.

Göteborgs stad är positiv till ITiS-satsningen. Man menar att kommunen utan ITiS vare sig hade fått i gång den skolutvecklingsprocess eller den satsning på teknik och infrastruktur som nu finns i kommunens skolor. Samtidigt framhåller man att kommunen och enskilda skolor har lagt ned mycket tid och resurser på IT-utveckling tidigare, men att dessa satsningar sällan har lett till långsiktig och hållbar utveckling eftersom datortätheten har varit för låg. Av den anledningen har lärardatorerna varit en viktig drivkraft för arbetslagen. Kommunen menar därför att det var riktigt att en stor del av ITiS resurser satsades på datorer till lärare.

Läraryrket anser att ITiS har medfört en ökad beredskap för att använda IT som ett verktyg för lärande och att ITiS har bäddat för en successivt ökad datoranvändning i skolan.

Delegationen för IT i skolan

Revisorerna anser att motivet till att regeringen bildande en särskild delegation för att genomföra ITiS borde ha redovisats för riksdagen. Revisorerna

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .

Bilaga 2

finner det också principiellt tveksamt att en myndighet under regeringen leds av en statssekreterare i Utbildningsdepartementet.

Statskontoret ställer sig bakom revisorernas slutsatser att den här formen av delegationer endast bör användas i undantagsfall och att inrättandet bör motiveras väl. Enligt Statskontoret hade en motivering till inrättandet av Delegationen för IT i skolan varit välbehövlig eftersom Skolverket har såväl ett allmänt som flera specifika uppdrag inom IT-området. Statskontoret lyfter också fram frågan om ansvarsutkrävande. Både Delegationen för IT i skolan och Skolverket har ansvar för utvecklingen av IT i skolan, vilket skapar en uppföljningsproblematik som inte skulle ha existerat om någon av myndigheterna ensam hade givits ansvaret, menar Statskontoret.

Statskontoret delar också revisorernas bedömning om det tveksamma i att en statssekreterare är ordförande i en statlig myndighet. Även förhållandet att en myndighet ges kanslistöd av Regeringskansliet bör enligt Statskontorets mening undvikas.

Skolverket har på regeringens uppdrag fördelat olika bidrag till kompetensutveckling av pedagogisk personal i skolan. Verket har dock noterat att ITiS i många kommuner har tagit en så stor del av kommunernas fortbildningsbudget och personalens tid och uppmärksamhet i anspråk att andra fortbildningssatsningar har prioriterats ned. Detta är enligt Skolverket ett exempel på en styrproblematik som uppstår då staten organiserar sina stödinsatser till de kommunala skolhuvudmännen genom flera olika organ och kanaler. För att minska denna problematik och samtidigt göra samordningsvinster anser verket att statens initiativ bör kanaliseras genom sektorsmyndigheten, som förfogar över erforderlig kompetens, resurser och kontaktnät.

Skolverket anser att behovet av samordning, överskådlighet och långsiktighet ökar ju mer riksdag och regering försöker påverka skolans utveckling med direkta och riktade utvecklingsinsatser, såsom specialdestinerade statsbidrag.

Beredningen av ITiS

Revisorerna anser att en djupare analys av erfarenheterna från andra satsningar och av situationen i skolorna hade varit önskvärd. En sådan analys kunde ha lett till en mer differentierad och ändamålsenlig satsning.

Delegationen för IT i skolan och KK-stiftelsen poängterar i sina remissvar att det genom den sammansättning som delegationen har, med företrädare från bl.a. KK-stiftelsen, finns förutsättningar för samordning och informationsutbyte när det gäller erfarenheter från tidigare satsningar. KK-stiftelsen betonar att det redan vid planeringen av ITiS fanns en tydlig koppling till KK-stiftelsens skolsatsning, inte minst genom att KK-stiftelsens dåvarande verkställande direktör aktivt deltog i detta arbete.

Enligt delegationen finns inom delegationens kansli stor erfarenhet från tidigare satsningar. Analyser av utvärderings- och forskningsrapporter, en enkät till kommuner, intervjuer och samtal med forskare och aktörer i tidi-

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .

Bilaga 2

gare satsningar samt nu gällande läroplaner har legat till grund för satsningens utformning.

Högskolan i Skövde, som bedriver många utbildningsprogram med inriktning mot IT-området, uttrycker oro för att en mer detaljerad analys kunde ha resulterat i hårdare detaljstyrning av ITiS.

Huddinge kommun anser att möjligheten att göra satsningen differentierad var väl tillgodosedd genom att infrastrukturbidraget kunde användas på flera sätt.

Stockholms stad instämmer i den kritik revisorerna har framfört när det gäller brist på analys av erfarenheter från andra satsningar på IT i skolan.

Malmö stad framhåller att det var positivt att reglerna för infrastrukturbidraget efter hand gjordes mer flexibla. Från att endast ha varit avsett för Internetanslutning ändrades bidragsreglerna så att infrastruktur kunde definieras betydligt friare. Därmed kom bidraget att bättre tillgodose kommunens behov.

Sandvikens kommun önskar att genomförandet av kompetensutvecklingen hade varit mer flexibelt. Man menar att det hade varit bra om kommunen fått ändra uppläggningsen på ITiS fortbildning så att den blev mer anpassad till kommunens förutsättningar. Infrastrukturbidraget gav däremot kommunen möjlighet att bygga vidare på kommunens tidigare satsningar.

Bräcke kommun anför att kommunerna trots att den statliga styrningen var ganska detaljrik ofta fick gehör för att utforma organisation och genomförande efter sina olika förutsättningar. Som exempel nämner Bräcke kommun att det var möjligt för obehöriga lärare att delta i satsningen och att arbetslagen kunde bestå av färre lärare än rekommenderat.

Svenska Kommunförbundet har fått intrycket att det har funnits möjlighet för enskilda kommuner att anpassa ITiS-resursen efter lokala behov och förutsättningar. Däremot har ett generellt problem för kommunerna varit den bristande koordineringen av olika departements satsningar, exempelvis bredbandssatsningen och ITiS.

Läraryrket anser att en ökad IT-användning i skolorna måste ske på verksamhetens villkor. Förbundet skriver att man redan tidigt i ITiS-projektet uttryckte behovet av större flexibilitet i användningen av medlen för att göra ett större lokalt inflytande möjligt.

Lärarnas Riksförbund i Huddinge kommun menar att det saknas riktlinjer för det fortsatta arbetet. ”Den nationella projektledningen saknade ett perspektiv framåt”, skriver kommunföreningen. Man anser att kommunerna borde ha tvingats ta itu med ”vardagen efter projektiden”. Som det är nu finns det risk för att en del vunna insikter går förlorade.

Datorer till lärare

Högskolan i Skövde anser att lärardatorerna var ett utmärkt incitament för att få lärare att delta i ITiS, trots att många lärare redan hade tillgång till datorer hemma.

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .

Bilaga 2

Huddinge kommun framför i sitt remissvar att lärardatorerna enligt kommunens uppfattning har bidragit till att lärarna har kompetensutvecklats på ett mycket effektivt sätt.

Malmö stad skriver att eftersom erbjudandet om lärardatorer kom ungefär samtidigt som kommunen erbjöd hemdatorer till personalen, tackade många lärare nej till hemdator för att i stället vänta in lärardatorerna inom ITiS. Följden blev att en del lärare blev helt utan dator. Kommunen anför också att kravet på att ITiS-datorerna inte fick användas i skolan skapade mycket diskussion och huvudbry på skolorna. Enligt kommunen kunde eventuellt en noggrannare beredning inför ITiS-satsningen ha förhindrat detta.

Göteborgs stad anser att satsningen på lärardatorer har varit en viktig drivkraft för arbetslagens arbete. (Se också under punkten Allmänna synpunkter på ITiS.)

Svenska Kommunförbundet menar att tillgången till en egen dator har varit ett starkt incitament för lärarna att delta i ITiS. Datorerna har också på ett bra sätt fått i gång ett "nödvändigt tänkande" kring datorernas användbarhet när det gäller såväl pedagogik som planering, menar förbundet.

Läraryrket förbundet framhåller att kommunernas satsning på personaldatorer inte syftade till att tillhandahålla arbetsredskap utan skulle förse de anställda och deras familjer med datorer för privat användning. Därmed kan lärarnas hem-pc inte jämföras med lärardatorerna inom ITiS. Samtidigt menar förbundet att det borde ha varit möjligt att inom ramen för ITiS sluta avtal med anställda om att använda privata datorer eller på annat sätt tillgodose den tillgång på datorer som ITiS förutsätter. Läraryrket förbundet menar vidare att vissa skolor redan hade investerat i datorer i sådan utsträckning att ytterligare inköp inte var den klokaste resursanvändningen. Enligt förbundet framförde man kritik mot bristande flexibilitet i bl.a. detta avseende redan när ITiS planerades.

Lärarnas Riksförbund i Huddinge kommun tar upp förhållandet att de datorer som ITiS-delegationen har köpt in åt lärarna inte kan användas i kommunens nätverk. Lärare som disponerar en ITiS-dator kan därmed inte använda datorn i skolan. "Detta måste vara vansinne", skriver kommunföreningen och betonar att man från centralt håll borde ha anpassat sitt utbud efter vad kommunerna kan arbeta med.

Genomförandet av ITiS

Enligt revisorernas bedömning har genomförandet av ITiS fungerat väl. Deltagandet i ITiS har dock inneburit vissa kostnader för kommunerna. Revisorerna är kritiska till det sätt på vilket KK-stiftelsens bidrag till arbetslagen var konstruerat. Revisorerna anser också att genomförandet av ITiS kunde ha fördelats över tre och ett halvt år i stället för två och ett halvt år.

Delegationen för IT i skolan kommenterar vad revisorerna har framfört om att det kunde ha varit bättre om en och samma utbildningsanordnare svarat för skollärover utbildningen och handledarutbildningen samt deltagit i lärarnas seminarier. Delegationen menar att en samordning av skollärover utbildningen

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .

Bilaga 2

och handledarutbildningen inte skulle ha varit praktiskt genomförbar eftersom flera lärosäten inte lämnade offerter för skolläroverutbildningen.

När det gäller ITiS genomförandeperiod skriver *Högskolan i Skövde* att kommunerna bör ha klarat av att planera in och genomföra de olika delarna av satsningen inom två och ett halvt år. Högskolan betonar att kommunernas åtagande var frivilligt.

Med anledning av revisorernas kritik mot KK-stiftelsens automatiskt utfallande bidrag till arbetslagen framför *KK-stiftelsen* att man redan tidigt i ITiS historia kunde konstatera att den s.k. arbetslagschecken i vissa kommuner inte hade använts i den utsträckning som var önskvärd. KK-stiftelsen byggde därför upp ett nätverk av personer ("projektinformatörer") som erbjöd arbetslagen att få ta del av deras erfarenheter från KK-stiftelsens skolsatsning. För att ytterligare underlätta för arbetslagen att använda dessa medel omarbetades avtalstexten i samråd med ITiS så att bestämmelserna för hur erfarenhetsutbytet skulle gå till blev mer flexibla.

Stockholms stad hade önskat en större lyhörighet från delegationen för de organisatoriska problem som finns i en så stor och komplex kommun som Stockholm.

Göteborgs stad gör bedömningen att ITiS skulle ha fått ytterligare genomslagskraft om de deltagande lärarna hade fått särskild tid avsatt för ITiS-arbetet. När det gäller skollära deltagarna anser kommunen att det var positivt att skolläroverutbildningen genomfördes parallellt med arbetslagens arbete.

Sandvikens kommun tror inte att genomförandet av ITiS hade blivit bättre om satsningen pågick i tre och ett halvt år i stället för två och ett halvt år. Problemet var i stället att förutsättningarna hela tiden ändrades, menar kommunen. Förändringarna gjorde att kommunens planering fick ändra inriktning mycket snabbt, vilket ledde till en stor arbetsbelastning för den kommunala samordnaren.

När det gäller pengarna från KK-stiftelsen menar Sandvikens kommun att syftet med medlen – att möjliggöra erfarenhetsspridning genom personliga kontakter – var "rätt" men att organisatoriska hinder gjorde det svårt att utnyttja medlen.

Svenska Kommunförbundet delar revisorernas bedömning att genomförandet av ITiS har fungerat väl och att erfarenheterna ute i kommunerna är positiva.

Läraryrket menar att skolans verksamhet bara kan utvecklas genom samarbete mellan lärare och skollära på den enskilda skolan. Av den anledningen bör skollära och lärares utbildningar samordnas så att de stöder varandra. Förbundet delar därför revisorernas synpunkter på hur stödutbildningarna inom ITiS har organiserats.

Lärares Riksförbund i Huddinge kommun framhåller att tidsbristen har varit stor. "Den tid om 80 timmar som åtgick åt deltagarna i projektet kunde inte ens med skohorn tvingas in i den arbetstid som står våra medlemmar till buds", skriver föreningen. Man menar vidare att det kändes som om arbetsgivaren inte tog deltagandet i projektet på allvar, då arbetsgivaren inte ställde medel till förfogande för att sätta in vikarier för de lärare som deltog i ITiS-

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap .:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap

Bilaga 2

aktiviteter. Föreningen påpekar också att även de lärare som inte deltog i ITiS vanligtvis fick en ökad arbetsbelastning, eftersom det ankom på dessa att hålla verksamheten i gång när andra lärare var upptagna med ITiS-projekt. För eleverna ökade den lärarlösa tiden, ”vilket gör att eleverna rimligen tappat väsentlig undervisning”, skriver föreningen.

LR i Huddinge konstaterar också att kompetensen hos handledarna stundtals var låg. Bland lärarna var flera också besvikna över att de inte fick lära sig hantera datorer och olika datorprogram inom ITiS. När det gäller användningen av IT i skolan överlag betonar kommunföreningen att denna försåras av den bristande tillgången på datorer.

Läraryförbundet i Sandvikens kommun poängterar att det hade varit bra om skolledarna fått gå sin utbildning innan lärarnas IT-arbeten startade. Förbundet understryker också att ITiS innebar en ökad arbetsbörda för tjänster som redan var fyllda till 100 %. Lärarna fick inte tid att diskutera med rektor och kollegor vad som skulle kunna plockas bort för att ge större utrymme åt ITiS.

Lokalavdelningen i Sandviken uppger vidare att den hårda styrningen av medlen från KK-stiftelsen har varit en anledning till missnöje hos vissa medlemmar. Även tekniska problem, som ”ställt till det” i det pedagogiska arbetet, har varit en källa till missnöje. Det stora flertalet lärare är emellertid nöjda, menar lokalavdelningen.

Kostnader för kommunerna

Malmö stad betonar att ITiS för med sig betydande kommunala kostnader. Enligt kommunen var det svårt för kommunerna att säga nej till ITiS. Malmö stad bekostar en halvtidstjänst för den kommunala samordnaren av ITiS kompetensutveckling. För administration och utveckling av e-postsystem och Internetuppkoppling har två tjänster tillsatts. I remissvaret konstaterar kommunen vidare att informationsteknik i skolan även kräver teknisk personal ute på skolorna.

Sandvikens kommun anser att den kommunala samordnarens arbete glömdes bort i samband med planeringen av ITiS. I häftet *En nationell satsning på IT i skolan* från ITiS-delegationen nämndes inte ens den funktionen, trots att den har haft stor betydelse när det gäller att få satsningen att fungera i kommunerna, skriver kommunen. Man menar att kommunledningen inte gavs möjlighet att förstå vad satsningen skulle innebära i arbetsbelastning och kringkostnader.

Svenska Kommunförbundet säger sig dela revisorernas uppfattning att ITiS-satsningen har genererat merkostnader i kommunerna. Även om deltagandet för kommunerna har varit frivilligt är det självfallet svårt för kommuner att tacka nej till statliga pengar i denna storleksordning, menar förbundet. Förbundet konstaterar också att frågan om framtida kostnader för kommunerna är något som inte har utretts närmare. Det föreligger ett stort ekonomiskt åtagande för kommunerna att framöver underhålla och utveckla de investeringar som gjorts.

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

Bilaga 2

Uppföljning och utvärdering

Revisorerna finner det positivt att Delegationen för IT i skolan följer upp de genomförda insatserna. Om ITiS var "värt pengarna" eller inte kommer utvärderingarna dock inte att kunna ge svar på. Revisorerna förutsätter att den stora mängd information som uppföljningarna och utvärderingarna resulterar i kommer att användas på ett konstruktivt sätt.

Skolverket delar revisorernas uppfattning att den nationella utvärderingen av ITiS är värdefull ur flera aspekter. Skolverket anser dock att det är problematiskt att ITiS effekter på systemnivå, dvs. påverkan på styrsystem och ansvarsfördelning, inte belyses av de utvärderingar som görs.

Beträffande framtida statliga satsningar inom IT-området delar Svenska Kommunförbundet revisorernas uppfattning att det är viktigt med uppföljning och utvärdering av gjorda insatser.

Lärarnas Riksförbund i Huddinge kommun betonar att vinsterna med ITiS kan ses först på längre sikt. En utvärdering bör göras efter några år, anser kommunföreningen.

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

.
Bilaga 2

Innehållsförteckning

1	Revisorernas granskning.....	1
2	Sammanfattning av revisorernas rapport och remissinstansernas synpunkter	2
2.1	Beredningen av ITiS	2
2.2	Delegationen för IT i skolan	3
2.3	Genomförandet av ITiS	4
2.4	Framtida satsningar.....	5
3	Revisorernas överväganden	5
3.1	Kostnader för kommunerna	6
3.2	Erfarenheterna av ITiS.....	7
4	Revisorernas förslag	8
<i>Bilaga 1</i>		
	Rapport 2001/02:10 ITiS – En statlig satsning på IT i skolan	9
	Förord	11
	Sammanfattning.....	13
	Beredningen av ITiS	13
	Organisation	14
	Genomförandet av ITiS	15
	Framtida satsningar.....	16
1	Granskningens bakgrund och inriktning	17
1.1	Motiv till granskning	18
1.2	Granskningens uppläggning och genomförande	18
2	IT i skolan vid sidan av ITiS.....	19
2.1	Regeringens uppdrag till Skolverket.....	20
2.2	KK-stiftelsens skolutvecklingsprojekt	22
2.3	Ny nationell IT-strategi för skolan.....	23
2.4	Tidigare utvärderingar av IT-användningen i skolan – kort sammanfattning av forskningsresultat	24
3	Ärendets beredning.....	25
3.1	Skrivelsen ”Lärandets verktyg”	25
3.2	Val av organisationsform.....	29
3.3	Delegationens beredning av ITiS	30
4	Satsningens innehåll	32
4.1	Kompetensutveckling och datorer till lärare	32
4.2	Internet till skolor	33
4.3	E-post till elever och lärare	33
4.4	IT för elever med funktionshinder	33
4.5	Utveckling av skoldatanäten	34
4.6	Pris för pedagogiska insatser med hjälp av IT	34
4.7	Stödutbildningar	34
5	Uppgifter och ansvarsfördelning.....	34
5.1	Central nivå.....	35
5.2	Regional nivå.....	36
5.3	Lokal nivå.....	36
6	Kostnader och finansiering	38

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn på dokumentegenskap
.

6.1 Anslag till programmet för IT i skolan	38
6.2 Till vad används pengarna?	39
6.3 Ekonomihantering.....	42
7 Erfarenheter från fallstudier m.m.....	45
7.1 Tre fallstudier	45
7.2 Synpunkter från andra kommuner	51
7.3 Erfarenheter från den nationella utvärderingen av ITiS.....	52
7.4 Erfarenheter från Lärarhögskolan i Stockholm.....	53
8 Uppföljning, utvärdering och revision	54
8.1 Delegationens redovisning.....	55
8.2 Kommunernas redovisning	55
8.3 Delegationens uppföljningsbesök i kommuner.....	56
8.4 Andra uppföljningar och utvärderingar.....	56
9 Några kritiska synpunkter.....	58
9.1 Beredningen och utformningen av ITiS.....	59
9.2 IT som pedagogiskt och administrativt verktyg.....	61
9.3 IT i skolan i ett längre perspektiv	62
10 Anslag till regeringens disposition – exempel på andra studerade satsningar.....	63
10.1 Östersjömiljarderna.....	63
10.2 Lokala investeringsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling	64
10.3 Kunskapslyftet	65
10.4 Sammanfattning	68
11 Revisorernas överväganden	69
11.1 Revisorernas granskning.....	69
11.2 Beredningen av ITiS.....	70
11.3 Delegationen för IT i skolan	71
11.4 Genomförandet av ITiS	73
11.5 Uppföljning och utvärdering.....	76
11.6 Revisorernas slutsatser.....	77
Referenser.....	79
Skriftligt material.....	79
Webbplatser.....	81
Muntliga källor.....	81
Underbilaga 1	
Motiv till och betydelsen av IT-användningen i skolan – en forskningsöversikt	83
Forskningsresultat inom ramen för ELOIS-programmet	83
Projektet ”Skola i utveckling”	88
Utvärdering av försök med bärbara datorer till elever och lärare	89
Underbilaga 2	
Fallstudier av ITiS i tre kommuner.....	92
Glesbygdskommunen Bräcke	92
Stockholmskommunen Huddinge.....	96
”IT-kommunen” Sandviken.....	102
Sammanfattning av remissyttranden över rapport 2001/02:10 ITiS – en statlig satsning på IT i skolan	108

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

Bilaga 2

Sammanfattning av remissyttranden över rapport 2001/02:10 ITiS – en statlig satsning på IT i skolan	108
Remissyttranden	108
Allmänna synpunkter på revisorernas rapport	109
Allmänna synpunkter på ITiS	109
Delegationen för IT i skolan	109
Beredningen av ITiS	110
Genomförandet av ITiS	112
Uppföljning och utvärdering	115
Innehållsförteckning	116

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.:Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap**

.